

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Thesavrvs Sacrorvm Ritvvm, Sev Commentaria In Rvbricas Missalis Et Breviarii Romani

In quibus origo cuiusque Ritus, Causæ historicæ, vel mysticæ, ex maiorum ingenio, Theoria, Praxis, Obligatio, & exquisitus Vsus, additis opportunè Decretis omnibus S. Rituum Congregationis, quàm breuissimè explicantur

Gavanti, Bartolommeo

Antverpiæ, 1646

Secunda pars continet ritum seruandum in celebratione Missæ, & titulos decem & septem.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40214

COMMENTARIA
IN RVBRICAS
MISSALIS ROMANI.
PARS SECVNDA.

Ritus seruandus in celebratione Missæ.

ALTERA pars Rubricarum generalium in duo capita diuiditur: quorum alterum ea complectitur, quæ ad integram & accuratam Missæ celebrationem spectant,

nempe Ritus, & Cærimonias: alterum ea continet quæ scitu sunt necessaria, ne malè celebratio fiat, videlicet Defectus occurrentes; quibus & adhibentur remedia. Sufficiens ergo huius Partis est diuisio, vt ritè semper & malè numquam celebretur.

De præparatione Sacerdotis celebraturi. I.

I^a Sacerdos celebraturus Missam, præuia Confessione sacramentali, quando opus est, & saltem^b Matutino cum Laudibus absoluto, orationi aliquantulum vacet, & c^c Orationes inferius positas pro temporis opportunitate dicat. Deinde accedit ad locum in Sacristia, vel alibi præparatum, ubi paramenta, aliæq; ad celebrationem necessaria habentur: ^a accipit Missale, perquirat Missam, perlegit, & signacula ordinat ad ea quæ dicturus est. Postea^c lauat manus, dicens Orationem inferius positam. Deinde^e præparat Calicem (qui debet esse vel aureus, vel argenteus, aut saltem habere cuppâ argenteam intus inauratam, & simul^b cum Patena itidem inaurata, ^b ab Episcopo consecratus: super eius os^l ponit Purificatorium mûdum, & super illud Patenam^l cum Hostia integra, quam leuiter extergit, si opus est, à fragmentis, & eam tegit^m parua Palla lineæ, ⁿ tum Velo serico: super velo ponit^o Bursam coloris paramentorum, intus habentem^p Corporale plicatum: quod ex lino tantum esse debet, nec serico vel auro in medio intextum, sed totum album, & ab Episcopo, vel alio habente facultatem, ^q simul cum Palla benedictum.

L

a Sacer-

a *Sacerdos.*] Ita dictus est quasi sacra dans, vel sacra dos, id est, ipsamet sanctitas, vel sacer dux, vel sacra docens: nam docere debet verbo, ducere exemplo, sanctus esse, & sacra alijs dare, vt sancti fiant.

De confessione Sacramentali dicemus infra, cum de defectibus animæ. Hoc loco monebo tantum, ne Sacerdos indutus Sacerdotalibus indumentis confiteatur, sed antequam ea vestiat: hoc enim magis decet: quod & notauit *Didacus Murilius in Scala spiritali p. 1. lib. 3. cap. 13.*

b *Matutino cum Laudibus.*] Missam ante Matutinum ne præsumamus dicere, apertè his ipsis verbis vetuit *Innocen. IV. ad Episc. Tuscul. can. 11.* Recenset *Barbosa de Potest. Episc. p. 2. alleg. 24. num. 15.* auctores viginti, quos ipse sequitur, negantes, esse peccatum mortale, celebrare Missam ante Matutinum; & ibidem numerat alios decem & nouem, quibus addi debet *Francol. de Tempore Hor. Canon. cap. 42.* affirmantes esse peccatum mortale; inter quos duo Sancti numerantur, S. Antoninus, & S. Raymundus. excusat autem iusta causa, *Silu. v. Missa r. quest. 6.* Quid facies, pie Lector, in re tam dubia, in qua totidem sunt hinc inde auctores, pro affirmatiua sanctiores; præterea verò duo summi Pontifices, Innocentius IV. & Pius V. qui collocauit hunc inter defectus grauiores *tit. 10. de Defectibus num. 1.* inter eos defectus, qui de communi Doctorum sententia non accidunt sine culpa mortali de suo genere? Ego certè tutiorem, quæ in Rubrica est, sequor libentiùs sententiam.

c *Orationes inferius positas.*] Scilicet Antiphonam, *Ne reminiscaris*, quæ in Duplicibus duplicatur; & pariter

ante eas Missas quæ ritu Duplici celebrantur, hoc est, cum vnica Oratione; siue sit Votiuua pro re graui, siue pro Defunctis (quamquam pro Defunctis, omitti possunt Antiphona & Psalmi, vt dicemus infra) & tempore Paschali additur *Alleluia.* Psalmos quinque habes cum Orationibus, *Quam dilecta tabernacula*, &c. de quibus mentio est apud *Microlog. cap. 1. §. 23.* vt interius, inquit, & exterius Sacerdos summo Sacerdoti placere valeat. Addit *Innocen. III. lib. 1. cap. 47.* vt quidquid immundum quinque sensuum transgressione commisit Sacerdos, quinque Psalmorum oratione detergat: quædam enim continentur in ipsis, quæ rectè conueniunt celebraturis Missam, vt legenti patet. eosdem hoc loco instituit *Cælestinus I. ex Duran. lib. 4. cap. 2.* *Microlog.* vnâ tantum Orationem pro peccatis nouit, *Innocentius III.* plures, quæ, inquit, manifestè pertinent ad impetrandam cordis & corporis munditiam, & munimen. ex quo conijcio, de iisdem Orationibus cum loqui, quæ apud nos sunt in vsu. Numero sunt septem, iuxta numerum petitionum Orationis Dominicæ, ad septiformem gratiam Spiritus sancti obtinendam. Has ego legi in *Missali M. S. Vaticano ante 300. annos scripto, volum. 4743.* Oratio, *Conscientiæ*, est. *Ambrosiana, ex Pamelio, in Sabbato. Domin. 5. Aduen. Ambrosiano more.* Septem autem versus præcedentes respondent iisdem septem Orationibus. Cum autem habeatur in titulo & Rubrica, *Pro temporis opportunitate*, inde patet, nullum esse peccatum, si celebraturus eas omittat: & communiùs omittuntur ij Psalmi à Sacerdotibus. d *Accipit Missale.*] Nec sine libro

Missâ

Missæ celebranda est; aliàs grauius peccatur, *Nazar. cap. 25. num. 85. Azor. lib. 10. cap. 29. quæst. 4.* Neque aliud Missale, nisi Pij Quinti, adhiberi potest à Romanis, ex eiusdem Pij Bulla. Conuestitur Missale ab accuratioribus proprio integumento coloris Missæ conuenientis, tum ad decorem, tum ad reuerentiam in eo contentorum. Quod autem hoc loco iubetur, vt perlegatur Missa, siue prælegatur, eo sine dicitur, vt, si mutanda sit Oratio, maximè secreta, quæ sit eadem cum alia, puta commemoratio- nis & Festi, opportunè mutationi sit prouisum; & præterea ne accidat error in prolotione verborum, cum scandalo auditorum.

e *Lauat manus.*] Vt spiritualiter mundet actus, *Innocent. III. lib. 1. cap. 49.* & propter reuerentiam tanti Sacramenti, *Duran. supra cap. 3.*

f *Præparat Calicem.*] Calix à voce Græca κάλιξ, ex *Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 2.* ab aqua calida dictus, vt aiunt *Varro lib. 4. Latin. lin. & Festus lib. 3.* quam vino mixtam habebant veteres in deliciis, vt *Persius docet.* Vel ab alia voce Græca χαλὸν, quæ lignum significat, *Isid. lib. 20. Orig. cap. 5.* nam ex ligno, ait, fiebant calices. Porro in Calice argenteo consecrassè dicitur Christus à *Baronio, ex Beda, anno 34. nu. 63.* Vereor tamen, ne Calix hic, in quo, vt narrat idem *Beda*, seruatur spongia potus aceti ministra, & habet duas an- las hinc inde, adhibitus fuerit potiùs ad potandum Christum felle & aceto, quàm ad vltimam cœnam. Valentia venerantur Calicem lapideum alium pretiosum ex Agatha, quam vocant, quo dicunt usum fuisse Christum in vltima Cœna. *Lege Carthagenam de Euchar. Homil. 26. A'jahòv* Latine

bonum: & quid bonum eius, nisi vinum huius Calicis germinans Virgines? *Zachar. 9.* inde mos inoleuit, quòd non in alio vase quàm in Calice Sanguis consecratur, ex *Pascha- sio de Sanguine & Corpore Domini cap. 20.* Vasculum dixere Patres *Concil. Tribur. cap. 18.* Vas mysticum, *Synesius Constit. 2.* Poculum, *Clemens lib. 8. Constit. cap. 15.* Poculum sanctum, *Nazian. Orat. 25.*

Ligneos autem adhibuere Calices Apostoli, *Honor. in Gemma lib. 1. c. 89.* deinde vitrei decreti sunt à *Zephyri- no, apud Damasum in eius Vita: & Calicem vitreum fractum à sancto Do- nato Aretino restitutum habes in lib. 1. Dial. S. Greg. cap. 7.* Sed & tunc tem- poris argentei erant in vsu apud ali- quos, vt notat *Baron. in Notis Mar- tyrol. 7. Augusti, ex August. Epist. 165.* Urbanus argenteos & aureos instituit, *de Consecr. Dist. 1. cap. Vasa. ex Concil. Triburiensi cap. 18.* non ex ære neque auricalcho fiant, ne ærugo generetur, neque vomitus prouocetur; potiùs ex stanno, *ead. Dist. cap. Vt Calix. ex Conc. Rhemenfi cap. 6.*

Octo angulis formabantur, ex *Pruden- tino apud Bulengerum lib. 2. cap. 20.* imaginibus etiam decorabantur; quos effigatos historia pastoris & ouis docet, *Tertull. de Pudicit. cap. 7. & 10.* & Imaginatos Calices idem appellat *S. Remigius* in suo testamento. quid? idem inscripsit in Calice proprium nomen citra vanitatem, *apud Surium Tom. 1.* Calicem verò gemmarum mi- sit *Epiphanius Constantinopolim* ad *Hormildam.* vnde etiam in *Ord. Rom.* paratoria dantur, id est, capsæ, ad Ca- lices recondendos. Solebat (quod do- leo) dicere *S. Bonifacius Martyr*, & *Episcopus Ultraiectensis: Quondam*

L 2 aurei

aurei Sacerdotes utebantur ligneis Calicibus, nunc lignei Sacerdotes aureis Calicibus, *VValaf. Strabo cap. 24. & in cap. Vasa.*

g *Cum Patena.*] Patena, seu patina; vox tamen prima est frequentior. Discus in *Liturgia S. Iacobi* appellatur. A patendo est dicta, *Amal. lib. 3. cap. 27.* vel quia patula est, *VValaf. cap. 24.* vel quia dispanis patentibusque oris sit, *Isidor. lib. 20. Orig. cap. 4.* Patenæ verò eiusdem fuere materiæ cum Calicibus. Forma earundem nunc multò minor quàm antiquarum: nam erant *apud Damasum in Vita S. Siluest.* ponderis quindecim vel triginta librarum, cum multi in Missa communicarent. Patena adhibita tunc temporis pro Pyxide.

h *Ab Episcopo consecratus.*] Habetur consecratio hæc in *Ordine Romano*; & durat consecratio, donec frangatur, vel intus de nouo auro liniatur, *Suar. disp. 81. sec. 7.* idcirco Calix & Patena vocantur vasa sacra à *Sixto de Consec. Dist. 1. cap. In Sancta.* & vngi Calicem expressè iussit *Siluester, ex Innocentio III. in Epist. decret.* Hinc fit, quòd non omnibus licet hæc vasa tangere. non licuit Subdiaconis ante Concilium Laodicenum; vbi *cap. 21.* iisdem interdicitur eorum contactus. fuit concessus in *Braccar. I. cap. 28.* inferioribus autem alijs negatus in *Conc. Rom. II. cap. 9.* nisi mappula adhibita, *iuxta Ordinem Rom.* An verò sub mortali? negat *Bonac. disp. 4. quæst. ult. pnn. 9. num. 20.*

i *Ponit Purificatorium.*] Neque nomen Purificatorij, neque rem apud antiquos de ritibus Scriptores inueni. *Duran. lib. 4. cap. 55.* perfusionem digitorum appellat purificationem; & inde Purificatorium ad extergen-

dum digitos perfusos, & Calicem, dictum esse patet. *Burchard.* vocat Purificatorium.

Querunt, An sit benedicendum; negat *Suarez 3. p. disput. 81. sec. 3. Quarto.* nec in Ritualibus inuenitur benedictio propria, sicuti neque Veli, neque Bursæ Corporalis, de quibus statim dicemus. Ratio esse potest, quia sine his videbatur Sacrificium non incommodè fieri posse. utebantur enim paruis mantilibus à Manipulo diuersis, ad tergendas manus, & mappulis quibusdam, *ex Bedæ in Collect. de Septem Ordinibus,* quas & tenebant manibus, *ex Duran. lib. 3. cap. 6.* sed decentius fit, proprium adhibendo Purificatorium; quod vt ab alijs lineis pannis ad tergendas manus dignoscatur, conuenit, vt in medio illius pingatur Crux, vt in *Concilio Provinciali III. Mediol. in Instruct. supell. lib. 2. fuit decretum.*

l *Cum Hostia.*] De hac plenius & commodius infra tit. 7. num. 1.

m *Parua Palla lineæ.*] Ad differentiam Corporalis, quod & Palla dicebatur, *can. Sacratas. Dist. 23. ex Soter.* nam erat Corporale magna Palla; Palla verò à palliando, *Duran. lib. 4. c. 29.* vestimentique genus est, *ex Baifio de Re vestiaria c. 13.* Ceterum *Innoc. III. lib. 2. cap. 56.* eam distinguit à Corporali, quatenus Calicem tegit, antiquitus enim Corporale quoque tegebatur Calicem altera sui parte, *ibidem.* S. Anselmus antiquior in *libro de Diuers. Sacram.* putat tutius, quòd Calix operiatur, ne aliquid indecens in illum cadat. Ergo eo tempore Palla fuit in usu apud aliquos; quia non præcipit, sed suadet Anselmus, quod est tutius, geritque vicem Corporalis, sed diuisi. Quare & eiusdem materiæ debet esse, cuius est Corporale, de quo paulò post

post dicemus. Cur autem vulgò Anima vocatur? Auctor Græcus, in *Liturgia quadam cit. à Vicecomite lib. 7. cap. 5.* eam vocat Psychian; & psychi significat animam: vel quia intra Corporale plicatum asseruatur, quasi anima intra corpus.

Qui duplicem adhibent Pallam, alteram pro Calice, alteram pro Hostia, approbante, vt aiunt, Summo Pontifice, non sunt reprehendendi: non tamen imitandi sunt ab alijs sine Pontificia facultate. Esset enim additio ritus, quæ est à Pio V. prohibita.

n *Tum Velo serico.*] De hoc antiqui, *Clem. can. 72.* vbi quia lauati iubetur, è lino conijcitur fuisse. Pepli sudarij, vel aëris, quo operiuntur sancta, meminit *Chrysost. in liturgia.* vocat *S. Germanus in Theoria* Velamen, & Velamentum; & significare docet aërem tenebrosum noctis passionis Domini, seu lapidem monumenti. Sericea Vela donata fuerunt Hormisdæ ab Epiphano cum Calice gemmato, de quo supra, vt in *Epist. 1. Hormisdæ*: & benedici solita cum alijs vestibus puto, quia in *can. cit. 72.* sanctificata dicuntur. Docet *Amalar. Præfat. 2. ad lib. de Eccles. Offic.* apud Romanos Calicem inuolutum sudario ad Altare porrigi: Velumque inde dicitur, quia velando Calicem, eiusdem etiam velata esse mysteria signat. *Victorinus Premolus in Memor. Cleric. p. 3. cap. 7.* numerat Velum hoc inter alia necessaria sub mortali, nullo Auctore, nulla ratione allata: quod non placet, ex dictis supra, cum de Purificatorio ageremus.

o *Bursam.*] Peram vocat *Chronicum Moguntin.* sed *Bursam Burchard.* conuenitque vt Crucem in medio habeat, vt mos est. Non videtur in ysu

fuisse ante Concilium Rhemense, in quo *cap. 5.* iubetur, recondi Corporale simul cum libro, seu cum Calice: quæ verò pars eius aperta est, in hoc casu celebrantem respiciat, velo anteriori super eam reuoluto, vt Calix commodiùs deferri queat à Sacerdote ad Altare. Intra quam Bursam (aliàs superflua Bursa est) omnino recludatur Corporale (neque gratis distinguas, vtrum plures, an pauciores in Ecclesia dicantur Missæ) vt cautiùs & decentiùs Corporale deferatur. Pius V. dispensauit cum Hispanis, vt extra Bursam Corporale portari queat, ex *Hier. Cantono in suo Ordinario Diuin. Offic.* Vereor ergo, ne pigeat aliquos educere Corporale de Bursa: & quid, si in via in terram cadat?

p *Corporale plicatum.*] Palla dicitur à *Clem. Epist. 2. ad Iacobum.* Sindon ab *Isid. Pelus. lib. 1. cap. 123.* Palla Corporalis in *Ord. Roman. tit. de Pallis.* Corporale verò dicitur, quia in eo ponitur Corpus Christi, *Alcuin. c. 2. de Celebrat. Miss.* eiusque auctor est Eusebius Papa ante Siluestrum, quem communiter auctorem dicunt. *lege Burchard. lib. 3. Decr. cap. 99.* Sixtum auctorem facit *Polid. Virg. lib. 6. c. 12.*

Ex lino debet esse, *cap. Consulto. de Consecrat. Distinct. 1. ex Epist. Euseb. & Silu.* quia sindonem Christi representat, *ibidem.* Ex cannabe fieri posse, concedit *Azor. lib. 10. cap. 28. quest. 8.* neque debet misceri alia materia etiam pretiosiore, ex *Concil. Rhemen. cap. 3.* sed hoc intellige in interiori parte tam Corporalis quam Pallæ parua: nam in illius extrema & Pallæ superiori parte potest sericum & aurum addi, vt ait *Suarez 3. par. dispnt. 81. sect. 6.* nunc, Ata breuiori facta, breuius etiam est Corporale quam apud antiquos.

Quod attinet ad plicaturam Corporalis, docet *Alcuin. loco citat.* ita plicandum esse, vt nec initium nec finis appareat: quod & hodie obseruatur ab accuratioribus in Ecclesiastica disciplina: quia, *inquit*, Corporale significat lintheamina, & sudarium, præsertim capitis Christi. Cùm autem caput Christi sit Deus, qui nec initium habet nec finem; eadem, vt in Corporali sacra palla pallientur, & abscondantur, quàm maximè decet.

q *Simul cum Palla benedictum.*] *Cap. Consulto. de Consecr. Dist. 1.* neque benedicatur Palla separatim; quia est vnum quid & veluti pars Corporalis; nec in Pontificali datur distincta benedictio. vnde & eodem cultu ve-

neranda sunt, & aded, vt non modò non tangenda sint à laicis, nec à sacra-
tis feminis, *can. Sacratas. Dist. 23. ex Sotero, vt Damascus ait, non ex Sixto, vt ait Platina*; sed neque lauanda ea sint in communi vase, vt statuit sanctus Clemens, & in *Ordine Romano* habetur eiusdem Decretum. Possunt quidem Corporalia tangi post eorundem benedictionem & lotionem, sed non post vsum: neque post lotionem iterùm debent benedici, *Silu. ver. Corporalia.* Si verò immunda adhibeantur notabiliter, peccatum mortale est, *Emman. Sa. ver. Sacra. num. 5. & est communis.* De eorundem verò vetito contactu, an sit peccatum mortale, dic vt suprà de Calice.

2 *Quibus ita dispositis, accedit ad paramenta, quæ non debent esse lacera aut scissa, sed integra, & decenter munda ac pulchra, & ab Episcopo item, vel alio facultatem habente benedicta: calceatus pedibus, & indutus vestibus sibi conuenientibus, quarum exterior saltem talum pedis attingat; induit se, si sit Prelatus secularis, supra Rocchettum, si sit Prelatus regularis, vel alius Sacerdos secularis, supra superpelliceum, si commodè haberi possit, alioquin sine eo supra vestes communes, dicens ad singula singulas Orationes inferiùs positas.*

Paramenta non debent poni in Altari, in quo Missa est facienda, nisi pro solis Episcopis & Cardinalibus, vt decreuit S. Rituum Congregatio die 7. Iulij 1612. Deficiente verò Sacristia, aut mensa separata, si in casu necessitatis ponantur in Altari, nunquam tamen in medio, sed in cornu Euangelij collocentur.

Birretum deponens Sacerdos, vt paramenta induat, ne illud super Missale deponat, neque super Calicem. Scopis item se purget, & mundet à puluere.

x *Non debent esse lacera.*] Si figura paramenti destruitur, vel inepta sit ad vsum sacrum, amittitur quoque benedictio, *arg. c. Quod in dubijs. de Consecrat. Eccles. vel Alt. ex Suarez 3. par. disp. 82. sect. 2.* Cingulum ergo nondum ruptum potest nodo reparari: quod si rumpatur, altera quidem parte poteris vti, non autem toto per nodum refarcito sine noua benedictione; quia forma amissa est. Et nota, quòd ligamina, quibus verè te cingis, sunt magis de forma Cinguli, quàm illæ eiusdem partes, quæ pendent versus terram;

ram; vt scias ferre iudicium de eodem iterum benedicendo.

[*Et decenter munda.*] Lethale peccatum admitti docet *Siluest. ver. Missa 1. quest. 2. §. 3.* si enormiter quis cum immundis celebret paramennis. lauanda verò sunt in proprio vase, ex *Conc. Herden. can. 4. de Consecr. d. 4. cap. Omnis.*

[*Ab Episcopo benedicta.*] Sacra vocat, hoc est, benedicta indumenta, ante alios primus *S. Anacletus Papa Epist. 2. tum Soterus Epist. 2.* deinde Sacrata dicta sunt, cap. *Vestimenta. de Conf. Dist. 1. ex Stephano.* quod autem docet *Nauar. in Man. c. 25. num. 84.* de vestibus, intelligitur etiam de Cingulo, contra *Scorum 4. d. 13. q. 2.* An verò benedictio vestium præcipitur sub mortali? affirmat *Nau.* & habentur in *Ord. Romano* etiam Cingulorum benedictiones omnium vestium Sacerdotalium.

Quòd autem ab Episcopo sint benedicenda, docet expressè *Innoc. III. lib. 1. Myst. Missæ cap. 9.* & addunt Doctores, benedictionem hanc esse ordinis Episcopalis, non iurisdictionis, quam idcirco Episcopus alijs delegare non potest sine facultate Papæ.

[*Vel alio facultatem habente.*] Hac de re dicemus infra in proprio loco circa finem *Missæ*; vbi de paramentorum benedictionibus.

[*Calceatus pedibus.*] Præceptum volunt esse *Sila. ver. Missæ. & Soius 4. dist. 13. quest. 2.* sed non nisi ad maiorem honestatem & decentiam hoc præscribi notat *Suarez 3. p. disp. 82. sect. 3. Ordo Rom. de Parasceue*: Non licet, inquit, Presbyterum, Diaconum, vel Acolythum ad Altare ministrare per nudos pedes. Et *Exod. 13.* cum calcamentis edebatur Agnus: quo signi-

ficatur asperitas vitæ, ex *Nazianz. Orat. 42.* & promptitudo ad omnia, ex *Esaiæ Abb. Tract. 22.* Laudandi verò sunt Clerici Regulares nostri, qui in Sacristia deponunt etiam communes crepidas, seu calceos, & alias ibidem ad id paratas crepidas induunt, ad maiorem nitorem & sacri ministerij splendorem.

[*Saltem talum pedis.*] Vestis Clericorum erat antiquitus etiam talaris; vnde & vocabatur Caracalla, *Beda testante de Gestis Angl. lib. 1. cap. 7.* & eum exponente *Baronio anno 303.* In clericis peregrinis & rusticanis tolerandæ videntur breuiores vestes, non tamen supra medium crus, *Homob. Tract. 4. quest. 145.*

Vestis autem & tonsura sunt sibi inuicem correlatiua, de qua *Dion. Eccles. Hierar. p. 2. cap. 3.* & *Baronius anno 58. num. 13.* Extat Bulla Sixti V. contra non ferentes habitum & tonsuram, grauissimis impositis pœnis. Significat tonsura abiectionem terrenarum cogitationum, *Augustin. lib. de Contemptu sæculi*; tum vitiorum refecationem, *Steph. Eduen. in Prol. lib. de Sacram. Altaris*; tum regiam Sacerdotis dignitatem, *Isid. lib. 2. de Offic. cap. 4.* tum coronam Christi spineam, quam peccatores denotant, portandam à Sacerdote, *S. German. in Theoria.* De hac *Ezech. 16. vt legit Hier.* Coronam gratiarum suscipiet vertex tuus. Concilium autem Palentinum sub *Vrbano VI.* definiuit, coronam Sacerdotis esse debere ad mensuram maioris Hostiæ; *Toletanum IV.* coronam clerici ad mensuram minoris Hostiæ, ergo Diaconorum & Subdiaconorum erit formæ mediæ.

[*Rocchetum.*] Dicebatur Linea, quia ex lino, in *Ordine Romano*; & quidem

dem hoc ordine numerantur ibi vestes Pontificis, Linea, Amictus, Linea Dalmatica (quã *ibidem* vocat Albam) Cingulum, Dalmatica, Orarium, Stola, & Planeta. ergo Linea Pontificis ante Amictum Rocchettum erat. Remansit in Linea S. Cyprianus prope martyrium, ex Pontio, hoc est, in Rocchetto, ait *Baron. anno 261.* alij explicant in Alba; sed assentior Baronio. quod si verum est, adhuc habes antiquiorem Lineæ seu Rocchetti vsum apud Adonem in *Martyrolog. 26. Nouemb.* vbi S. Alexander Episcopus & martyr sub Antonino dicitur suscepisse gladium stans in Linea: quo ferè loquendi modo vtitur Pontius in S. Cypriani morte. Nomen est nouum, cuius synonymum est Riccha apud *Crassum lib. 1. cap. 21.* Gallica profectò vox, Auenione fortè, cum degerent ibidem Summi Pontifices, introducta: nam in Calepini Dictionario septem linguarum Latina vox *Supparus* Gallicè sic vertitur, *Roquet.* Supparus autem, ex *Varrone lib. 4. de Lat. lingua,* dictus est, quòd supra induatur, sicut subucula, quòd induatur subtus. Ignatius Braccius vocem à Græco deducit idiomate; Primò, vt simplex vocabulum, à *πίποι.* quòd, vt vetera Lexica testantur, corymbi sunt ornatus gratia Sacerdotum stolis annexi; atque ita dicti, ob mali punici similitudinem. Limbus autem Rocchetti lineis corymbis, aut alio simili artificio acu pingi solet. Deinde, vt vocabulum compositum ex *ῥα* & *χρῶν:* siquidem *ῥα* particula molle & delicatum significat, vt *magnus ait Etymologistes:* *χρῶν* tunicam significat, ex eodem, & præcipuè lineam; ita vt Rochiton Græcis sit, Latinis tunica mollior & delicatior. Idem ab Hebræo de-

duci posse docet, à verbo *Rah;* quòd est spectare, intueri; & à nomine *Che-tan,* quòd est lineum. qua ratione Rocchettum esset linum spectabile, seu vestis linea speciosa. Hæc ille argutè. Manicas habet angustiores, vt ad opera bona manus sint expeditiores: in ceteris significationem communem habet cum Superpelliceo, de quo statim scribo.

a *Superpellicem.*] Antiquitus induebatur hæc vestis supra tunicas pelliceas, de pellibus animalium factas, *Durand. lib. 3. cap. 1.* ad indicandam innocentiam supra peccatum Adæ, quem vestiuit Deus tunica pellicea; ideoque coloris albi est hæc vestis. Meminit S. *Hieron. lib. 1. adu. Pelag.* candidæ vestis ad vsum Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & reliqui ordinis Ecclesiastici in administratione Sacramentorum: quæ verò alia inferiori Clero potuit esse communis vestis, nisi Superpelliceū? Est item laxa, quia clericalis vita debet esse in eleëmofynis larga, *Gemm. lib. 1. cap. 232.* Induitur supra communes vestes, quia charitas operit multitudinem peccatorum: & habet formam Crucis, vt passionis Christi vestigia imitetur Ecclesiasticus, *Durand. loco citato.* qui & *cap. sequenti* in Superpelliceo, veste prima ante Amictum, intelligit fidem.

Sed vnde Cotta dicitur? Hetrusci vocant Cottam, quam vestem & togam Latini appellant. Ioachimus Perionius *de Lingua Gallica cum Græca cognatione lib. 3.* vocabulum Gallicum *cotte* à Græca voce *χρῶν* deducit, quæ tuniculam significat, mutatisque inter se litteris duabus, factum esse ait Cothinium. *χρῶν* autem est diminutiuum à *χρῶν,* de quo diximus supra, cum de Rocchetto, Pagninus in

Enchi-

Enchiridio ait, *Chitam* vel *Chetan*, significare linum; unde & *Chitana*, id est tunica lineæ; quamquam *Angelus Caninius* putat, hæc Punica potius esse vocabula quam Hebræa. *Ignatius Braccius* addit, non incongruè à *Cottis*, quod apud *Dores* caput significat, ex *Rodig. lib. 7. cap. 23.* Cottam dici posse, eò quòd in eam caput primò inferatur, mox reliquo corpore velato, solum ferè caput ex ea conspiciatur exertum. Extendebatur ultra medias tibias Superpelliceum clericale, *Concil. Basilien. sess. 21.* & *Camisia* idèò dicta est à *Codino de Officijs Constantinopolitanis*, apud *Buleng. lib. 2. cap. 39.* ad usum Lectorum & Psalmistarum.

b *Singulas Orationes.*] *Seuerus Alexandrinus* meminit precum ad sacras vestes induendas. *Stephan. Eduens. de Sacram. Alc. cap. 10.* habet eandem precem ad Manipulum qua nos vtimur. *Chrysost. in Matth. Homil. 38.* indicat recitari aliquas preces. & certè conuenit, cum sint hæ sacre vestes, & ad Sacrificium ordinatæ.

Concordant Orationes hæ maiori ex parte cum significationibus vesti-

mentorum Sacerdotalium tropologicis; seu moralibus, quas antiqui tradidere, & nos infra enarrabimus. Sed dubitari potest, an Orationes originem ducant à prædictis interpretationibus, an verò interpretationes ab Orationibus: crederem ego, Orationes omnes, vt sic, ad Missam præparatorias, longè posteriores esse, etiam post *Durandum*. qui secutus antiquiores, de Stola scribit, significare iugum Domini, & Casulam charitatem, citato *Ordine Romano in ordinatione Presbyteri*. quæ interpretationes discordant ab Orationibus hodie dicendis ad Stolam & Casulam induendas: illam enim in Oratione appellamus Stolam immortalitatis, hanc verò iugum Domini suauæ. Sensus autem dictarum Orationum patebit, cum infra de Mysterijs vestimentorum agemus in fine huius tituli.

Neque debent omitti hæ preces sine causa, aliàs lethale peccatum est, *Nauar. cap. 25. num. 73.* licet *Burchard. Decretorum etiam Doctor* moneat, non ex præcepto, sed ex deuotione eas dici solitas esse. excusat *Suarez disputat. 82. in 3. p. initio.*

- 3 *Ac primùm accipiens* Amictum circa extremitates & chordulas, osculatur illud in medio, ubi est Crux, & ponit super caput, & mox declinat ad collum, & eo vestium collaria circumtegens, ducit chordulas sub brachijs, & circumducens per dorsum, ante pectus reducit & ligat. Tum *Alba* induitur, caput submittens, deinde *manicam dextram* brachio dextro, & *sinistram* sinistro imponens, *Albam* ipsam corpori adaptat, eleuat antè, & à lateribus hinc inde, & Cingulo per ministrum à tergo sibi porrecto, se cingit. Minister eleuat *Albam* supra Cingulum circum circa, vt honestè dependeat, & tegat vestes; ac eius simbrias diligenter aptat, vt ad latitudinem digiti vel circiter supra terram equaliter fluat. Sacerdos *accipit Manipulum*, osculatur *Crucem* in medio, & imponit brachio sinistro;

M

stro, deinde ambabus manibus^m accipiens Stola^m, similimodo^a de-
osculatur, & imponit medium eius collo, ac transversando eam^o an-
te pectus in modum Crucis, & ducit partem à sinistro humero pen-
dentem ad dextram, & partem à dextro humero pendentem ad
sinistram, sicq; utramque partem Stola^a extremitatibus Cinguli
hinc inde ipsi Cingulo coniungit.

c *Amictum.*] Ab amictiando dicitur Amictus. Anabolagium, Ambolagium, Anagolagium, Humerale, & Amictus eadem sunt in Ordine Romano. Superhumeralis dictum est ab Alcuino cap. Quod sign. vestimenta. Humerale ab Honorio quoque in Gemma, lib. 1. cap. 201. quia humeros regit. Raban. 1. Instit. Cler. c. 15. vocat Ephod-Bar, & esse ab Hebraeis deductum ad nostros scribit. ergo Apostoli sunt vsi. Orate, de quo Innoc. III. cap. 53. putat Vicecomes esse Amictum; sed idem Innocentius distinguit ab Amictu, de quo cap. 50. hic enim ante Albam, illud post Albam induitur. diversa est utriusque forma, ut Romæ videre est. Et Orate, quod hodie dicitur Fauon à Marcello in Carim. Pap. lib. 2. cap. 14. est propria Papæ vestis.

Caput amictu cingitur, tum collum, dorsum, & pectus. De collo Amal, lib. 2. cap. 17. De vittis reliqua cingentibus, Gemma supra, & Innocen. III. lib. 1. c. 50. Mystera aperiemus infra.

d *Osculatur illud in medio.*] Cruces in vestibus Sacerdotalibus adhibitas esse à tempore sancti Marci Papæ, tradit Baron. anno 336. hodie in Amictu, Manipulo & Stola cruces adesse solent, ad recolendam Domini passionem. Sicuti Stola imponitur collo cum osculo, ut ait Durand. lib. 3. c. 5. ita simili ritu imponendus est capiti Amictus, in honorem sanctæ Crucis. Omittant igitur hoc loco signum

Crucis, quod præter Rubricam sibi faciunt quidam manu & Amictu simul à fronte ad pectus: vel signent se antequam accipiant Amictum; nam antiqui ter se signabant, ut scribit Severus Alexand. de Ord. oblationis, ante Amictum, & manu tantum. Quod autem super Casulam reflectitur Amictus à Regularibus, indicant hunc ritum Ryp. lib. 1. cap. 19. & Innoc. III. lib. 1. cap. 58. ex quo sequitur, simplicis Amictus vsus esse valde novum.

e *Alba induitur.*] Podèris est appellata à Nazian. Orat. 3. quia Græci vocant pedes podas, & hæc vestis ad pedes demittitur, Durand. lib. 3. cap. 9. Camisia ab Amal. cap. 18. Tunica à Rabano loco cit. cap. 17. Tunica linea à Sermon. 3. de Indum. dicta quæque est Linea Dalmatica ab eodem Ordine Romano supra num. 2. citato: ubi etiam & absolutè Linea, quia ex lino. Denique Supparus ab Alcuino. Alba verò ante Amictum ab Ambrosianis, à Romanis autem post Amictum induitur, ut in Liturgia Chrysost. in Conc. Carthag. IV. cap. 41. & in Ordine Rom.

f *Manicam dextram brachio, &c.*] Burchard. Motus enim naturalis à dextera est in sinistra; & creditur Christi manus dextra cruci prius affixa fuisse quàm sinistra, ex beata Birgitta lib. 1. cap. 10. & lib. 4. cap. 70.

g *Et Cingulo, &c.*] Ordo Rom. Cingulum nominat. Alcuin. supra, Zonam, Baltheum, Ioan. Diac. in Vita S. Greg.

S. Greg. lib. 4. cap. 80. & Gemma an. lib. 1. cap. 201. Duarum eiusdem summitatum meminit Innocentius III. lib. 1. cap. 37. fortasse enim tunc temporis, ut apud nos, extremitates cum ornatu erant. Leo IV. in Epist. ad Episcopos non meminit Cinguli (quia non est vestis) inter vestes Sacerdotales.

h. Accipit Manipulum.] Quarto loco indui Manipulum, scribit aperte Rabanus loco cit. cap. 18. alij, vel negligunt ordinem vestium, vel Episcopaliu ordinem seruant. Mappulam Ord. Rom. appellat, qua pituita oculorum, narium & oris detergebatur, inquit Alcuin. loco citato. Sudarium, Alcuin. idem, & Amalar. cap. 17. quo sudor abstergitur. Cingulum brachiale, Ord. Rom. in consecrat. Episc. Fauonem, Leo IV. Epist. ad Episc. & Gemma cap. 208. Manipulum, Rupert. lib. 1. cap. 33. & Hugo Victor. in Spec. cap. 6. Phanonem, & Mantile, Rabanus de Instit. Cler. lib. 1. cap. 18. qui & Mappam parua vocauerunt. Lintheum cincticulum sacerdotale, Hesychius apud Bulenger. lib. 1. cap. 42. Aërem, Chrysost. in Liturgia. Decem ergo nomina certa Manipulus habuit; & apud antiquos Patres in usu fuisse, tradit Concil. Rhemen. apud Burchardum lib. 2. cap. 50. Et nomina quidem sunt ad placitum, sed res eadē est apud prædictos; tum ex fine, ad tergendum pituitam, & sudorem; tum ex eo, quia in læua, secundum omnes, portabatur.

Dubitatur, An idem sit cum Manipulo Palla illa linostima, quia ex lino erat apto ad tergendum, quam concessit Diaconibus S. Siluester, ut cum Dalmaticis ad læuam vterentur: affirmans sententia placuit valdē Roberto Cardinali Bellarmino, quo cum eam communicauimus. Vox ipsa linosti-

ma vim facit, quasi linostoma, quæ ex duabus constat vocibus Græcis, altera significante linum, altera os: nam vsus Manipuli erat ad tergendum os & oris pituitam, ut diximus. Stola volunt esse alij, ex Damaso citato in Actis Eccles. Mediolan. de cuius tamen expositione non constat. & Stola potius læuum, non læuam tegit; humerum, pectus & dextram partem conuestit; Manipulus propriè læuam partem tantum ornat. Fimbrias additas Manipulo describit Rupert. loco citato, qui primus inter Scriptores eum Manipulum appellauit. Quod si hanc vocem legas apud Seuerum Alexandrinum, seu Stephanum Eduensem, aduerte, quod est interpretum vox recentiorum, non Græcorum auctorum Ruperto antiquiorum.

i. Osculatur Crucem in medio.] Ut supra de Amictu est dictum.

Et imponit brachio sinistro.] Concordant omnes citati Auctores, eo fine, ut brachium dextrum liberius sit ad ministerium. vnde & idē ministri Manipulos deponunt in induendo Pontifice, ut longè sint expeditiores in eo ministerio, quod notat Duran. lib. 3. cap. 5. Adde, quod dextra manu commodiùs tergebantur oculi & os, mappula pendente à læua manu. Ligari verò debet Manipulus infra cubitum, non supra, nec longiùs à manu, ut ex prædicto fine & usu constat.

m. Accipiens Stola.] Orarium eam vocat Ordo Romanus in genere masculino, alij in genere neutro; quia Oratorum, hoc est, prædicatorum habitus est, ex Alcuino supra. quare non datur nisi Presbyteris & Diaconibus, quorum tantum munus proprium est concionandi. ab oratione deducit Beda vocabulum in Collectan. cap. de

Septem ord. quia in oratione & in ministerio Sacramentorum frequens est Stola vsus. Stola dicta est etiam in Ordine Romano à Græco stadi; id est indumentum, vel à stivo; id est orno. Ad gentia tendit, ex Amal. lib. 2. cap. 20. nam licet Stola esset vestis candida pertingens ad talos vsque, vt ait auctor Gemma lib. 1. cap. 104. tamen, introducta Alba, seu Camisia sacerdotali, mutata est Stola in torquem, vt ibidem & apud Durand. l. 3. cap. 5. cum similibris eam describit Ruperr. lib. 1. c. 33. eiusque vsus habetur in Abtis S. Clem. Merensis, parui S. Clem. Pape, apud S. Antonin. p. 1. tit. 6. cap. 26. qui Stola sua oinxit draconem. Sed & Cedrinus apud Buleng. lib. 1. cap. 38. scribit, Augustæ Stolas Apostolorum fuisse repertas.

Stolam verò in Missa omnino adhibendam esse, decreuit Concilium Braccaren. III. cap. 3. & habetur 23. cap. Ecclesiastica.

n. De osculatur. Durand. loc. citato, vt de osculo amictus supra diximus, & imponit collo vt torquem, ait Gemma loco cit. non longè à collo, contra quosdam. longè enim à collo est proprium Episcopi, premens ceruicem, & vtrumque humerum, ait Conc. Braccaren. citatum. si premit ceruicem, ergo prope collum.

o Ante pectus in modum Crucis. Ita Concil. Braccaren. loco cit. quod tamen Innocentij III. tempore Romæ non

4. Si celebrans sit Episcopus, non ducit Stolam ante pectus in modum Crucis, sed sinit hinc inde vtrasque extremitates pendere: & antequam accipiat Stolam, accipit paruam Crucem pectoralem, quam osculatur, & collo impositam sinit ante pectus chordulis pendere. Manipulum quoque non accipit ante Stolam, nisi in Missis Defunctorum, sed accipit ad Altare, cum in Confessione dicit, Indulgentiam, illumq; prius osculatur.

obseruabatur, vt ipse indicat lib. 1. cap. 54. nisi forte dicamus, cum ibi loqui de Stola Pontificali, in qua neque hodie obseruatur prædicta forma Crucis; quia Crucem pectoralem Episcopus habet.

p Ducit partem à sinistro humero. Burchar. Hoc autem est notandum diligenter; tum quia à sinistro ad dextrum latus Stola ductio prior in memoriam reuocat, me esse prius Diaconum quam Sacerdotem (Stola namque Diaconalis est ab humero sinistro ad dextrum latus) sicut Episcopus prius induit Tunicellam Subdiaconi, & postea Dalmaticam Diaconi, vt quasi per gradus meminerit suæ summæ dignitatis; tum quia in ordinatione Sacerdotis eodem prorsus modo aptata fuit Stola collo eiusdem rei memoriam est continuandum; tum quia hac ratione, si bene aduertas, pars dextra Stola formans Crucem in pectore remanet superior supra partem sinistram eiusdem, quod infra tit. 3. in simili casu, non casu fieri dicendum est; pollice dextro, inquit Rubrica, super sinistram positò in modum Crucis. Meminit autem huius ritus in Stola distinctè Iuo Carnot. Serm. de Signific. indumentorum.

q Extremitatibus Cinguli, &c. Et hoc etiam describit Iuo ibidem cum Innocent. III. lib. 1. cap. 54.

1 Non ducit Stolam in modum Crucis.] Quia ante pectus gestat eius loco Crucem pectoralem, quam ante Stolam accipit, ut solus notat *Innoc. III. cap. 53.* qua de re infra, cum de Vestibus Pontificalibus.

5 Postremò Sacerdos accipit ² Planetam.

u Planetam.] *Ordo Roman.* Vñtatum est vocabulum Planetæ, quidquid neget Durandus apud Latinos antiquiores reperiri, *lib. 1. cap. 9.* ubi negat, fuisse unquam à Græcis usurpatum. Planeta verò errorem sonat, & limbus Planetæ Sacerdotalis errabundus erat utrimque, & idcirco ad brachia reflectebatur, & subleuabatur, inquit *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 207.* Penula quoque dicta fuit, non tamen ea, de qua Paulus 2. *Timot. 4. vide Baronium anno 58. num. 69.* Casula item dicitur ab eodem *Ordine Romano*, hoc est, parua Casa, in *Gemma loco citato.* Infula ab *Hugone Victorin. in Specul. Eccles. cap. 6.* Tunica item à *Seuero Alexandrino de Ord. oblat. Cappæ ab Isidoro lib. 15. Orig. cap. 12.* ex conie-

[Osculatur.] Scribit *Duran. l. 3. c. 9.* Manipulū quoque.] De quo idcirco *Innoc. idē c. 43.* & 59. post Casulam Episcopalem agit; apertius *Duran. l. 4. c. 7.* & idem habetur in *Ord. Rom.* causamque cum alijs dabimus infra *nu. 6.*

ctura tantum, quia capit totum hominem. Sed vide quæ diximus de Pluviali in 1. p. tit. 19. num. 3. contra *Durand.* Phelonium dicitur in *Actis Eccles. Mediolan. par. 4. lib. 2.* Planetæ sancti Petri meminit *Hugo Cluniacensis in Vita sancti Hugonis Abb.* quæ asseruatur Parisijs; ergo ab Apostolis ortum habet. Erant Planetæ totæ clausæ; post tempora *Ruperti* diuisæ sunt. & *Innocen. indicat lib. 1. cap. 42.* & 58. olim cum Cruce, etiam in parte posteriori; nunc cum columnæ potius specie, recentiori vsu, quæ & ad Passionem Domini spectat: quasi Sacerdos sit inter Columnam & Crucem Christi. Qui aliquam prædictarum vestium sponte omiserit, peccat mortaliter, ex communi Doctorum sententia.

6 Si sit Episcopus, & solemniter celebret, ² accipit paramenta, & alia ut in Pontificali.

Pro Pontificali, debet intelligi *Carminiale Episcoporum.*

x Accipit paramenta.] Hoc est, Caligas, Amictum, Albam, Cingulum, Crucem pectoralem, Stolam, Tunicellam, Dalmaticam, Chirothecas, Planetam, Mitram, Annulum, & Manipulum: de quibus hoc loco, quia in Missali hoc ordine nominantur, & numerantur, omittamus tamen ea quæ sunt communia Sacerdoti.

Caligæ, Sandalia, apud sanctum *Hieronymum in Isai. lib. 5. cap. 20.* sunt

idem. Soleæ dicuntur ab *Alcuin. cap. Quid sig. vestim.* sed distinguuntur in habitu Episcopali, ex *Innocent. III. lib. 1. cap. 48.* nam Caligæ primùm induuntur vsque ad genua, & Sandalia generis feminini, seu Sandalium apud alios, pedes tantum contegunt, *Iuo Carnot. Serm. de Significat. indum. Sacerd.* Caligæ, quia ligantur, sic dicte, ex *Isid. lib. 19. Orig. cap. 34.* Cambagi, & Pedules, in *Ordine Romano.* Compagi, à *S. Gregorio lib. 7. Epist. 28.* Campobi, ab *Amalar. lib. 2. cap. 18.*

M 3 quorum

quorum usus ab Apostolis manat, ex *Rabano lib. 1. Instr. Cler. cap. 22.* & probat ex *Marci cap. 6.*

De Cruce pectorali, quam Philacteria seu Filacteria (eò quòd filo suspendi solet, *Viccom. ait*) appellat *S. Gregorius Papa lib. 12. Epist. 7.* ut notat *Baron. ex Ioan. Diacono anno 604. & 827.* & Encolpium vocat *Nicephorus Episc. Cōstantinop. ad Leonem III. Papam, ut exponit idem Baronius anno 811.* solus apertè ante alios *Innocentius III.* agit, Crucem appellans pectoralem; quia pectus ornat, ut supra significauimus *num. 4.* & laminæ Hebrææ eam suffectam esse, tradit *idem ibidem.*

Tunicellæ & Dalmaticæ originem & causas attulimus supra *in prima parte tit. 19. num. 5.* quæ ambæ *in Ordine Romano* ad usum Pontificis aliquando dictæ fuerunt Dalmatica maior, & minor; quia altera latior, altera strictior. Cur autem vtraque datur Episcopo? an quia in eo eminenter omnium sacrorū Ordinum sunt gradus; an quia duorum testamētorum custos? ita *Durand. supra cap. 10. & 11. ex Hugone Victorino in Spec. Eccles. c. 6.* Antea verò non induebant Dalmaticas Episcopi sine Papæ licentia, vñ dicat *S. Gregorius lib. 7. Epist. 113. ad Aregium, & habetur can. Communis filius. Distinct. 23.* primumque à *Siluestro* concessa est Episcopis Dalmatica, ex *Durand. lib. 3. cap. 11.* hoc est aliquibus: sed sicuti ea, quæ *in Ordine Romano* lanca erat, serica deinde fuit, ex *Eduens. c. 11.* ita, quæ aliquorum erat, omnium deinde Episcoporum facta est communis vestis.

Chirothecæ ab *Ordine Romano* dicuntur Manicæ, quia manuum sunt ornamenta. conuenientem, ut Episco-

pi quælibet pars ornatior appareat. Ab Apostolis deducit hunc ritum *Gemma lib. 1. de Antiquo ritu cap. 215.*

Mitra, seu Apex, ex *August. 2. Ciuit. 15.* seu Sertum cum gemmis, ex *Ennodio de Mira sancti Ambrosij;* seu Corona Sacerdotalis, ex *Ammiano Marcellino lib. 29.* seu Corona gloriæ, ex *Euseb. Casariensi lib. 10. Histor. c. 4.* seu Pileum, generis neutrius; vel Galea, vel Tiara, ex *Isidor. lib. 19. Orig. cap. 21.* seu Inrula, ex *Hug. Victor. l. 1. de Sacrament. cap. 55.* seu Cidaris, ex *Alcuino cap. de Singulis vestibus;* seu Phrygium, ex *Niceph. lib. 14. cap. 34.* quod imposuit capiti *S. Siluestri Constantinus;* seu Lorum, ex *Balsamone apud Buleng. de Vest. Pontif. lib. 1. c. 6.* seu Auriphrygium circulare, ab *Innocentio III. in Sermonem de S. Siluestro* (nomina multa, eadem res) ab Apostolis ortum habet, ex *Baron. anno 34. num. 298.* & inter Episcopi insignia enumeratur, ad ornādum illius caput, & erudēdum Episcopum, ut infra. Abbatibus non fuit concessa ante annum 1091. quo *Urbanus II.* eam dedit *S. Perro Cauensi,* Abbati *Cluniacensis Ordinis,* qui & eamdem ut sibi minùs congruā recusauit, *A&A Conc. Beneuent.* Sed alij docent, ante annum 1000. à *Siluestro II.* datam fuisse Mitram Abbati *S. Sauini Placentiæ,* & à *Leone IX.* anno 1049. Abbati *S. Iustiniæ Patauino;* & extant Diplomata Pontificia. Mitra verò (ut alia taceam nomina) ex *Varrone lib. 1. de Lingua Lat.* vox est Latina, Græca, & Syriaca, vel Hebræa, quæ verba interpretatur *Iosephus Scaliger* hoc modo: Mitra Syriacum, Diadema Græcum, Vittæ Latinum, idem significant in lingua sua, nempe vinculum. *Calius Rhodiginus lib. 16. cap. 20.* à *puris* eam deducit.

deduct, quod significat filum, vt *mitra* fit quasi *mitra*, ex filo. erat enim fascia ad obligandum caput, ex *Hier. in Isa. 3.* ad vltim feminarum in capite, *Iudith cap. 10.* virorum etiam, ex *Goropio in suo Vertunno.* Sacerdotum quoque, *Exod. 39.* vbi LXX. Cidarim legunt ex bysso. Duo redimicula addebant Phryges in Festis solemni- bus per maxillas fluentia, ex *Hieronymo Prado in Exech. c. 21. vers. 26.* vel sub mentum ligabantur, ex *Buleng. loco cit.* quæ in nostra Mitra habentur. & fortè ab iisdem Phrygibus auri- phrygiata Mitra aliquid accepit: de qua in *Carimoniali Episcop. lib. 1. c. 17.* Duo cornua Mitræ accepta puto à Cidari Hebræorum, referente quasi cor- nua Moysis ex consortio Dei. *Nicolaus Lyranus Exod. 28. ex Iosepho* asse- rit, quod Mitra in acutum tendebat, & quod lamina aurea, secundum ali- quos, corniculata erat.

Pars Mitræ S. Siluestri asseruatur Romæ in Ecclesia S. Martini in Mon- tibus, quæ acutam formam refert, non altio- rem palmo communis manus: serico & auro est contexta, coloris cærulei, cum imagine B. Virginis & pueruli Iesu inter duos Angelos stantes Diaconali veste indutos. Valentia quoque visitur Mitra sancti Augustini altioris formæ, & item acuta, qui, vt supra, eam Apicem appellauit: serica est, & alba, quam cingit, & diuidit à cuspide linea cærulea serico & auro texta, testatur eandem esse *Martinus V. in Sermone de sancta Monica.* Similem ego vidi Bononiæ in Ecclesia S. Stephani auro & margaritis orna- tam, quæ erat sancti Isidori Hispalen- sis, cuius corpus ibidem quiescit. Ex quibus probatur antiquitas formæ in nostra Mitra. Quod si velis cum Ab-

bate Constantino Caietano, Opusculo de Tribus Hispaniarum Patronis, alium esse Isidorum, non Hispalensem, quem ille rectè probat Hispali mortuum, & ibidem quiescere corpus eius, sed Italo Siculum in Sicilia Episcopum, qui Bononiæ obiit, non perit argumentum nostrum de antiquitate; quia hi duo Isidori, ex eodem Caietano, fuere condiscipuli S. Gregorij Magni, & cœtanei. Lubens auctores nomino, honoris & veritatis ergo; quod & facere debuerat recentior, qui de Iure Abbatum scribens, in suum librum transtulit ipsamet verba, quæ de Mitra & alijs Abbatialibus vestibus in hoc Volumine scripsi, tacito Auctoris nomine, nominato in leuioribus alijs à se non semel.

Regula verò est Mitram & Baculum in Episcopis esse correlatiua, vt dicitur in *Carim. Episcop. lib. 1. cap. 17.* & licet in Missali nihil de Baculo, quia ad eum assumendum nullam Episcopus recitat Orationem, sicut ad alia ornamenta præscriptas Orationes recitat in Missali positas, quarum causa de his hoc loco cum Missali agimus; tamen de eo breuiter hæc notabo, ne, Baculo omissio, à Lectore sine baculo corripiar.

Baculus, Virga Pastoralis, Pedum, Ferula, & Caputa, sunt synonyma, ex *Iuone Carnot. Epist. 8. & Hon. in Gem. lib. 1. cap. 217.* Cambucam alij vocant apud *Petrum Comestorem in Histor. Exodi cap. 52.* Cambuttam vocat *Ordo Romanus in Dedicacione Eccles.* sed Caputa & Cambutta corruptæ sunt voces, à Cambura voce barbarâ, quæ significat baculum retortum. Porro tres habet partes, summam retortam, vt pedum pastorum recuruum, ad colligendas, vt ait *Festus*,
ones;

oes; mediam rectam, imam acutam. talis est S. Saturnini Apostolorum discipuli, qui Tholosæ cum imagine Sancti antiquissima habetur; & Valentia S. Augustini Baculus, qui est eburneus & rotundus; & item S. Isidori, quem ego vidi Bononiæ, vbi supra, cum Mitra eiusdem. datur enim Episcopo, ad regimen animarum; unde versus:

Curua trahit mites, pars pungit acuta rebelles.

Et sub imagine præfata S. Saturnini legitur iste versus,

Curua trahit quos virga regit, pars ultima pungit,

vt refert Hugo Victor. Spec. Eccles. cap. 6. Innoc. autem III. lib. 1. cap. 62. affert hoc carmen auctore incerto;

Collige, sustenta, stimula, vaga, morbida, lenta:

id est, Collige vagos, sustenta debiles, & punge pigros. Est autem Baculus vltimum Episcopi ornamentum, Innocen. III. lib. 1. cap. 10. quem gestat ille manu sinistra, quæ cordis esse dicitur, & partem curuam populo vertit, Carimon. Episc. lib. 2. cap. 8. nec ornatur sudario, quod conuenit Abbatiali, Acta Mediol. Eccl. in Instruct. fabr. Eccl. ad differentiam Episcopalis.

Annulus datur Episcopo, de quo Optat. Milien. lib. 1. contra Parmenidem, & Ordo Rom. in Consecratione Episcopi. qui & aureus debet esse, Innocen. III. lib. 1. cap. 46. & benedictus, vt in Ordine Romano. daturque ad honorem, & significationem, quod Ecclesiæ suæ sponsus est; & quod velut Annulo signatorio non omnibus omnia reuelare mystetia debet. ita Isidor. 1. de Eccles. Off. cap. 5. & regulariter quidem in digito indice manus dextræ defertur; neque in gem-

ma sculptum quid esse debet, ex Durand. lib. 2. de Rit. cap. 9. sed in Missa Pontificali iubetur Episcopus gestare Annulum in digito annulari dextræ manus, Carim. Episc. lib. 1. cap. 7. & lib. 2. cap. 8. cui & in eodem digito in consecratione datur concelebraturo cum consecrante, Pontif. Rom. Alij caueant, ne vniquam Annulum gestent in Missa; qui expressè prohibitus fuit Protonotarijs non participantibus, & quibuscumque Doctoribus, à sacra Rituum Congregatione die 11. Februarij 1623. & item Canonici Cathedralium Ecclesiarum, qui se maiores aestimabant Protonotarijs, die 20. Nouemb. 1628. Canonorum verò nomine hac in re intelliguntur etiam Dignitates, siue sint siue non sint de gremio Capituli.

Vltima vestis Episcopi est Manipulus, Ordo Roman. de quo supra diximus non pauca. hoc loco quaerimus, Cur ille sit vltima vestis Episcopi? solus Durandus lib. 4. cap. 7. hunc ritum in Episcopo declarat: & Primò inquit, quia dum eum accipit in confessione ante Missam, ornamentum accipiens inferioris ordinis, & ab inferiori ministro, id est Subdiacono, cuius propria vestis est Manipulus, humilietur Episcopus coram Deo. Secundò, vt quod ore confitetur se peccasse, per fructum boni operis, qui significatur in Manipulo ad brachium ligato, reficiatur in mente. Tertiò, vt concessa temporalia, per Manipulum adumbrata, videatur accipere per alienam manum, & cum sui cognitione in humilitate, ne ob temporalia eleuetur in superbiam. Quarto, ad notandum, quod tunc bonorum operum Manipulum cum præmio portabimus cum Christo, quando ad Altare Dei aeterni tribu-

tribunal Iudicis peruenerimus : nam Episcopus typum gerit Christi Capitis nostri.

De Gremiali Episcopi, quia ad eius gremium ponitur ita dicto, neque Missale, neque nos loquimur; & præterea nihil de eo occurrit dicendum, nisi quod Episcopo deseruit tantum super femora cum Planetam indutus sedet. Succinctorium dici putat *Viccom. lib. 3. cap. 15.* sed *Innoc. III. lib. 1. cap. 10.* tertium Succinctorio dat locum; tum solus Papa eo utitur, *Carim. Papa lib. 2. cap. 14.* & usus eius est circa renes, ex *Iuon. Carnot. loco citato.*

Pluuiiale item est vestis Episcopi ad Horam Tertiam, Vesperas, Laudes, & Processiones, de quo diximus supra. De quibus autem Missale tacet, ut de Pallio Archiepiscopi, Orali Papæ, & alijs eiusdem vestibus ad Missam spectantibus, aliàs, Deo dante, scribemus.

Nunc breuissimam prædictorum omnium indumentorum subijciamus significationem, quam supra promissimus; quæ triplex est, Anagogica, Allegorica, Tropologica, seu Moralis.

Anagogica significatio est de Christo, cuius imago gloriosa est Episcopus.

Allegorica est de Passione Christi, quam Sacerdos minus gloriosè vestitus indicat.

Tropologica, seu Moralis, eruditionem continet conformem moribus Sanctorum quorumcumque ministrorum Ecclesiasticorum, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi.

Expositio Anagogica vestium Pontificalium de Christo.

C Aligæ & Sandalia denotant Incarnationem Christi, de qua in *Psal. 59. In Idumaam extendam cal-*

ccamentum meum, ex Stephano Eduensi de Sacr. Alt. cap. 11.

Amictus, latibulum capitis, id est, diuinitatis in Christo, *idem Stephan. cap. 10.*

Alba, Resurrectionis gloriam, *idem Eduens. ibidem.* nouitatem vitæ in Christo, *Innocent. III. lib. 1. cap. 36.* & munditiam eiusdem, *S. Bonauent. de Myst. Missa.*

Cingulum, charitatem Christi, cuius extremitates duæ sunt, fecit, & docuit, *Innoc. cap. 37.* Maiestatem deitatis, *S. Germ. in Theoria.* Virginitatem Christi, *Bonau. loco cit.*

Crux pectoralis, passionem Christi, exemplar passionum aliorum Martyrum, quorum Reliquiæ in Cruce asseruantur, nihil apud Auctores inueni in hoc sensu anagogico.

Stola designat obedientiam Christi, *ex Steph. Eduensi loco cit.* & voluntariam seruitutem, *Bonauent. loco cit.*

Tunicella, doctrinam Christi inconfutibilem, quæ scindi non potest, *Innoc. cap. 39.*

Dalmatica, misericordiam Christi erga nos latam, & largam, *idem c. 40.*

Chirothecæ, hædorum pelliculæ, similitudinem carnis peccati in Christo, *idem cap. 41.*

Planeta, Ecclesiam vniuersalem, Christi vestem; posteriorem quidem partem antiqui Testamenti, anteriorem noui, *idem cap. 42.* integra ea erat, vndique clausa antiquitus, quia vna Ecclesia est, *Rupert. 1. cap. 22.* Plenitudinem gratiæ Christi, *ex Biel. lect. 11.* indicat.

Mitra, summam Christi honorificentiam, *Innoc. cap. 44.*

Baculus, potestatem, *idem cap. 45.*

Annulus, perfectionem donorum Spiritus sancti in Christo, *idem c. 46.*

N

Mani-

Manipulus in læua, beatitatem Christi, qui Viator & comprehensor erat, *idem cap. 43.* vel humilitatem Christi, *Bonauent. de Myster. Miss.* vel amorem cordis ad passionem, *Tolet. lib. 2. cap. 2.* fufius ista leges explanata locis citatis.

Expositio Allegorica vestium Sacerdotalium de Passione Christi.

Amicus significat velamen faciei Christi, *Gabriel Biel in Can. lect. 11.* seu Coronam spineam, nam velat caput, non faciem, amictus, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5.*

Alba, vestem ab Herode Christo datam, *S. Thom. quest. 40. artic. 7.*

Cingulum, flagellum à Pilato iussum, *Durand. lib. 3. cap. 4.* vel funes, *S. Thom. loco cit.*

Manipulus, funem quo captus est, *S. Thom. loco cit.*

Stola, ligaturam ad Columnam, *Durand. cap. 5.* vel Crucem, *S. Thom. loco citato.*

Casula, purpureum vestimentum coram Pilato, *S. German. in Theoria.*

Sex numero sunt Sacerdotes vestes; in quarum senario numero, ait *Zachar. Andr. de Missa lib. 2. c. 1.* recolenda est illius passio, qui sex diebus creatum mundum, sexta ætate, sexta die, & hora sexta eundem reparauit.

Expositio Tropologica omnium vestium Pontificalium & Sacerdotalium.

Multæ sunt, eæque ornatissimæ Sacerdotum Tunicæ, quia Sacerdotalis Ordo est veluti oculus ipsius Dei, vel Ecclesiæ, quibus per *Zachariam cap. 2.* dicitur: *Qui tetigerit*

vos, tangit pupillam oculi mei. Et sicuti multis tunicis munitur oculus & tegitur, ijsque aded speciosis, vt iridis speciem referat, quod latè docet *Galenus de Vsu partium lib. 10.* ita Sacerdotes tam varijs tamque ornatis voluit Deus vestiri tunicis, vt memores essent, se tamquam oculos à Deo diligere; illudque muneris sui proprium esse, vt in Ecclesia Dei oculorum vice fungantur.

Itaque Caligæ & Sandalia monent, gressus rectos esse faciendos, & genua roboranda in præparationem Euangelij, quod est proprium Episcoporum, & prædicatorum; & item affectuum custodiam, qui sunt pedes animæ, ex *Jaone Carnot. Ser. de Signif. indum.* concordant hæc cum Oratione quæ dicitur ad Caligas.

Amictus docet decem. Labores esse ferendos, *Alcuin. cap. Quid sign. vestim.* Vel custodiam vocis, quæ formatur in collo, *Amal. lib. 2. cap. 17.* Vel spem cælestium, qua onus portamus, cuius Vitæ duæ sunt, fides, & operatio; timor pœnæ, desiderium gloriæ, *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 201.* Vel iustitiam, *Hugo Viet. in Specul. Eccles. c. 6.* Vel munditiam bonorum operum, *Raban. de Instit. Cleric. lib. 1. cap. 15.* Vel galcam salutis, *Gemma lib. 1. c. 82.* concordat hoc cum propria Oratione. Vel fortitudinem operum cum duabus quasi Vitis, intentione, & fine. *Innocen. lib. 1. cap. 50.* Vel fidem, *Biel lect. 12.* Vel fiduciam, *Scottia lib. 2. cap. 8.* Vel contemplationem, *S. Thom. quest. 83. artic. 5.*

Alba connotat duodecim. Perseuerantiam, *Alcuin. supra.* Vel castigationem totius corporis, *Amalar. supra cap. 18.* Vel castitatem totius vitæ, *Gemma supra cap. 202.* Vel munditiam animæ,

aniam, *Hugo Viët. loc. cit.* & concordat cum propria Oratione quæ dicitur ad Albam. Vel munditiam carnis, *idem Erud. Theol. lib. 1. cap. 46.* Vel continentiam, vel summam iustitiam, *Raban. cap. 16. supra.* Vel nouam vitam Sacerdotis, *Rupert. supra cap. 20.* Vel lorica[m] Iustitiæ, *Gemma lib. 1. cap. 82.* Vel munditiam vitæ latam in libertatem filiorum Dei, *Innocen. III. supra cap. 51.* Vel fidem, & innocentiam, *S. Thom. loco citato.*

Cingulum indicat septem. Discretionem, moderatricem virtutum omnium, *Alcuin. supra.* Continentiam, *Amalar. supra cap. 22.* Custodiam cordis, *Gemma cap. 203.* Castitatem corporis, *Hugo Viët. supra.* Feruorem continentiam, ne sit remissa, *Raban. cap. 17.* concordat cum Oratione propria. Arcum contra hostes, *Gemma lib. 1. cap. 83.* Fortitudinem, *Hesych. lib. 5. in Leuit.*

Crux Pectoralis memoria est Passionis Christi, & Martyrum, vt eam Pontifex recondat in pectore, *Innocen. III. lib. 1. cap. 53.* concordat cum sua Oratione.

Stola decem significat. Iugum Christi est; feratur ergo vtroque humero, *Alcuin supra.* ad genua tendit, ad humilitatis indicium, *Amal. supra c. 20.* ab humeris ad vtrumque latus descendit, vt per arma iustitiæ à dextris & à sinistris muniamur. Cingulo colligatur, quia virtutes virtutibus iuuantur, *Iuo Carnot. supra.* Obedientiam Evangelij significat, quæ tum à sinistro humero actiuæ vitæ, tum à dextro contemplatiuæ Crucem in pectore format, & mundo crucifixum facit, *Gem. lib. 1. cap. 204.* Fortitudinem cum perseverantia, *Hugo dicto cap. 6.* Munditiam vitæ, *idem supra cap. 48.* Ora-

tium ad pectus est, vt ore & corde precetur, *Rab. supra cap. 19.* Hasta est contra hostes, *Gemma supra cap. 82.* Memoria est Passionis Domini, & Crucis in pectore, *Bonavent. in Mysterijs Missæ.*

Tunicella, quæ non videtur in Episcopo, demonstrat virtutes intimas Episcopi proprias, *Amal. lib. 2. c. 22.*

Dalmatica immaculatæ vitæ typus est, *Durand. supra cap. 11.* Liberalitatis erga pauperes, *Innoc. III. cap. 56.* & ideo fuit etiam data Diaconis, quorum munus erat præcipuum, ministrare mensis, *Act. 6.* Religionis immaculatæ, quæ, *ex Iacobo, est, apud Deum Patrem, visitare pupillos & viduas in tribulatione, & immaculatum se custodire, Amalar. cap. 21. supra.* Charitatis geminæ, *Hugo Viët. supra cap. 6.*

Chirothecæ manus tegunt, vt opus fit in publico, intentio in occulto, *Gem. cap. 215.* vel exempla Sanctorum præ manibus habenda esse movent, *Durand. lib. 3. cap. 12.*

Planeta, quæ super omnes est, charitatis est symbolum, *Alcuin. supra;* ideo duplex est, ante pectus, & post humeros, vt Deus ametur, & proximus; amicus, & hostis, *Amalar. cap. 19.* parua casa est, quæ totum hominem tegit, charitas, *Gemma lib. 1. cap. 207.* Vel prudentiam cum charitate duæ Casulæ partes persuadent, *Hugo supra cap. 6.* contra hostes clypeus est, *Gemma dicto cap. 82.* reliqui supra citati charitatem interpretantur. Pars anterior strictior est, quia Deus vnus; posterior est latior, quia proximi amor est multiplex, *Tolet. lib. 2. cap. 2.* Obedientiam denique significat, *ex Bellarino nostri Ordinis in Doctr. Concil. Trident. par. 3. cap. 5. num. 6.* Concordare potest Ora-

tio propria cum prædictis, quia iugum amoris Calula est, & Stola iugum patientiæ, inquit *Suar. 3. part. disput. 83. sec. 2.*

Mitra cum duobus cornibus scientiam requirit utriusque Testamenti contra hostes, *Hugo Viet. supra cap. 6.* duæ vitæ, seu himbriæ posteriores, sunt Spiritus & Littera: ad humeros pendent, ut, quod docet Episcopus, opere compleat, *Innocent. III. cap. 60.* Baculus correctionem pastorem docet, ea ratione qua *Hugo Vietorin. dicto cap. 6.*

Per Baculum rectum doceas, Episcopum, recte

Vivere, per flexus ferri properes misereri.

Annulus fidei Sacramentum est cum Sponsa, à qua numquam discedendum est, ex *Stephan. Eduen. de Sacr. Altaris cap. 2.* fertur in digito indice manus dextræ, quia digitus index salutaris dicitur à *Duran. lib. 2. de Rit. cap. 9.* digitus autem significat Spiritum sanctum, cuius dona Episcopus distribuit in ordinatione Clerici, *Innocent. III. cap. 46.* In Gemma nihil sculptum esse debet, ex *Synodo Mediolan. de Sacra suppellebili*, ut Deum ipsum in Annulo veneremur Episcopi.

In Missa verò Pontificali fertur Annulus in digito dextræ manus, non autem sinistra, quod est sponsæ proprium; & item in digito annulari, qui est remotior ab indice; ne indice quasi coronato ab Annulo Episcopus uti videatur ad consecrationem Corporis Christi, si, quod sentio, dicere liceat. Nam Annulus corona manuum dicitur à sapientioribus, & coram Christo digitorum coronam deponere convenit, seu remo-

tius saltem gestare: unde & alij, ut dictum est supra, prohibetur usus Annuli in Missa; tum ad differentiam Episcopi, tum ad humilitatis indicium coram sanctissimo Sacramento, quod manu tractari debet.

In Manipulo septem disce. Quia portatur in sinistra, præsentem vitam laboriosam representat, *Alcuin. supra.* Repudium mundanæ cogitationis, quia eo tergebatur pituita, *Amal. supra cap. 24.* Pœnitentiam cum fletu, ad tergendas animæ labeas, *Gemma. an. 208.* & concordat cum Oratione quæ dicitur ad Manipulum. Vigilantiam contra acediam, quia eo tergebantur oculi, *Eduens. cap. 10.* contra hostes Clava est, *Gemma d. cap. 82.* Discretionem deuotam, *Biel. lect. 12.* Retributionem futuram bonorum operum, *Rup. lib. 1. cap. 33. ex Psal. 125. Veni cum exultatione, portantes manipulos suos.*

Verùm clausula sit cum *Iuone Carnot. Serm. cit.* Ornamenta hæc, ait, non sunt virtutes, sed virtutum insignia, quibus tamquam scripturis videntes admonentur, quid debeant appetere, quid vitare, & ad quem sua facta dirigere. Prouideat ergo, inquit *Innocent. III. cap. 64.* diligenter Episcopus, & attendat Sacerdos studiosè, ut signum sine significato non ferat, ut vestem sine virtute non portet, ne forte similis sit sepulchro deforis dealbato, intus autem omni pleno spurcitia. Quisquis autem sacris indumentis ornatur, & honestis moribus non induitur, quantum venerabilior apparet hominibus, tanto indignior redditur apud Deum. Pontificalem itaque gloriam iam honor non commendat vestium, sed splendor animarum. *Hæc Innocent.*

De ingressu Sacerdotis ad Altare. II.

Sacerdos omnibus paramentis indutus, accipit manu sinistra Calicem ut supra præparatum, quem portat eleuatum ante pectus, Bursam manu dextra super Calice tenens, & facta reuerentia Cruci, vel imagini illi, quæ in Sacristia erit, capite cooperto accedit ad Altare, b ministro cum Missali & alijs ad celebrandum necessarijs (nisi antè fuerint præparata) c præcedente superpelliceum induto. Procedit autem oculis demissis, incessu graui, erecto corpore. Si verò contigerit eum transire ante Altare maius, capite cooperto faciat ad illud reuerentiam: si ante locum Sacramenti, d genuflectat: si ante Altare, ubi celebretur Missa, in qua eleuatur vel tunc e ministratur Sacramentum, similiter genuflectat, & detecto capite illud adoret, nec antè surgat, quàm Celebrans deposuerit Calicem super Corporale.

a *Facta reuerentia.*] Hæc vox, quæ hoc loco primùm occurrit, reuerentia est nomen genericum, quod habet species, id est, inclinationem capitis, vel genuflexionem; poniturque in sequentibus Rubricis iuxta specificam significationem, quæ rei congruit cui fit reuerentia: quod semel dixisse, fit satis. Et hoc loco reuerentia fit capite cooperto, & profundè, ex numero seq. inclinato. non enim verbum illud cooperto concordat tantum cum sequenti accedit, sed etiam cum præcedentibus. nec inconuenit, cum paulò post idem fieri præscribatur, quando transit Sacerdos ante Altare maius, in quo item Crux esse debet, iuxta Rubricam superiore in prima part. tit. 20. Coopertum verò caput hoc loco significat cum birreto: quare de Regularibus non loquitur Rubrica, quos neque decet vti birreto, nisi sint Canonici Regulares.

Prima fit hoc loco de sacris imaginibus mentio; de quibus præclare scripsit Tobias noster de Sacris Templis part. 1. cap. 63.

b *Ministro cum Missali.*] Si Missale tantum gestandum erit, quod magis deceret, illud portet minister ambabus manibus erectum ante pectus, manus apponens angulis inferioribus eiusdem. ceterum sine ministro celebrari non debet, de Fil. Presbyt. tit. 17. cap. Proposuit. ex Alex. III. sub mortali, ex S. Thom. quest. 83. art. 5. ad 12. neque minister femina sit, Azor. lib. 10. c. 29. ubi fusius, ex cap. Inhibendum. de Cohabit. Cleric. ex Conc. Magunt. Vnus autem sufficit minister, ex Conc. Nanneten. cap. 30. apud Iuon. 3. p. c. 70. posset tamen excusare necessitas, vt sine ministro fieret Missa, & Sacerdos responderet sibi, vt ad Orate fratres, & ad Kyrie. vel prædiceret laico præsentem quæ respondere debet, ne populus careat Missa, Suar. disp. 88. sect. 2.

c *Præcedente.*] Eodem modo incedente, vt mox dicitur de Sacerdote, oculis demissis, & incessu modesto, factis debitis reuerentijs Cruci in Sacristia, Altarique maiori simul cum Celebrante, à latere sinistro eiusdem paulò post eum.

d *Genusflectat.*] Cooperto adhuc capite, ne amota manu dextra cadat aliquid de Calice. Sacramento vero patente in Altari, cautè se gerat, dum amouet manum dextram ad detegendum caput, iuxta proximam Rubricam. neque incedat idcirco longius aperto capite, quod titulo maioris reuerentia. aliqui faciunt, sed minùs cautè, ob Calicem quem manu gestant.

e, *Ministratur Sacramentum.*] Eodem modo fiat, si expositum sit in Altari sanctissimum Sacramentum; vel

si aduertat in Altaribus minoribus adhuc esse post consecrationem Sacramentum. Hoc loco *similiter* significat quidem genuflexionem vnico genu; sed in elevatione Hostiæ vsque ad Calicis depositionem duobus genibus fit adoratio.

Si verò transeat ante Altare, in quo sit exposita solemniter Reliquia insignis Sancti, de quo fit Festum ibidem, conuenit, vt apertum caput inclinet illi profundè, in alijs Reliquiarum expositarum casibus habeatur ratio Altaris tantum.

2. *Cum peruenit ad Altare, stans ante illius infimum gradum, f caput detegit birretum ministro porrigit, & Altari, seu imagini Crucifixi desuper posita profundè inclinatur. Si autem in eo sit Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, genuflectens debitam facit reuerentiam. Tunc ascendit ad medium Altaris: ibi ad cornu Euangelij sistit Calicem, extrahit Corporale de Bursa, quod extendit in medio Altaris, & super illud Calicem velo coopertum collocat, Bursam autem ad cornu Euangelij. Si in Altari paramenta accepit, hoc idem facit antequam descendat ab Altari vt Missam inchoet.*

f *Caput detegit.*] Sanctus Paulus 1. Cor. 11. Omnis vir orans velato capite, deturpat caput suum. dixerat autem paulò antè, Caput viri, Christus. Signum enim est libertatis, sicut in feminis & Sacerdotibus Hebræis velatio capitis indicium est seruitutis, & subiectionis. Nudo capite, quia non erubescimus, ait Tertull. lib. de Orat. Zacharias itaque Papa cap. Nullus de Conf. Dist. 1. iussit, ne velato capite Sacerdotes adstarent Altari. peccaret autem, si absque iusta causa, & sine dispensatione, tecto capite, etiam pileolo, quis celebraret. Si verò necessitas adfit, & difficile sit petere dispensationem, vel non sæpè accidit, excusatur à peccato, Siluest. ver. Missa. 1.

quest. 2. §. 1. sed eo casu secretò celebrat, Nauar. de Celebrat. Miss. consil. 7. num. 1. & quamuis ibi concedat idem Nauar. posse reuouari antiquum ritum amictu caput Amictu, qui ante Albam assumitur; negat tamen, nisi incommodæ valetudinis gratia, Azor. sub. cap. 28. quest. 16.

Verum Sedi Apostolicæ reseruata est hæc facultas concedendi pileoli vsum, tum ex Decrero, quod est Papale, & in Concilio Romano, tum ex praxi Romana. nam sacra Congregatio Cardinalium super negotia Episcoporum 2. Ian. 1590. & 17. Ian. 1595. concessit extra Canonem vsum pileoli Episcopo Fauencino; & respondit Archiepiscopo Vrbinati, eo non posse

posse vti sine licentia Sedis Apostolicæ. Idem sentit sacra Rituum Congregatio 31. Ian. 1626. & 24. April. eodem anno, ad Papam scilicet spectare hanc dispensationem.

Asserunt Doctores, dispensationem hanc (sine qua non sufficit iusta causa, vt dicitur in *Defectib. tit. 10. num. 1. Si celebrat, inquit, capite cooperto sine dispensatione*) fieri posse ab Episcopo; & id dicunt quidem, sed non probant. At Canon ille tam Episcopo quam Presbyteris prohibet, ne velato capite assistant Altari. An ergo Episcopus, cui fuit prohibitum à Papa, secum ipse & cum alijs dispensabit? Ioannes Andreas, post Hostiensem, in *c. 1. de Sup. neglig. Pral. in 6.* dicit notabile verbum (obseruante hoc Siluestro v. *Dispensatio. quæst. 13.*) vbi Canones, ait, imponunt legem ipsis Episcopis, non dispensat Episcopus, nisi hoc reperiatur concessum. & Romæ vidi pauperes gratis dispensatos à Summo Pontifice. Hinc prædictæ sacre Congregationes constanter remittunt ad Papam, vt dispense; & ita respondit rursus sacra Rituum Congregatio die 26. Feb. & 7. Aug. 1628. à quibus non decet dissentire Decretis.

g Tabernaculum. Hic prima mentio de Tabernaculo immobili SS. Sacramenti, quod appellatum est Pastophorium à *Clem. lib. 8. Const. Apost.*

3 Si est consecratusⁿ plures Hostias pro Communionem faciendam, que ob quantitatem super Patena manere non possint, locat eas super Corporale ante Calicem, aut in aliquo Calice vel o vase mundo^p consecrato ponit eas retrò post Calicem, & alia Patena seu p^a palla cooperit.

ⁿ Plures Hostias. Hoc est, particulas, ita dictas infra *tit. 10. nu. 6.* de qua voce vide *Baron. anno 57. num. 149.* vbi *Tertull. de Monogam. c. 11.* eas vo-

c. 13. hoc est Thalamus, ex *Hier. c. 40. in Ezech.* Ad formam columbæ fabricabatur illud ætate S. Basiliij, ex *Amphiloc. in eius Vita;* item ex auro, vel argento, *ibid.* Armariolū ligneum erat, apud *Reuerum S. Laur. de quo Duran. lib. 1. cap. 16.* Quod autem hic dicitur, *genustelens debitam facit reuerentiam,* intellige vnico genu, vt alijs diximus.

h Ad cornu Euangeliij sistit. An cornu nobilius prima vice Calicem excipit? sed reuera hoc fit, quia cornu Epistolæ occupatur à Missali.

i Extendit in medio Altaris. Solent multi acu pingere Crucem in Corporali circa oram, & in medio; & tunc congruit, vt latus illud ad anteriorem partem Altaris referatur, *Acta Mediolanen. Eccles.* Osculantur autem eandem Crucem osculaturi Altare, quod nec approbo, nec reprobo. Certè conuenit, vt ora Corporalis oram Altaris tangat, vt manus intra Corporale post Consecrationem contineantur commodius.

l Velo coopertum. In anteriori parte lateat totus Calix, quousque, reuelato Calice, reuelentur propria passionis Christi mysteria, vt dicemus, cum de Offertorio. habet igitur mysterium velatus Calix.

m In Altari parauera. Ex tolerantia hoc dicitur, deficiente Sacristia. & eo casu fiat, quod supra diximus *tit. 1.*

cat Buccellas, & *S. August.* Particulas. *Albaspinus* tamen explicat *Terrullianum in Notis ad eundem,* de elemosynis quæ pane erogato fiebant.

o Vase

o *Vase mundo.*] Id est Pyxide, infra titulo 10. num. 6. quam vocem usurpat sanctus Leo Papa ad Michael. Imperat. Ciborium etiam à cibo, quem continet, appellauit, & paruum Ciborium, sanctus Chrysostomus Homil. 42. in Acta Apostolorum. Turrim vocat, quæ à Diacono gestari poterat, fortasse ob formam, Gregor. Turonen. lib. 1. de Gloria Mart. cap. 86. frequentius Pyxidem, Symmachus Papa in lib. Pontificali. Area illustrationis Dei dicta est ab Hesychio apud Buleng. lib. 2. cap. 18.

p *Consecrato.*] Burchardus huius vocis est auctor hoc loco. latè tamen sumitur. hic consecratio pro simplici benedictione, quæ habetur in Ordine Romano, sine vnctione. decet enim

Pyxidem benedici saltè ut Corporale: & ab eo benedici potest, à quo & Corporale.

Nec est necesse, quòd sit eiusdem materiæ cuius est Calix, vel Patena; quia nullum Ius de hac re, Suarez 3. par. disputat. 81. sect. 7. qui monet, in vase inferioris materiæ, carente etiam auro lito, includendum esse aliud vas lineum simile Corporali, ob reuerentiam tanti Sacramenti. sed melius est, linire auro vas interius, ad dignoscenda & colligenda fragmenta; &, experienciâ teste, amyllum, quo linum illud imbuitur, generare solet animalia quædam minuta in Pyxide.

q *Palla cooperit.*] Si Pyxis proprium habet operculum, eodem tegatur.

4 *Collocato Calice in Altari, accedit ad cornu Epistola, Missale super cussino aperit, reperit Missam, & signacula suis locis accommodat. Deinde rediens ad medium Altaris, facta primùm ^r Cruci reuerentia, ^s vertens se à cornu Epistola, descendit post infimum gradum Altaris, ut ibi faciat Confessionem.*

Apertio libri ad Sacerdotem spectat, qui repræsentat Agnum aperientem librum, Apocal. 5. ex Innoc. III. lib. 2. cap. 3.

r *Cruci reuerentia.*] Cum capitis inclinatione, quod in sequentibus obserua: & fit semper profunda, ut supra num. 2. dictum est.

Multi addunt similem Cruci reuerentiam collocato Calice in Altari, antequam accedant ad librum aperiendum. qui ritus placet, uti valde pius, & habetur in libello de Cerim. Missæ edito Romæ 1628. eò quia

fit post actionem circa Calicem, quæ moram habet.

s *Vertens se à cornu Epistola.*] Sensus horum verborum est iuxta motum naturalem, qui clariùs describitur infra tit. 5. num. 1. cum Celebrans dicitur est Dominus vobiscum; & militat in vtroque casu eadem ratio motus à dextra Sacerdotis, quæ est finistrum latus Altaris.

t *Post infimum gradum.*] Non supra gradus, sed in plano Cappellæ, ad humilitatem coram Deo magis indicandam.

5 *In Missa solemni ^u Missale apertum super Altare, Calix verò ^x alia necessaria præparentur ^y in Credentia cooperta lineo, antequam Sacer-*

Sacerdos veniat ad Altare. Ipse autem² procedit cum Diacono & Subdiacono, qui capite cooperto, simul cum eo tenent manus iunctas ante pectus, ² Acolythi verò ante eos deferunt candelabra cum candelis accensis, quæ deinde^b collocantur super Credentia: & cum pervenerit ad infimum gradum Altaris, ibi medius inter Diaconum à dextris, & Subdiaconum à sinistris, ^c antequam ascendat ad Altare, facit cum ipsis (vt infra) Confessionem.

Ritus & Cærimoniarum in Missa solemnè servandæ patius in Rubricis Missalis sunt descriptæ; tum quia de his in Cærim. Episcoporum paulò ante Missalis recognitionem actum erat satis; tum quia minutiora perfecti, non videbatur in Missali peropportunum. Quare, ne quid in his nostris Commentarijs sacrorum Rituum studiosiores desiderent, addam suis locis non pauca, imò plurima, quæ in Congregatione habita super Missalis recognitione, sub Clemente VIII. me quoque præsentè, declarata fuerunt, adnotata iam magna ex parte in Cærimoniali Congregationis nostræ, multo cum labore nostro, & iussu Capituli Generalis nostri, eiusdemque auctoritate approbato, & edito anno 1607.

Illud autem primò admonebo, Missam solemnè, de qua hîc loquimur, dici in Rubric. Principalem, & Conventualem. Publicam vocat *Ordo Romanus* titulo de *Dedicat. Eccles. & Concil. Vassens. l. c. 2.* Canonicam, *S. Gregorius in lib. Capitulari. c. 45.* Generalem, *Microl. c. 45.* tum eam fuisse antiquiorem priuata, vt ex *Dion. de Eccles. Hier.* colligitur, & *Clemente in Constit. Apostolicis.* nam Baronijs anno tantù 418. Missæ priuatæ novit originem.

Ea verò est solemnè hoc loco, quæ in Festis solemnioribus cantatur, in qua nihil omittitur quod ad solemnè-

tatem indicandam spectat: nam in profestis cantantur quidem Missæ cum Ministris; sed aliquando absque incensatione Altaris & Chori, sine Credentia, sine osculo pacis, quæ tolerantur potius, quàm conceduntur, in Collegiatis (aiunt) vt inter Festa & profesta appareat differentia. quo casu Subdiaconus portat Calicem, Diaconus librum de Sacristia ad Altare. Hic, deposito & aperto libro, descendit ad Celebrantem, cum quo Confessionem facit; & interim Subdiaconus, explicato Corporali, collocat Calicem in medio Altaris, quod etiã innuitur *infra tit. 7. num. 9.* initio: eodemque modo; finita Missa, reuertuntur in Sacristiam. Toleranda hæc sunt potius quàm concedenda, & de his non scribimus, quæ minùs approbamus.

u *Missale apertum super Altare.*] Per Cærimoniarium aut Sacristiam poni debet, antequam Celebrans incipiat Confessionem, si minùs illud, antequam veniat ad Altare, collocatum fuerit: quia etiã in Missa priuata aperitur Missale ante Confessionem.

x *Alia necessaria.*] Nimirum Missale vnum, seu duo, pro Epistola & Evangelio cantandis, Velum longum pro Subdiacono, Pellicula cum vrceolis & manutergio, Calix cum Purificatorio, Hostia in Patena, Pala, Velo, Bursa cum Corporali. Ca-

lix autem erit in medio Credentiæ, cetera hinc inde.

y *In Credentia cooperta linteo.*] Erit hæc brevis, demissa, simplex, à latere Epistolæ, sine gradibus, sine Cruce, vel imaginibus, cooperta linteo, vsque ad terram vndequaue pendente, *Carimonia. Episcop. lib. 1. cap. 12.*

z *Procedit cum Diacono, &c.*] Antequam exeant è Sacristia, Celebrans imponat capite aperto incensum in Thuribulum, ministrante Diacono nauiculam, & Thuriferario Thuribulum, cum benedictione, eo modo profusus qui describitur *infra tit. 4. num. 4.* & nos ibidem exponemus. Thuriferarius autem portans Thuribulum manu dextra, in anulum quidem maiorem pollice immisso, anulum verò catenæ mediæ, siue operculi, annulari digito sustentans, & nauiculam, illius scilicet pedem, sinistra manu tenens ita, vt pars, quæ aperitur, à parte exteriori sit, non pectus respiciat, præcedit ante omnes, sicut in sacris Processionibus. Diaconus & Subdiaconus, de quibus hîc, procedunt capite cooperato vnus post alium, *Hugo Victorin. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 14.* Pares autem cum Celebrante, si hic Pluuiiale sit indutus pro aspersione aquæ benedictæ, *Carimon. Episcop. lib. 2. cap. 30. & 31.*

a *Acolythi, &c.*] Latine Ceroferrarij, quorum ordo apud Baron. idem est ac Acolythorum, *anno 58. num. 70.* qui sint pares statura, vt aequalia in motu sint candelabra. Ferant autem eadem illi, ita vt, qui à parte dextrâ incedit, apponat dextram nodo candelabri medio, sinistram pedi eiusdem: & qui à sinistra incedit, è conuerso, sinistram nodo, dextram pedi. Si adsit Carimoniarius, procedit so-

lus post Acolythos, *Carimon. Episcop. lib. 2. cap. 3. in casu simili.*

b *Collocantur super Credentia.*] Ante confessionem, *Carim. Episc. lib. 2. cap. 8.* & collocantur accensæ in cornibus mensæ anterioribus, ad differentiam candelabrorum quæ collocantur in Altari, & vt vsui præstò sint Acolythi.

Birrera Celebrantis (qui dat Diacono suum) & ministrorum deponuntur à Carimoniario extra Credentiam super aliquod scannum, puta, vbi sunt tessuri, vel in alio loco decenti.

c *Antequam ascendat.*] Genuflectit, si in Altari est tabernaculum sanctissimi Sacramenti; vel, si non est, caput profundè inclinat Cruci, antequam incipiat Confessionem. Ministri verò omnes etiam Cruci, quæ in Altari est, genuflectunt in tota Missa, *vt in tit. 4. num. 7. expressè habetur.* Simile quid habes in Absolutione post Missam Defunctorum, in qua Diaconus genuflectit Cruci quam portat Subdiaconus; ergo genuflectunt Cruci inferiores Ministri, ad differentiam Celebrantis, ad Confessionem autem genuflectunt Acolythi, & Thuriferarius prope Credentiam. Carimoniarius si adest, genuflectit vbi vult, à latere commodiori ad functionem suam, cui neque stanti assignari potest certus locus in presbiterio, vt plurimum stabit à cornu Epistolæ.

Porrò Processio ante Missam antiqua est, & habetur in *Ordine Romano*, cum Acolythi candelabra & incensum portantibus; cuius mysteria, sicut & sequentium rituum, vno in loco collecta post finem Missæ totius indicabimus, vnâ cum Mysterijs Missæ priuatæ.

Si in hac Processione contingat transire

transire ante Altare sanctissimi Sacramenti, fiat, vt supra, in Missa priuata; sed Celebrans semper detegat caput, quia non gestat Calicem, & genuflectat medius inter ministros, qui & eadem cum eo præstare debent.

6 In Missa Pontificali omnia seruentur, vt in Pontificali & Cerimoniali Romano ordinatur: cuius Pontificalis ordinem Episcopus nunquam prætermittat, quandocumque cum Diacono & Subdiacono paratis celebrat.

Fortasse & nos dabimus in lucem proprias Notas in Rubricas Pontificalis & Cerimonialis Romanorum. Verùm de Missa Pontificali nihil habet amplius Pontificale modernum, post editionem Cerimonialis Episcoporum, in quo tradita est integra Pontificalis Missa: quare in præcedentibus & sequentibus, pro Pontificali intellige Cerimoniale Episcoporum.

De principio Missæ, & Confessione facienda. III.

1 Sacerdos cum primum descenderit ad infimum gradum Altaris, conuertit se ad ipsum Altare, vbi stans in medio, iunctis manibus ante pectus, extensis & iunctis pariter digitis, & pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis, (quod semper seruetur quando iunguntur manus, præterquam post consecrationem) detecto capite, facta prius Cruci vel Altari profunda reuerentia, vel, si in eo sit tabernaculum sanctissimi Sacramenti, facta genuflexione, erectus incipit Missam.

d Ad infimum gradum. Idem significat, quod infra dicitur num. 4. ante infimum gradum.

e Iunctis manibus.] Meminit Nicol. Roman. Pontif. ad Conf. Bulgarorum rescribens, de constrictis ante pectus manibus in oratione; & ait, fieri humilitatis gratia, quia in Evangelio (Matth. 22. ligatis manibus) reproborum manus ligari reperiuntur, quasi dicat orans: Domine, ne ligari manus præcipias, quia ecce iam eas ligavi, & ecce in flagella pa-

ratus sum. Hac ille. Item iunctio manuum deuotionem significat, Durand. lib. 4. cap. 7. supplices etiam manus indicant, supplicio destinatas esse.

f Pollice dextro super sinistrum posito in modum Crucis.] Ita Burchardus, Quadrat iunctioni manuum, secundum prædicta: nam forma hæc & signum Crucis excitant ad humilitatem & deuotionem; & videtur hoc ritum quasi formari nodus vinculi manuum, de quo paulò antè.

2 Si celebraturus sit coram Summo Pontifice, sistit se in infimo gradu Altaris à cornu Euangelij ante ipsum Pontificem, vbi genuflexus expectat: accepta benedictione erigit se, & stans aliquantum versus

ad Altare, incipit Missam. Si autem sit ¹ coram Cardinale, Legato Sedis Apostolica, aut Patriarcha, ¹ Archiepiscopo, & Episcopo ^m in eorum residentijs, vel loco iurisdictionis, stans in infimo gradu à cornu Euangelij ut supra expectat: dato signo, facit profundam reuerentiam Prælato, & versus ad Altare incipit Missam.

g *A cornu Euangelij.*] Eò quia Summus Pontifex occupare debet locum medium ante Altare, utpote nobiliorem. idem locus debetur & alijs Prælatis. Minister autem erit in cornu Epistolæ. Si verò locus non capiat Prælatum in medio, nihilominus Celebrans prædicto in cornu Missam incipiat.

h *Accepta benedictione.*] A Papa perit Celebrans benedictionem, non ab alijs inferioribus Papæ, quibus profundè tantum inclinatur caput, quia vestibus paratus est Sacerdotalibus; illi verò etiam genuflectit tamquam summo Sacerdoti.

i *Coram Cardinale.*] Addit *Burchard.* in loco sui Tituli, seu Cardinalatus. sed verè ubique terrarum Cardinales aliquam iurisdictionem habent, & summam in toto Orbe præminentiam, ex *Carim. Episcop. lib. 1. cap. 4.* tamquam Consiliarij Papæ unde & ubique Mozettam, seu Birrum lacernum induunt, indicium iurisdictionis; & est (colore rubeo excepto) vestis Episcopalis, apud *Baron.*

de sancto Cypriano an. 261. Plura de Birro Gabriel Pernottus in *Histor. Tripartita Can. Reg. lib. 1. cap. 22.*

l *Archiepiscopo.*] In tota eiusdem Prouincia; in qua idcirco & ipse Mozettam induit.

m *In eorum residentijs.*] Episcopis datur hic honor in Ecclesijs, etiam Regularium & exemptis, intra suas dioceses, in quibus vsum habent Rochetti nudi & Mozettæ, quæ sunt plenariæ iurisdictionis indicia.

Docet *Microl. cap. 22.* Sacerdotem sacrificaturum debere se inclinare Episcopo pro licentia celebrandi; id est, si proprius est Episcopus.

Cum alijs Principibus & Prælatis debet Sacerdos ita se gerere, ut eos quidem honoret, sed parcius quam prænominos in Rubrica, puta, antequam accedat ad Altaris gradus, Calicem tenens manibus, ut supra, sese illis inclinet, capite tecto, profundè, & profundius pro dignitate personarum. Idem præstare poterit in fine Missæ recedens ab Altaris gradibus, dum adhuc est in plano Capellæ.

3 *Si autem solemniter celebrat coram Summo Pontifice, aut alio ex Prælatis prædictis in Ecclesijs eorum iurisdictionis, stans à sinistris Prælati facit cum eo Confessionem, & alia seruat, ut in Pontificali & Cerimoniali Romano ordinatur.*

Etenos aliàs. Superfluit, ut diximus, verbum illud Pontificali.

4 *Stans igitur Celebrans ⁿ ante infimum gradum Altaris, ut supra, producens manu dextra à fronte ad pectus ^o signum Crucis, dicit intelli-*

intelligibili voce, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Amen. Et postquam id dixerit, non debet advertere quemcumque in alio Altari celebrantem, etiam si Sacramentum eleuet, sed continuatè proseguere Missam suam vsque ad finem. Quod item obseruatur in Missa solemni, & simul etiam à Ministris.

n *Ante infimum gradum.*] Variatur locutio, sed res eadem, id est, in plano.

o *Signum Crucis.*] Ante omnem actum manus pingat Crucem, s. Hieronym. Epist. 22. ad Eustoch. cap. 16. & manus dextra, ex Iustino Martyre ad Orihod. Resp. ad quæst. 118. & manus plena, hoc est, quinque digitis, ad quinque Vulnera Christi significanda, Durand. lib. 4. cap. 46. sed tribus digitis signum Crucis exprimendum esse, quia sub inuocatione Trinitatis imprimitur, aiebat Innocent. III. lib. 2. cap. 45. memorat Leo IV. Epist. ad Episcopos: ita ut manus à superiori descendat in inferius, & à dextra transeat ad sinistram; quia Christus

de Cælo descendit in terram, & à Iudæis transiit ad Gentiles. Quidam tamen, subdit ille, à sinistra producunt in dextram (quod nos hodie præstamus) quia de miseria transire debemus ad gloriam, sicut & Christus de morte transiit ad vitam. Hac Innocentius. vbi etiam habes inuocationem Trinitatis: *In nomine Patris, & Filij, &c.*

p *Etiam à Ministris.*] Intellige de Ministris paratis, non de inferioribus. Sed expediret Missas priuatas facere procul ab Altari vbi Missa fit solemnis; vel omittere pulsationem campanulæ ad eleuationem, iudicio prudentis Sacristæ.

5 *Cùm seipsum signat, semper sinistram ponit infra pectus: in alijs benedictionibus cùm est ad Altare, & benedicit oblata, vel aliquid aliud, ponit eam super Altare, nisi aliter notetur. Seipsum benedicens, vertit ad se palmam manus dextræ, & omnibus illius digitis iunctis & extensis à fronte ad pectus, & ab humero sinistro ad dextrum, signum Crucis format. Si verò alios, vel rem aliquam benedicit, paruum digitum vertit ei cui benedicit, ac benedicendo, totam manum dexteram extendit, omnibus illius digitis pariter iunctis & extensis: quod in omni benedictione obseruatur.*

Eadem omnia Burchardus.

q *Ponit infra pectus.*] Ita, ut sinistra manus sit extra terminos Crucis à dextra impressæ, sed tamen supra Cingulum eam ponat. Reliqua patent, & habentur apud Innocentium III. citato loco. Cur autem benedicens alijs rebus in Altari, ponat si-

nistram super Altare, causam dabitur *infra tit. 7. num. 5.* nam in utroque hoc casu non decet sinistram manum suspensam quasi in aëre teneri; sed deponi debet, ut quiescat, cum proportione tamen ad terminum, ad quem mouetur dextra: & hæc docent Rubricæ.

6 Postquam dixerit, *In nomine Patris, &c.* ut supra, iungens iterum manus ante pectus, pronuntiat clara voce Antiphonam, ^r Introibo ad Altare Dei. Minister verò retrò post eum ad sinistram genuflexus (& in Missa solemni Ministri hinc inde stantes prosequuntur) Ad Deum qui letificat iuventutem meam. Deinde Sacerdos eodem modo stans incipit, & prosequitur cum Ministro, vel Ministris, alternatim Psalmum, ^c *Iudica me Deus, usque ad finem, cum Gloria Patri.* Quo finito, repetit Antiphonam, *Introibo, cum Ministris, ut supra.* Qui Psalmus ^t numquam prætermittitur, nisi in Missis Defunctorum, & in Missis de Tempore, ^u à Dominica Passionis inclusivè usque ad Sabbatum sanctum exclusivè: in quibus semel tantum dicta Antiphona, *Introibo, cum Ministris, ut supra, Sacerdos statim subiungit V. Adiutorium nostrum, &c. ut infra.* cum in fine Psalmi dicit, *Gloria Patri, &c. caput Cruci inclinat.*

^r *Introibo ad Altare Dei.*] Habet Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 2. & docet solitum dici Microl. cap. 23.

[*Iudica me Deus, &c.*] Habet Microl. ibidem. & ex Decreto Cælestini dici, assertit Duran. lib. 4. c. 7. cum Platina, qui Martinum Cassinatem citat.

^t *Numquam prætermittitur, nisi, &c.*] Quoniam in Missis Defunctorum, & de Passionis tempore, abstinemus à Versu lætitiæ, *Gloria Patri, & Filio*, quo Psalmus, *Iudica*, concludi debet; ideò Psalmus totus omittitur, præterquam quòd lætitiæ quoque Psalmus est, dum dicitur con-

tra tristitiam, *Quare tristis es anima mea?* at in his calibus non est fuganda tristitia.

^u *A Dominica Passionis.*] Docent aliqui recentiores Hispani, hanc Rubricam servandam esse quoque in Missis Votivis de Cruce, & Passione, tempore passionis; & alteram item, de qua infra, ad *Lauabo*, ut non dicatur *Gloria*. Sed verè dispar est ratio: nam hæc Votivæ sunt, hoc est, non concordant cum officio de Tempore. tum Missa de Cruce discordat etiam in colore paramentorum à tempore passionis.

7 Repetita Antiphona, *Introibo, dextra manu producens signum Crucis à fronte ad pectus, dicit V. Adiutorium nostrum in nomine Domini. R. Qui fecit celum & terram* Deinde Altari se profunde inclinans, iunctis manibus dicit, ^x *Confiteor Deo, ut in Ordine Missæ: & prosequitur eodem modo stans inclinatus, donec à Ministro, vel Ministris, dictum sit, Misereatur.* Cum incipitur à Ministris *Confiteor*, se erigit; cum dicit, ^y *mea culpa, ter pectus dextra manu percutit, sinistra infra pectus posita.*

^x *Confiteor Deo.*] Liturgia sancti Iacobi à Confessione incipit, Azor. l. 10.

cap. 36. quæst. 1. Damasum autem auctorem facit, quod apud Romanos sit in

in vsu, *Radulph. Propos. 23.* Pontianum *Berno de Offic. Miss. cap. 25.* & rectè solet esse iustus in principio accusator sui, *Prouerb. 18.* meminit *Aug. Confessionis huius Serm. 48. de Tempore.* Neque addas arbitrio tuo in Confessione hac Patroni nomen, aut alterius Sancti; quia Pius V. hoc expressè concessit Ecclesijs Hispaniarum: ergo non sine Papæ licentia fieri debet additio, *Bulla Pij V.*

y *Mea culpa, ter pectus, &c.* Percutimus pectus, exemplo Publicani *Luc. 18.* quasi peccata intus inclusa contestantes, *ex Cypr. lib. de Orat. Dom.* vel, ac si cogitationes velimus à corde pellere, *ex Hier. in Vita Hilarionis;* vel quia transio pectoris est contritio cordis, *ex Augustino Enarrat. 2. in Psalm. 31.* vel, *ex Ni-*

col. I. cap. 54. ad Bulgar. signamus, quòd in nobis ferimus, antequam Deus feriat: vel flagellis & percussionibus nos dignos fatemur, *ex Euthymio;* vel mundari cor optamus, & euacuari sordibus, *ex Hier. contra Luciferianos:* vel, vt excitemus cor nostrum, ait *Theophylact.* vel ad placandum iudicem, ultionem de nobis sumimus, *ex Chrysof. Homil. 41. ad Pop.* vel, vt castigemus carnem nostram, qua Deum offendimus, *ex August. in Psalm. 146.* Ab Apostolis ortum habet hic ritus, *ex Nauarr. de Hor. Canon. cap. 4.* inclinationis autem ante Altare, quæ fit in Confessione antequam ascendatur, meminit *Cyprian. Epist. 64.* transionisque pectoris hoc loco ad Confessionem, *August. Sermone 48. de Tempore supra citato.*

8 Si est coram Pontifice, Cardinali, Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in eorum prouincia, ciuitate, vel diocesi constitutis, ubi dicit, vobis fratres, dicat, tibi pater: similiter in fine, ubi dicit, vos fratres, dicat, te pater: quod dicens Summo Pontifici genuflectit, alijs Prælati profunde se inclinat.

9 Cùm Minister, & qui intersunt (etiam si ibi fuerit Summus Pontifex) respondent Confiteor, dicunt, tibi pater, & te pater, aliquantum conuersi ad Celebrantem.

Vide hoc loco dignitatem Sacerdotis, cui coram Papa dicitur à circumstantibus, tibi pater, & te pater.

10 Facta à circumstantibus Confessione, Celebrans stans respondet, ^z Misereatur vestri, &c. Deinde producens manu dextra à fronte ad pectus signum Crucis, dicit, Indulgentiam, &c. (& si est Episcopus, ² accipit Manipulum, osculando illum in medio.) Et stans inclinatus iunctis manibus prosequitur, Deus tu conuersus, & quæ sequuntur in Ordine Missæ, clara voce vsque ad orationem, ^b Aufer à nobis, &c. cùm dicit, Oremus, ^c extendit & iungit manus.

z Missæ

z *Misereatur, &c.*] Habet *Microl.* loco citato, & item, *Indulgentiam*. Ad *Misereatur* Ministri adhuc inclinati manent, sicut ad *Confiteor*; stant autem ad *Indulgentiam*.

a *Accipit Manipulum*] Vide supra quæ diximus tit. 1. num. 6. de *Manipulo Episcopi* pag. 96.

b *Aufer à nobis.*] Habetur hæc

Oratio in *Ordine Romano* post *Litanias* in benedictione *Ecclesie*. quis huc transtulerit, ignoratur.

c *Extendit & iungit manus.*] Extensione manuum quasi colligit Sacerdos astantium corda, iunctione quasi cogit eadem in vnum ad orationem; vnde & clara voce dicit, *Oremus*. ita *Melchior Huclamus de Cerim. Missæ.*

ii *Et tunc, si coram Summo Pontifice, aut alijs Prælati, ut supra, celebret, facta Summo Pontifici genuflexione, alijs Prælati profunda reuerentia, accedit ad medium Altaris ante infimum gradum, & ibi incipit secreto, Aufer à nobis, ut in Ordine Missæ.*

In Missa solemnī Ministri inclinent, percutiant sibi pectus, ut supra; sed ad *Oremus* non diducant manus, quod folius est Sacerdotis inuitantis: ijdem manus semper iunctas teneant à prin-

cipio confessionis vsque ad finem. Signa quoque Crucis sibi adhibeant vnà cum Celebrante; quod etiam in tota Missa obseruent, excepto Subdiacono, dum Patenam tenet.

De Introitu, Kyrie eleison, & Gloria in excelsis. IV.

i **D**Um dicit, *Aufer à nobis, &c.* Celebrans iunctis manibus ascendit ad medium Altaris, & ibi inclinatus, manibusq; item iunctis super eo positis, & ita, ut digiti parui dum taxat frontem, seu medium anterioris partis tabule seu mensæ Altaris tangant, residuo manuum inter Altare & se retento, pollice dextro super sinistrum in modum Crucis posito (qua omnia semper obseruantur, cum manus iunctæ super Altare ponuntur) secreto dicit, *Oramus te Domine, &c.* & cum dicit, *Quorum reliquæ hinc sunt,* osculatur Altare in medio, ^c manibus extensis æqualiter hinc inde super eo positis: quod semper seruatur quando osculatur Altare: sed post consecrationem pollices ab indicibus non disiunguntur. In omni etiam deoscultatione siue Altaris, siue libri, siue alterius rei, ^e non producitur signum Crucis pollice vel manu super id quod osculandum est.

d *Osculatur Altare.*] Meminit *Iustin. in fin. Apol. 2.* osculi Altaris inter orandum, in signum venerationis. Hoc autem loco fit, ex *Innocent. III. lib. 2. cap. 15.* ut sicut Altare Christum designat, ita Sacerdos meminisse debet desiderij & amoris sponsæ,

Osculetur se osculo oris sui, ibid. Est etiam osculum signum reuerentiæ, vnde *Esther* osculabatur apicem virgæ Regis. Caueat ergo, ne audiat Celebrans vocem illam, *Osculo filium hominis tradis?* *Duran. lib. 2. cap. 57.* caueat item, ne osculetur à latere Altaris

is, ferè similis Iudæ, sed in medio Altaris illud idem osculetur, vbi sunt Reliquiæ Sanctorum.

Monet Hier. Cantonus in *Ordinar. diuin. Offic.* quòd, vbi non sunt Reliquiæ Sanctorum, ex dispensatione Apostolica, in Altari, omitti debent verba, *Quorum Reliquiæ hîc sunt*: eoque casu osculum Altaris fieri debet ad ea, *indulgere digneris.* & benè monet.

c *Manibus extensis, &c.*] Hæc Durand. lib. 4. cap. 39. quia, inquit, si reuult operari, amor non est, secundum

Gregorium; & quia omnium temporalium curam deponere debet, qui tanto Sacrificio operam dat, *idem.* vel ad pacem indicandam à Christo vtrique populo nuntiatam, qui significatur in vtroque latere Altaris, *Eduens. cap. 12.* Iunctio item manuum ad anteriorem & superiorem Altaris partem, significat, Christum fecisse vtrique vnum, *Scottia lib. 3. cap. 12.*

f *Non producitur signum Crucis.*] Quia Altare, vel Ara est consecrata; liber etiam, & aliæ res alijs de caulis sanctificatæ.

- 2 *Osculato Altari accedit* ^b *ad cornu eius sinistrum, id est Epistola: vbi stans versus Altare, & producens à fronte ad pectus* ^h *signum Crucis, incipit intelligibili voce Introitum Misse, & prosequitur iunctis manibus. Cùm dicit, Gloria Patri, tenens iunctas manus, ⁱ caput inclinat versus Crucem. Cùm repetit Introitum, non signat se vt prius: & eo repetito, iunctis manibus ante pectus accedit ad medium Altaris, vbi stans versus illud similiter manibus iunctis, dicit eadem voce ter, ¹ Kyrie eleison, ter, Christe eleison, & iterum ter, Kyrie eleison, alternatim cum ministro. Si minister, vel qui intersunt, Celebranti non respondeant, ipse solus nouies dicit.*

g *Ad cornu eius sinistrum.*] Appellat Iuo Carnot. *Sermon. de Conuen. noui & veter. Sacrificij*, Epistolæ latus, dextram partem Altaris, & significare dicit Israëlitas, qui erant à dextris Dei, sed quod est sinistrum, sibi est dextrum, respectu dextræ Celebrantis. Idem habet *Innoc. III. lib. 2. cap. 22.*

h *Signum Crucis, &c.*] Burchard. & hîc præcisè Missa incipit: quare conuenit, vt signum Crucis faciat Sacerdos.

De Introitu & eius partibus egimus *sup. par. 1. tit. 8. num. 1. pag. 20.*

i *Caput inclinat.*] Cùm Trinitati datur gloria, Crucifixo reuerentiam exhibemus, in qua tota Trinitas, ob vnitatem essentiæ cum Verbo, reperitur esse: & eo casu satis est conuerrere caput ad Crucem, non personam; quod in sequentibus nota.

l *Kyrie eleison.*] Vide *suprà tit. 8. num. 2. pag. 21.*

- 3 *Dicto ultimo Kyrie eleison, Sacerdos stans* ^m *in medio Altaris, & ^a manus extendens, eleuansq; vsque ad humeros (quod in omni manuum eleuatione obseruatur) voce prædicta incipit, si dicendum sit, Gloria in excelsis. Cùm dicit, Deo, iungens manus, ^o caput Cruci in-*

P

clinat:

clinat: quo erecto, stans iunctis manibus ante pectus, prosequitur usque ad finem. Cum dicit, Adoramus te, Gratias agimus tibi, & Iesu Christe, Suscipe deprecationem nostram, & iterum, Iesu Christe, caput Cruci inclinat. Cum dicit in fine, Cum sancto Spiritu, seipsum à fronte ad pectus signat, interim absolvens, In gloria Dei Patris, Amen.

m In medio Altaris.] Quia mediator Christus est, quem repræsentat Sacerdos, *Dist. 10. Quoniam.* & quia Angeli media nocte Natiuitatis Christi in medio Pastorum hunc Hymnum cecinerunt, *Durand. lib. 5. cap. 13.*

n Manus extendens, &c.] Ad decentiam motus hic terminus manuum præscribitur usque ad humeros, non ad mysterium; & eleuatio earum designat, quod caelestia diligimus, ex *Orig. Homil. 11. in cap. 17. Exod. extensio* verò vim affectiuam orantis, ex *Basil. in cap. 1. Isaia.*

De Gloria in excelsis, vide *suprà tit. 8. num. 3. pag. 22.*

o Caput Cruci inclinat.] In sex locis caput inclinamus in hoc Hymno: & ratio est summæ reuerentiæ; ideo-

que caput inclinatur Cruci, quæ est in medio. Caput Deo inclinatur, ait *Burchardus*, at Deus in altari est in Cruce: ergo Cruci inclinemus, vt docet *Chrysostomus in Liturgia.*

Monet *Io. Baptista Constantius in Monit. ad Curatos*, genuflectendum esse ad verbum *adoramus*, & in Symbolo ad verbum *adoratur*; si nimirum ibi est Sacramentum, sed gratis dicit, & nullo auctore.

p A fronte ad pectus signat.] Hoc est signo Crucis. Quid dubitas? estne aliud signum? sicut etiam in fine Symboli, quia Hymnus Angelicus & Symbolum sunt de verbis Euangelij, quod Crucem continet, *Beleth c. 50.* at sinistram infra pectus pone, vt *suprà*; & iunge manus in verbo *Amen*, in fine.

4 In Missa solemni Sacerdos facta confessione ascendit cum Ministris ad medium Altaris: ubi dicto, Oramus te Domine, & osculato Altari, ponit incensum in Thuribulum, ministrante Diacono nauiculam, & Thuriferario Thuribulum. Diaconus parum inclinatus versus Celebrantem dicit, Benedicite pater reuerende, & osculatur cochlear & manum Celebrantis ante & post, Celebrans ter incensum ponit in Thuribulum, dicens interim, Ab illo benedicaris: & deposito cochleari, producit manu dextra signum Crucis super thus in Thuribulo, illud benedicit. Postea Diaconus dimissa nauicula accipit Thuribulum, & dat Celebranti, osculata prius catenularum summitate, & manu illius dextra. Qui, facta Cruci profunda reuerentia, eam ter incensat, nihil dicens: & facta iterum Cruci reuerentia, incensat Altare, ter ducens Thuribulum equali distantia, prout distribuuntur candelabra, à medio eius usque ad cornu Epistole:

le: ubi demissa manu, thurificat illius postremam partem inferiorem, mox superiorem, bis ducto Thuribulo; & conuersus ad Altare, eleuans manum incensat eius planitiem, seu mensam in parte anteriori, ter ducens Thuribulum vsque ad medium: ubi facta Cruci reuerentia, procedendo thurificat aliud latus Altaris triplici ductu vsque ad cornu Euangelij: & pariter incensata inferiori & superiori parte ipsius cornu Euangelij duplici ductu, adhuc stans ibidem, eleuans Thuribulum, ter incensat superiorem tabula partem versus medium Altaris, vt fecit in cornu Epistolæ; deinde manu aliquantum demissa, incensat anteriorem eius partem, seu frontem, ter ducens Thuribulum dum procedit à cornu Euangelij vsque ad medium Altaris: & facta Cruci reuerentia, incensat similiter triplici ductu reliquam partem anteriorem vsque ad cornu Epistolæ; ubi reddito Thuribulo ipsi Diacono, ab eo ipse solus incensatur.

q Ascendit cum Ministris.] Diaconus sinistra manu, Subdiaconus dextra Albam & vestem anteriore Celebrantis paululum eleuat, dum ille ascendit.

r Osculato Altari.] Ministri non osculantur, neque tangunt Altare, sed suo quisque loco genuflectit, & statim surgit, quod semper obseruent.

s Incensum in Thuribulum.] Hic primum Thuribuli nomen habetur. Thymiamaterium appellat Ambros. lib. 4. de Sacerd. cap. 1. Thymiam significat incensum, Canon 3. Apost. meminit, & Damas. in Vita Soteris, & Siluestri; vsque ad nos ab Hebreis manasse, docet Bellar. lib. 2. de Missa cap. 15. Sed nota, si quidquam aliud misceatur cum incenso, maior quantitas semper esse debet incensi, vt dicitur in Carimon. Episc. lib. 1. cap. 23. vt incensum dici queat. Thuribulum autem significat Christum igne Spiritus sancti plenum, & odore bono, Amalar. lib. 3. cap. 5. & 18. Tres catenulæ tres denotant vniones in Christo, quibus diuinitas & humanitas iunguntur, scilicet vnionem carnis ad

animam, diuinitatis ad carnem, & eiuſdem ad animã; quarta catenula deitatis ad cõpositum, Innoc. III. lib. 2. c. 17.

t Ministrante Diacono nauiculam.] Datur illi nauicula aperta sine osculis à Thuriferario. Nauicula verò dicitur, quia formam nauis refert. Acerrata est à Tertulliano Apolog. aduersus Gentiles cap. 9.

Subdiaconus in hoc casu stat à sinistris Celebrantis.

u Thuriferario Thuribulum.] Hoc est, sustentante Thuriferario anulum maiorem manu sinistra, & eleuato altero annulo operculi manu dextra, eademque manu complectente catenulas circa medium earum inter operculum, & Thuribulum, flexoque quasi genu dextro, offorente Thuribulum æqualiter eleuatum ad nauiculæ altitudinem Celebranti.

x Osculatur cochlear & manum.] Osculum rei, quæ porrigitur, fit ad fidem, & dicitur osculum hdei. Osculum verò manus est ad venerationem, ait Hier. in Ruffinum, vtrumque osculum requirit Crass. lib. 1. cap. 20.

y *Ter incensum ponit, &c.*] Manum sinistram pectori admouet Celebrans, & dextra sumit ter, & immittit ter incensum in Thuribulum de nauicula.

z *Benedicit.*] Non addit, *in nomine Patris, &c.* Benedictio verò incensi est antiqua in *Liturgijs S. Basilij, & sancti Chrysostr.* Apud nos cum Profopopœia fit, & loquimur cum incenso ipso: *Benedicaris.*

a *Dimissa nauicula.*] In manu Thuriferarij, qui sine osculis, demisso operculo, statim tradit Thuribulū Diacono.

b *Incensat Altare.*] Habetur in *Liturgia sancti Iacobi*, tum *Dion. cap. 3.* & *Ambr. in Luc. cap. 1.* astruunt Altaris incensationem. sed in iustitia Missæ eam faciendam esse, & apud quasdam Ecclesias fuisse tunc in vsu, scribit *Hugo Victorin. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 14.* Fit autem incensatio ad representandam gloriam Dei, qui in nebula

apparebat; tum ad reuerentiam loci, vt malus odor inde pellatur concurrentis populi, *Bellarmin. lib. 2. de Miss. cap. 15.* tum ad repræsentandum odorem bonum Christi, ex *S. Germano in Theoria*; tum orationem ad Deum dirigendam esse, ex *Psal. 140. S. Thom. 3. par. quæst. 83. artic. 5.* demum ad expellendos etiam dæmones, *Innocentius III. lib. 2. cap. 17.*

c *Prout distribuuntur candelabra.*] Non enim incensantur candelabra, sed posterior illa pars Altaris, in qua sunt candelabra. Si pauciora ea sint quàm sex, adhuc triplici ductu Thuribuli ea pars est incensanda, *vt in sequenti numero dicitur.*

d *Mox superiorem, &c.*] Id est, semel inferiorē, semel superiorem, nō vnāquamque partem semel & iterum.

Nihil in tota hac incensatione à Celebrante dicitur.

§ *Si verò in Altari fuerint Reliquiæ, seu Imagines Sanctorum, incensata Cruce, & facta ei reuerentia, antequam discedat à medio Altaris, primùm incensat eas quæ à dextris sunt, id est à parte Euangelij prope Crucem, bis ducens Thuribulum, & iterum facta Cruci reuerentia, similiter incensat bis alias quæ sunt à sinistris, hoc est à parte Epistolæ: deinde prosequitur incensationem Altaris, vt supra, ter ducens Thuribulum in vnoquoque latere, etiamsi in eo essent plures Reliquiæ vel Imagines, seu etiam plura vel pauciora candelabra.*

e *Reliquiæ.*] Reliquijs, seu Imaginibus, id est, statuis Sanctorum (non pictis imaginibus in pariete) fit reuerentia cum thute hoc loco; tamen iisdem non inclinatur caput Celebrans, ad differentiam Crucis, cui inclinare debet; ea ratione, qua abstinemus à genuflexione, quæ fit, verbi gratia, Episcopo proprio, si coram eo sit Cardinalis, aut Papa. & hic ritus seruatur Romæ, ne scilicet fiant immediatè

tres capitis inclinationes, vt attentè consideranti patet. Approbat incensationem Imaginum Sanctorum *Synodus 7. Act. 4.* ergo multò magis Reliquiarum. Et *sancto Basilio teste*, hoc ipsum, quòd erga conseruos bonos honor, erga ipsum Dominum commune benevolentia signum exhibetur. Honor autem & cultus Reliquiarum habetur *lib. 6. Const. Apost. cap. 30.*

ORDO INCENSATIONIS ALTARIS.

6 Si in Altari fuerit Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, accepto Thuribulo antequam incipiat incensationem, ^f genuflectit, quod item facit, ^g quotiescumque transit ante medium Altaris.

^f Genuflectit.] Ob presentiam sanctissimi Sacramenti, quamuis lateat: & eo casu non inclinat caput Crucis, quam incensat. adorat igitur quod latet, & patet, Sacramentum, & Crucem; incensat quod manifestè patet, id est Crucem. Antitypa Corporis Chri-

sti, id est Symbola, vocat Eucharistiam Clem. lib. 6. Const. cap. 26.

^g Quotiescumque transit.] Accidit transire ante medium Altaris in incensatione bis; & textus loquitur tantum de incensatione Altaris, non de alio transitu in Missa.

7 Diaconus & Subdiaconus hinc inde ^h assistunt Celebranti dum incensat, & cum transeunt ante Crucem semper genuflectunt. Deinde Celebrans, Diacono à dextris eius, Subdiacono à dextris Diaconi stantibus in cornu Epistolæ, ⁱ legit Introitum, & Kyrie eleison. Cum verò intonat Hymnum, Gloria in excelsis Deo, Diaconus & Subdiaconus, ^l unus post alium, stant à tergo Celebrantis: postea ^m ascendunt ad Altare, & hinc inde, Diaconus à dextris, & Subdiaconus à sinistris, cum Celebrante Hymnum submissa voce ⁿ prosequuntur usque ad finem. Quod etiam servatur cum dicitur Credo, & cum dicitur, Dominus vobiscum, Oratio, Præfatio, & Pater noster, Diaconus & Subdiaconus similiter stant unus post alterum à tergo Celebrantis.

^h Assistunt Celebranti.] Ministri inferuiunt hinc inde eleuando planitie eam partem, quæ est circa brachia Celebrantis, vt non impediatur; altera eorum manu pectori interim admota.

Diaconus in accipiendo Thuribulum à Celebrante osculatur primò manum eius, tum catenularum summitatem, eumque incensat, cum inclinatione semper profunda capitis, ante & post, cui celebrans nec modicum quidem caput inclinat.

Librum amouet de Altari Thuriferarius, si abest Cærimoniararius, & restituit statim, quando nimirum incensandum est cornu Epistolæ, seu Evangelij, tempore incensationis huius, & Oblatorum infra. quòd si adsit Assi-

stens Pluuiiali indutus, eiusdem erit amouere librum, Carim. Episc. l. 1. c. 7.

Subdiaconus autem ad incensationem Celebrantis à Diacono sistit se contra cornu Epistolæ, neque cum Diacono caput inclinat Celebranti.

Finita incensatione redit in Sacristiam Thuriferarius, qui propterea non habet locum stabilem in Presbyterio.

ⁱ Legit Introitum.] Solus Celebrans legit, non ministri: qui tamen respondent, & dicunt cum eo nouies, Kyrie, & Christo eleison, in eodem cornu Epistolæ usque ad nonum.

^l Unus post alium.] Diaconus super secundum gradum, Subdiaconus in plano Cappellæ se locant, formantes rectam lineam, tamquam seru. post Dominum.

^m Ascen-

m Ascendunt ad Altare.] Facta in medio tantum, ubi sunt, prius genuflexione, non alia iterum ad Altare.

n Prosequuntur usque ad finem.] Caput inclinant ministri cum Celebrante, & signant se in fine. Si sedendum erit, parato scamno oblongo, & decenter vestito à latere Epistolæ, in plano Cappellæ, postquam Celebrans dixerit secretò Hymnum Angelicum, facta Cruci à Celebrante inclinatione, seu genuflexione (si in Altari fuerit tabernaculum sanctissimi Sacramenti) & à ministris semper genuflexione, descendunt vnus post alium per breuiorem viam à latere Epistolæ ad sedem paratam, in qua sedent cooperato capite; quod tamen aperiunt cum inclinatione ad verba supra notata Hymni, dum cantantur à Choro: in fine verò non se signant rursus signo Crucis. quæ omnia & in Symbolo sunt obseruanda.

Sedet Celebrans medius inter Dia-

conum à dextris, & Subdiaconum à sinistris. Stant Acolythi regulariter apud Credentiam.

Reuersuri verò ad Altare, dimissis birretis, procedunt vnus post alium per planum Cappellæ, & facta in medio reuerentia Altari, vt supra, ascendunt quisque ad locum suum, vno remanente post alium.

Si verò sedendum non sit, quod maximè decet coram Sacramento in Altari exposito, stabunt apud Altare quasi pares, ex communiore vsu Romano, à principio vsque ad finem dicti Hymni cantati à Choro, & inclinabunt, vt supra dictum est: finitoque Hymno, facta à ministris genuflexione ibidem, descendunt ad gradus suos, vt vnus stet post alium.

Habes in fine huius Rubricæ, quoties ministri stare debent vnus post alium in Missa, id est, nouies; ergo non in alijs casibus, quàm hoc loco præscriptis, & numquam extra Missam.

De Oratione. V.

I *D*icto Hymno, Gloria in excelsis, vel, si non sit dicendus, eo omisso, Celebrans ° osculatur Altare in medio, manibus hinc inde super eo, vt supra, extensis; tum illis ante pectus iunctis, & demissis ad terram oculis, vertit se à sinistro latere ad dextrum ° versus populum, hoc est, per eam partem quæ respicit cornu Epistolæ, & extendens ac iungens manus ante pectus, vt prius, dicit voce prædicta, ° Dominus vobiscum (vel, si sit Episcopus) ° Pax vobis (quod dicitur tantum hoc loco, quando dictus est Hymnus, Gloria in excelsis) R. ° Et cum spiritu tuo, & iunctis vt prius manibus ° reuertitur per eandem viam ad librum, ubi eas extendens & iungens ante pectus, caputq; Cruci inclinans, dicit, ° Oremus, tum ° extendit manus ante pectus, ita vt palma vnius manus respiciat alteram, & digitis simul iunctis, quorum summitas humerorum altitudinem distantiamq; non excedat, quod in omni extensione manuum ante pectus seruatur. ° Stans autem, vt supra, extensis manibus, ° dicit Orationem. Cum dicit, ° Per Dominum nostrum, iungit manus, easq; iunctas

iunctas tenet vsque ad finem. Si aliter concluditur Oratio, Qui tecum, vel, Qui viuīs, cū dicit, in vnitāte, iungit manus.

Hæc, & quæ sequuntur vsque ad numerum 4. inclusiue, ferè omnia Burchardus.

o *Osculatur Altare.*] Alia ratione hic osculatur Altare Sacerdos salutaturus populum, quasi qui accipiat pacem à Christo, per Altare, vt supra, significato, vt eandem det populo, pro quo statim est oraturus: cui ideo dicit, *Dominus vobiscum*, vel, si Episcopus est, *Pax vobis*. Extensio verò & iunctio manuum eadem significant quæ diximus in verbo *Oremus* supra tit. 3. num. 10. pag. 112. Præter extensionem & iunctionem manuum, addit congruè eleuationem earumdem *Carim. Episcop. lib. 2. cap. 8.* Qui vtuntur perspicillis, solent ea hoc loco deponere primùm: deponant autem ea quidem super Altare, numquam tamen super Corporale.

p *Versus populum.*] Ita *Amalar. lib. 2. cap. 9.* quos salutamus, eis faciem præsentamus. Et à sinistro latere ad dextrum se vertit Sacerdos, tum quia hic motus naturalis est; tum quia bonum est omen in dextra. *Dextera Domini fecit virtutem, Durand. lib. 4. cap. 14.*

q *Dominus vobiscum.*] Ijs quæ supra diximus *part. 1. tit. 7. num. 7. pag. 19.* adde, haberi in *Liturgia Græca sancti Petri* diuinissimam hanc salutationem, quæ ita appellatur à *Dionysio de Eccles. Hier.* per hanc autem salutatur Ecclesia, etiam si vnus tantum sit præsens, *Alexand. Alenf. p. 4. quæst. 36.* & tribuitur Apostolis eiusdem vsus à *Conc. Braccar. I. cap. 21.*

Septem sanè vicibus dicitur in Mis-

sa, si benè numeres, *Dominus vobiscum*, quatenus, exclusis septem vitijs capitalibus, suscipiat populus septiformem gratiam, ex *Innocen. III. lib. 2. cap. 24.* qui tamen indicat *cap. 22.* vel suo tempore non dictum esse *Dominus vobiscum* in fine Confessionis ante Missam; vel Missam ab eo præcisè sumi ab Introitu tantum: nam salutationes septem ab eo indicatæ explicantur à *Durando lib. 2. cap. 14.* vt vna earum sit illa, quæ fit ante Communionem, *Pax Domini sit semper vobiscum*, quam nos non numeramus inter eas.

Ex his etiam septem vicibus ter non vertit se Sacerdos ad populum, nempe, in fine Confessionis, ante Euāgelium, & in Præfatione. & in hac quidè, quia, *inquit Innocen. dicto cap. 22.* cor habet factum ad Dominum, iamquæ proximo Sacrificio totus intentus est: ad Euāgelium autem, *inquit Durandus,* totus est intentus ad verbum Dei annuntiandum. ferè idem dicam & ego in fine Confessionis, totus est ad se purgandum.

Nota præterea, quòd alternatim non se vertit, & se vertit, salutaturus populum Sacerdos, præterquam in fine Missæ; quia populum mox est dimissurus. Prima, tertia, quinta vice non se vertit; secunda, quarta, sexta, & septima se vertit; quod valet etiam ad varietatem.

r *Pax vobis.*] Dicitur in *lib. 8. Const. Apost. cap. 15.* Pax Dei. illud autem habetur expressè in *Liturgijs sancti Iacobi, & S. Basilij,* tamquam prima vox Christi ad Episcopos, ex *S. Remigio, à quo Innocentius III. lib. 2. c. 24.*

vt

vt ostendat Episcopus, se esse Christi Vicarium, sicut in sequentibus salutationibus se demonstrat deinde Sacerdotem, *idem ibidem*. Tribuit Anacleto *Hugo Vict. lib. 2. cap. 11.* ritum dicendi, *Pax vobis*. Et verè solius est Episcopi distribuere dona Christi, cuiusmodi est pax, *ex Optato Milieu. lib. 1. circa finem.*

[*Dicitur est Hymnus, Gloria.*] Indicat *Ordo Romanus*. Ratio est *Durandi loco citato*, quia in Hymno Angelico dicitur, *Et in terra pax*, idè subditur, *Pax vobis*, ab Episcopo: & quia hæc Salutatio à Christo facta fuit in die lætitiæ, qua plenus est Angelicus Hymnus.

t *Et cum spiritu tuo.*] Nihil melius, ait *Florus Magister in expositione Missæ*, quàm quòd optet populus Sacerdoti, quod ipse optat Ecclesiæ. habetur hoc in *prædictis Liturgijs*, quod & à populo toto respondebatur, teste *Chrysostomo Homil. 36. in Epistolam 1. ad Corinthios, & Microlog. cap. 2.* nunc Minister respondet pro populo. Est autem sumptum à sancto Paulo 2. *Timoth. ultimo.* Neque dicitur *tecum*, quia spiritualiter officia Ecclesiastica fiunt, *ex Petro Damiani, de Dominus vobiscum, cap. 3.* vt nimirum vnus sit affectus Sacerdotis, & populi, *Amarlar. lib. 2. cap. 9.*

u *Reuertitur per eandem viam.*] Ita & *Durand. loco citato*, & ratio motus est ad librum ipsum.

x *Oremus.*] Habetur in *Liturgijs sanctorum Petri, Iacobi, & Marci.* ante Orationes publicas dicitur semper, *ex August. Epist. 106. ad Vitalem:* & hoc loco habet *Ordo Romanus.* vnde ab *Vranio, scriptore Vite sancti Pau-*

lini Episcopi Nolani, appellatur *In-dictio Orationis*, qua inuitamus alios ad Orationem quæ sequitur, vt patet: sed *Durand. innuit*, dici ante medium Altaris ab aliquibus; ab alijs verò, vbi Orationem sunt dicturi, vt inter insinuationem & Orationem nihil omnino interponatur, *ibidem.* quòd à nobis est vsitatum, quia congruentius.

y *Extendit manus.*] Ex Paulo 1. *Timoth. 2. Leuantes puras manus.* scribit *Tertull. de Orat. cap. 13.* manibus sublimiùs elatis, temperatè & probè elatis: temperatè inquit, & idè in Rubrica præscribuntur fines, vt humeros non excedant. in Missa verò significat extensionem Christi in Cruce, in qua statim orauit pro crucifixoribus, *Innocentius III. lib. 2. cap. 28.* & ante eum *Microlog. cap. 16.* Fortè desumptum est à veteri Testamento: nam Moyses leuans manus vicit Amalechitas, *Exod. 17.* & Salomon expandit manus suas orans Deum, 3. *Reg. 8.*

z *Stans.*] Stare in Oratione iustum est; genua flectere peccatorum, *ex Iustino Martyre libro Quæstionum, quæst. 115.* Ritus autem standi hoc loco habetur apud *Innocentium III. libro 2. cap. 22.*

a *Dicit Orationem.*] Vide quæ diximus supra titulo 9. par. 1. pagina 25.

b *Per Dominum nostrum, iungit manus.*] De varijs conclusionibus supra titulo 9. num. 17. pag. 29 Iunctio manus, quod est deuotionis & humilitatis signum, respondet optimè conclusioni Orationis; & multo magis cùm dicitur *in vnitatem*, vtraque scilicet manu iuncta.

2 *Cum nominatur Iesus, caput versus Crucem inclinat: quod etiam facit cum nominatur in Epistola. Et similiter ubicumque nominatur nomen B. Mariae, vel Sanctorum, de quibus dicitur Missa, vel fit commemoratio: item in Oratione pro Papa, quando nominatur, semper caput inclinat, non tamen versus Crucem. Si plures Orationes sunt dicende, idem in eis, in voce, extensione manuum, & capitis inclinatione, quod supra dictum est, obseruatur.*

Aperta est causa reuerentiae in his nominibus. Cruci verò, quia ibi praeterea est imago Christi, æquum est, ut ad nomen Iesus caput inclinetur. quare *Octauus Synod. can. 3. & Concilium Moguntinum cap. de Vsu imaginum §. 2.*

c *Commemoratio.*] Nomine commemorationis hoc loco ne tamen intelligas suffragia communia Sanctorum in Oratione, *A cunctis*; sed commemoratione de Festo Simplicis Sanctorum, seu de Octaua, ad quorum nomina, etiam in Canone, caput inclinatur.

3 *Si Altare sit ad Orientem versus populum, Celebrans versa facie ad populum, non vertit humeros ad Altare, cum diciturus est, Dominus vobiscum, Orate fratres, Ite missa est, vel daturus benedictionem, sed osculato Altari in medio, ibi expansis & iunctis manibus ut supra, salutet populum, & dat benedictionem.*

d *Ad Orientem.*] Ex traditione Apostolorum orandum est ad Orientem. *Sanctus Athanasius de Plur. & necess. quest. 14.* addit causas; quarum Prima est, quia ex *Psal. 131.* adorandum est ubi steterunt pedes Domini, qui, ex *Zachar. 14.* in monte Oliuarum in Oriente stare dicuntur. Altera est, quia Deus est lux vera. Tertia, ut respiciamus Paradisum, unde Adam eiectus fuit, est *Clem. lib. 8. Constitut. cap. 15.* & *Nysseni de Orat. Quartam* addit *Iustin. ad Orthodox. quest. 118.* quia Oriens est pars honoratior mundi. Quintam, *Damasc. 4. de Fid. orthodox. cap. 13.* quia Christus in Cruce Occasum respiciebat, eodemque situ caelum ascendit, & inde est venturus ad iudicium. conuersi igitur ad Orientem, quasi sedem Christi, nos in Oc-

casu semper ob culpam oremus. *Sextam, sanctus Thomas 1. 2. quest. 3. artic. 3. ad 5.* ad differentiam Iudaeorum, qui ad Occidentem orabant, ut ex situ Templi Salomonici colligit *Anastas. Nicen. quest. 18.* Septimam, *Tertull. contra Valentin. cap.* quia in aurora venit ad Apostolos Deus in Pentecoste. Octauam, *August. lib. 2. Serm. Dom. cap. 9.* quia mouemur conuertere animum ad naturam praestantiorum, id est Deum; sicuti conuertimus corpus terrenum ad caeleste nobilius. Verum nunc ad omnem partem Missam celebramus, quia Deus ubique est; neque intelligitur haec Rubrica de omni Altari ad Orientem, sed de eo, in quo Celebrans habet & Crucem & populum ante faciem suam.

4 In Quatuor Temporibus, vel alijs quando dicenda sunt plures Orationes cum Prophetijs, dicto Kyrie eleison in medio Altaris, reuertitur ad cornu Epistola, ubi stans ante librum extensis & iunctis ante pedibus manibus, & caput Cruci inclinans, dicit, Oremus, ° Flectamus genua, & illico manibus super Altare extensis, ut seipsum ad Altare sustineat, genusflectit, & sine mora surgens, eadem voce ministro respondente, Leuate, manibus extensis & dicit Orationem, ut supra, & in conclusione eas iungit. Dum autem legit Prophetias, tenet manus super librum vel Altare positas, ut mox dicetur de Epistola.

° Flectamus genua.] Habet Microl. cap. 28. ut Oratio, quæ fit cum ieiunio, addita humilitate, sit efficacior, Durand. l. 4. c. 14. Habes ritum genusflectendi, & statim surgendi, ad indicandum, quod propter peccatum in terram delapsi sumus, & per benignitatem Dei reuocati sumus, apud Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 2. ubi etiam hunc eundem ritum deducit ab Apostolis.

Duo genua flecti vult Alcocer in

suo Cerimoniali ex vi verborum, Flectamus genua; sed vim non faciunt, quia dum singuli genua, plura genua tunc flectuntur.

f Dicit Orationem.] Populus saltem acclinis esse debet ad Orationem usque ad Per omnia, ex Alcuino cap. de Celebratione Missæ. additum est Amen ab Anacleto, ex Hugone Victorino lib. 2. cap. 11. de cuius significatione diximus supra titulo 9. num. 17. pag. 30.

5 In Missa solemni cum dicitur, Dominus vobiscum, & Oratio, Diaconus & Subdiaconus stant retrò post Celebrantem. ° Flectamus genua dicitur à Diacono, à Subdiacono verò, Leuate, illo primum genusflectente, hoc primum surgente, ° Celebrans verò non genusflectit.

g Flectamus genua.] Ad Diaconum spectat, teste Cæsar. Arel. Homil. 30. de Gen. flect.

h Celebrans non genusflectit.] Vide supra titulo 17. num. 3. p. 1. pag. 54. Ministri caput inclinant in Oratione eo-

dem modo quo Celebrans; & deceret, ut manus iunctas eidem tenerent. Neque Diaconus in fine Orationis tenetur dicere submissa voce, Amen; quod quidam putauerunt: satis enim est, quod à Choro respondeatur Sacerdoti.

De Epistola, Graduali, & alijs vsque ad Offertorium. VI.

1 DICTIS Orationibus, Celebrans, positus super librum, vel super Altare manibus, ita ut palma librum tangant, vel, ut placuerit, librum tenens, ° legit Epistolam intelligibili voce, & respondetur à ministro, Deo gratias, & similiter stans eodem modo prosequitur Graduale, Alleluia, & Tractum, ac Sequentiam, si dicenda sint. Quibus dictis, Ce-

Q 2

lebrans

lebrans si priuatim celebret, ipsemet, seu minister portat librum Missalis ad alteram partem Altaris in cornu Euangelij, & dum transit ante medium Altaris, caput Cruci inclinatur, & Missale sic locatur, ut posterior pars libri respiciat ipsum cornu Altaris, & non ad parietem, siue ad partem eius contra se directam.

i Legit Epistolam.] De qua docuimus multa tit. 10 pagina 31. ubi etiam de Graduali, Tractu, & Sequentia. Hæc cum sequentibus vsque ad numerum quartum exclusiue Ioan. Burcharius habet.

l Ad alteram partem Altaris.] Sinistram Altaris appellant antiqui hoc cornu, Microl. cap. 9. ad Aquilonem, legit

Alcuin. cap. de celebrat. Miss. quia contra Luciferum dirigitur Euangelium, & contra sequaces diaboli, Euen. cap. 12. & contra peccatores, Innoc. III. lib. 2. cap. 25. & ad Gentiles vocandos, Iuo Serm. de Con. veter. & noui Sacrif. Item ad alteram partem itur, ut expedior sit Sacerdos in dextera ad conficienda mysteria, Microl. cap. 9.

2 Locato Missali in Altari, Celebrans redit ad medium Altaris, ibi stans iunctis manibus ante pectus, eleuatisq; ad Deum oculis, & statim demissis, tum profunde inclinatus, dicit secretum, *Munda cor meum*, & Iube Domine benedicere, *Dominus sit in corde meo*, ut in Ordinario. Quibus dictis, vadit ad librum Missalis; ubi stans versus illum iunctis manibus ante pectus, dicit intelligibili voce, *Dominus vobiscum*. R. Et cum spiritu tuo. Deinde pollice dextrae manus signo Crucis ^a signat primo librum super principio Euangelij quod est lecturus, ^o postea seipsum in fronte, ore, & pectore, dicens, *Sequentia*, vel, *Initium sancti Euangelij*, &c. R. *Gloria tibi Domine*. Tum iunctis iterum manibus ante pectus, stans ut supra, prosequitur Euangelium vsque ad finem. Quo finito, minister stans in cornu Epistola post infimum gradum Altaris, respondet, *Laus tibi Christe*. & Sacerdos eleuans parumper librum, ^v osculatur principium Euangelij, dicens: *Per Euangelica dicta*, &c. praterquam in Missis Defunctorum, & nisi celebret coram Summo Pontifice, Cardinali, & Legato Sedis Apostolicae, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in eorum residentijs, quo casu defertur: cuilibet predictorum osculandus liber, & celebrans tunc non osculatur illum, nec dicit, *Per Euangelica dicta*. Cum autem nominatur Iesus, caput versus librum inclinatur, & eodem modo versus librum genuflectit, cum in Euangelio est genuflectendum.

m *Munda cor meum*.] Maiori benedictione indiget qui tradit semi-

na Euangelij, quam qui accipit, Amalar. lib. 3. cap. 18. & quomodo predicabunt,

bunt, nisi mittantur? Rom. 10. Orat igitur Sacerdos, se mitti à Deo, *Innocent. loco citato, cap. 38.* & similis Oratio habetur in *Liturgia Iacobi.*

¶ *Signat, &c.]* Scribit *Innocent. III. cap. 43.* de signando libro, & explicat, quasi dicatur: Hic est liber Crucifixi. Dum signatur liber, sinistra manus apponi potest eidem libro, & est vsus cõmunissimus: neque signatio hæc dici debet benedictio, ita ut ex hoc titulo poni debeat sinistra super Altare: quia neque manu fit, sed pollice tantum; eoque modo, quo Episcopus in Confirmationis Sacramento signat pollice frontem signo Crucis, & manu statim benedicit. quæ duo sunt valde diuersa.

o *Postea seipsum.]* Iubet *Ordo Romanus* signa in fronte & pectore tantum, ut se ostendat discipulum Christi, cuius Euangelium non erubescit, & malas cogitationes de corde pellat, *Alcuin. loco cit.* De signo in ore, quo confessio verbi Dei ad salutem fiat, meminit *Honor. in Gemma lib. 1. c. 23.* Pollice verò tantum fiunt hæc signa, non cum indice & pollice coniunctis in formam Crucis.

p *Gloria tibi Domine.]* Vide supra, sicuti etiam de principio Euangelij, & de ipso Euangelio, quæ diximus titulo 10. par. 1. num. 6. pag. 35.

¶ *Osculatur principium Euangelij.]* Tradit *Dion. lib. de Eccl. Hier. cap. 3.* & *Ordo Rom.* quasi dicamus, per Christum reconciliationem accepimus, *Innocent. III. d. c. 43.* vel ex charitate euangelizauimus, *Dusrand. lib. 4. cap. 24.* Pacem denique à Christo optamus, deletis peccatis nostris; vnde dicimus, *Per Euangelica, &c.*

r *Cuilibet prædictorum.]* Ob reuerentiam Prælatorum datur eidem li-

ber osculandus. Si verò plures Prælati æquales interessent Missæ, nulli dabitur osculandus, nec etiam Celebranti: si plures inæquales, tunc digniori tantum, *Carim. Episc. l. 1. c. 30.* quia Christus vnus est, quem representat ille qui osculatur librum, ut dicemus in Mystica expositione Missæ. aut vnus igitur & dignior osculatur, aut nullus; non duo, ne diuidatur Christus.

Tolerari potest illa consuetudo, qua defertur liber Prælato, continuate Celebrante Symbolum; quia antiquitus, dum Symbolum cantabatur, dabatur Euangelium osculandum toti populo, *Gemma lib. 1. cap. 119.* non autem placet altera, qua Prælatus osculatur librum dicto Offertorio, quando non dicitur *Credo.* abusus est ad breuitatem Missæ introductus. Et Minister quidem defert librum sine vlla reuerentia ad Prælatum; sed, postquam ille fuerit osculatus, libro statim clauso, reuerentiam illi debitam faciet: ille verò tantum, qui librum osculatur, dicere debet, *Per Euangelica, &c.* sunt enim verba osculantis propria, quæ idèd omisso osculo omituntur, ut in Missa Defunctorum hoc loco præscribitur.

Ex Decretis Congregationis Cardinalium super negotia Episcoporum 22. & 28. *Aug. 1589.* non defertur liber osculandus Vicario Apostolico, neque Commendatario, seu eiusdem Procuratori, ex Decreto S. Rituum Congregationis die 17. *Septemb. 1611.* neque alijs in hac Rubrica non nominatis, sine facultate Sedis Apostolicæ; Principibus autem magnis ex tolerantia, non autem inferioribus laicis: & illis alius liber deferendus est, non idem ipse Celebrantis, qui proprium eo casu semper osculari debet horum.

3 *Dicto Euangelio, stans in medio Altaris versus Crucem, eleuans & extendens manus, incipit (si dicendum sit) ^c Credo. cum dicit, in unum Deum, iungit manus, & caput Cruci inclinatur: quo erecto, stans ibidem iunctis ante pectus manibus, ut prius, prosequitur usque ad finem. Cum dicit, Iesum Christum, caput Cruci inclinatur. Cum dicit, Et incarnatus est, usque ad, Et homo factus est, inclusiue, genuflectit. Cum dicit, simul adoratur, caput Cruci inclinatur. Cum dicit, Et vitam venturi seculi, Amen, ^e producit sibi manu dextra signum Crucis à fronte ad pectus.*

[*Credo.*] De Symbolo & eius partibus egimus supra tit. I. pag. 36. Ad ea verba, *Et in Spiritum sanctum*, non inclinatur caput; sicuti neque ad ea, *Patrem omnipotentem*; tantummodo in verbo *Deum*, quod nomen commune est tribus personis; & in verbo, *Iesum Christum*; de quo diximus supra titulo 5. num. 2. Item, quando dicit *adoratur* (non ultra, ad sequens verbum *conglorificatur*) caput inclinatur, ex vi verbi eiusdem.

[*Producit signum Crucis.*] Ita Be-

leth cap. 40. ob rationem supra allatam in fine Hymni Angelici. Sed antiqua fidelium consuetudo fuit, ut, cum Symbolum fidei recitarent, in verbis illis, *Carnis resurrectionem*, frontem Crucis signaculo munirent, testaturque id *Ruffinus in expositione Symboli*: inde fortè translatum fuit signum Crucis ad sequentia postrema verba, ut quasi sigillo Crucis fidei totius professio firmaretur. In verbo *Amen* iunge manus, ut diximus in fine Hymni Angelici.

4 *In Missa solemnè Subdiaconus circa finem vltimæ Orationis ^u accipit ambabus manibus librum Epistolarum, deferens illum supra pectus, & facta Altari genuflexione in medio, vadit ad partem Epistolæ ^x contra Altare, & [†] cantat Epistolam, quam etiam Celebrans interim submissa voce legit, assistente sibi Diacono à dextris, & item Graduale, Tractum, &c. usque ad, *Munda cor meum*. Epistola cantata, Subdiaconus, facta iterum genuflexione Altari in medio, redit ad Celebrantem, & genuflectens ^z osculatur eius manum, & ^z ab eo benedicitur, præterquam ^b in Missis Defunctorum.*

[*Accipit librum.*] Comitatus ab vno Acolytho, ait *Innocentius III. libro 2. cap. 29.* procedit Subdiaconus; sed habetur in *Carimon. Episc. lib. 1. cap. 10.* quod Carimoniario comite procedat ad cantandum Epistolam. comitatur autem Subdiaconum à sinistris eiusdem, quod & aliàs

facit, genuflectens cum eo vnico genu; quod semper fit, nisi aliud in Rubricis præscribatur.

[*Contra Altare.*] Meminit huius situs *Seuerus Sulpitius lib. 3. de Vita sancti Martini*: Ante Altare, inquit, astante, qui lectionem sancti Pauli proferret, in dextra verò parte Ecclesiæ

siæ cantandam esse Epistolam, docet *Petrus Antisdior. citatus à Duran. l. 4. cap. 15.* nunc cantatur iuxta cornu Altaris, ubi Celebrans legit Epistolam, in plano presbyterij: & est dextra pars Ecclesiæ intrantibus in eam.

y *Cantat Epistolam.*] Non habet Subdiaconus hoc munus ex consecratione; sed quando à Patribus datum est Diacono, vt cantaret Euangelium, datum est Subdiacono, vt Epistolam, *Amalar. lib. 1. cap. 11.* soli verò Subdiacono nunc conuenit adeò, vt potius Sacerdos ipse Epistolam legere debeat, quam pati, vt inferior Subdiacono id exequatur, *Microl. cap. 8. cap. Si Subdiac. Distinct. 34. in Collellan. Martini Braccar.* Si verò infe-

rior cantare velit, ne sacras induat vestes, de quibus loqui videtur Canon; sed superpelliceum tantum, vt hoc eodem titulo infra num. 8. dicitur.

z *Osculatur eius manum.*] In vsu erat apud quosdam, teste *Duran. c. 17.* fortè loquitur de Romanis. nam *Innocentius III. lib. 2. cap. 30.* testatur idem de Romana Ecclesia.

a *Ab eo benedicitur.*] Non in principio, vt Diaconus, *Rupertus lib. 1. cap. 36.* sed in fine Subdiaconus, quia ante Euangelium lex Moysaica accepit finem in Christo, *Innocentius III. cap. 30.*

b *In Missis Defunctorum.*] His Missis non congruunt solemnitates, *Durand. ubi supra.*

5 Postea idem Subdiaconus accipit Missale Celebrantis, defert ad cornu Euangelij in Altare, & ibi ministrat Celebranti: qui in medio Altaris, submissa voce dicto, *Munda cor meum, &c.* & deinde lecto Euangelio, quod in fine non osculatur, delato etiam per Diaconum libro Euangeliorum ad Altare, imponit incensum in Thuribulum. Postea Diaconus genuflexus ante Altare dicit, *Munda cor meum, &c.* accipiens librum Euangeliorum de Altari, & petit benedictionem à Celebrante similiter genuflexus in superiori gradu Altaris: & osculata illius manu, & precedentibus Thuriferario & duobus Acolythis cum candelabris accensis de Credentia sumptis, vadit cum Subdiacono à sinistris ad locum Euangelij contra Altare versus populum, ubi Subdiacono librum tenente, medio inter duos Acolythis tenentes candelabra accensa, dicit, *Dominus vobiscum, iunctis manibus.* Cum dicit, *Sequentia, &c.* signat librum in principio Euangelij, frontem, os & pectus: postea ter librum incensat, hoc est, in medio, à dextris; & à sinistris, & prosequitur Euangelium iunctis manibus. Interim Celebrans, post datam Diacono benedictionem, retrahens se ad cornu Epistolæ, ubi stat iunctis manibus. Et cum Diaconus dicit, *Sequentia S. Euangelij, Sacerdos etiam signat se: & cum nominatur Iesus, caput inclinatur versus Altare.* Finito Euangelio, Sacerdos osculatur librum à Subdiacono sibi delatum, dicens, *Per Euangelica dicta, &c.* & à Diacono ter incensatur. Si sit co-

ram Prælati in sua residentia, liber defertur ad Prælatum, ut supra, & ille incensatur, ut in Pontificali. Postea stans in medio Altaris versus ad Crucem, incipit, si dicendum sit, Credo, stantibus post eum Diacono & Subdiacono; deinde ad Altare accedentibus, & cum eo prosequentibus, ut dictum est ad Gloria in excelsis.

c *Delato per Diaconum libro.*] Nullo comite. Comes enim datur Ministris ad aliquid cantandum, aut quando excundum est à Presbyterio.

d *Imponit incensum.*] Eo prorsus modo, quo in principio Missæ dictum est. Neque tamen Celebrans interrumpere debet Euangelium, quod ipse legit, ut ea præstet quæ circa Diaconum sunt peragenda; sed hæc expectet finem.

e *Dicit, Munda cor meum.*] Super primo Altaris gradu altiori hoc dicit: in quo etiam versus Celebrantem stantem in latere Euangelij, non omnino cõuersus ad eum, petit benedictionem.

f *Accipiens librum Euangeliorum, &c.*] Iubet *Ordo Romanus* Diaconum orare ante Altare, tum petere benedictionem, deinde ab Altari accipere librum, tum à Sacerdote, qui benedicit illi, tacite dici, *Dominus sit in corde tuo, &c.* Hæc eadem *Amalar. lib. 3. cap. 18.* docet; Quasi, inquit, de Sion exeat lex noua, & verbum Domini de Ierusalem: neque tamen illud prædicetur, nisi post Orationem, & missionem à maiori.

Hoc loco commemorandum censeo venerationem adhiberi solitam libro SS. Euangeliorum in antiquis Concilijs: in quorum sede nobiliori, & media inter Episcopos collocabatur liber Euangeliorum, ut scribit *Baron. anno 325. & 451.* ut scilicet Christum repræsentaret. Certè liber Euangeliorum in Altaris medio po-

fitus maiorem habet quàm aliàs venerationem.

g *Petit benedictionem.*] Dicat Diaconus, *Iube Domne*, non *Domine*. nam hoc Dei est, illud hominis præclari, ut probat *Baron. Euodio lib. de Miraculis S. Stephani anno 416.* sed & sancti Hieronymi tempore omnes sancti, & homines alij vocabantur Domini, solus autem Deus, Dominus. Et interim Ministri, qui cum Diacono sunt, genuflexi manent, ex *Carimon. Episc. lib. 2. cap. 8.* nisi fortè ratione dignitatis Episcopalis illud ibidem præscribatur, quod puto verius, & est in praxi communius, ut coram Episcopo tantum fiat.

h *Osculata illius manu.*] Nimirum dextra, *Innocen. loco citato cap. 36.* hoc est, gloriam Dei desiderat Diaconus, de qua *Cant. 1. Dextera illius amplexabitur me.* Hæc ille.

i *Præcedentibus Thuriferario, &c.*] De Thuriferario, & luminibus, *Ordo Romanus.* De luminibus ad Euangelium, in signum lætitiæ, *Hier. aduers. Vigilantium*: ut videlicet Prædicator præmittat bonam opinionem, & lumen operum bonorum, *Innoc. III. cap. 40. lib. 2.* Populus etiam, ut cum fructu audiat verbum Christi, præmittat Orationem, denotatâ in Thuribulo ardente, & gaudium spirituale in cereis, *Durand. lib. 4. cap. 24.* vbi fusiùs ille.

Quæritur, An ministri peccent mortaliter, cantando Epistolam, seu Euan-

Euangelium, in peccato mortali; affirmat *Nauar. de Poenit. d. 6. cap. 1. §. Sacerdos. num. 15.* cum alijs, negat *Suares. 3. par. quest. 65. artic. 4. caue tibi: nam de Diaconis ait Paulus 1. Tim. 3. Ministrant. nullum crimen habentes.* Aliqui docent, Subdiaconum sine Manipulo ministrantem, quia ex officio non ministrat, non peccare, si in peccato vel censura ministrat; neque fieri irregularem, quod non est improbabile.

[*Vadit cum Subdiacono.*] Vadit autem Diaconus portans librum ante peccus, ex *Carim. Episcop. lib. 1. cap. 9.* vt intelligat, Prædicatorem verbi Dei debere prius illud habere ante oculos, in corde, & in manibus, quam in ore, *Rubeus lib. 2. cap. 33.*

[*Contra Altare versus populum.*] Antiqui in edito loco legebant Euangelium; quem locum vocauit Tribunal sanctus *Cyprianus lib. 4. Epist. 5.* & Pulpitum, *lib. 2. Epist. 5.* quasi in publico statutum, ait *VValafr. cap. 6. Diæterium, Basil. Seleuci lib. 2. de sancta Thecla.* Analogium, id est, super quo legitur, *Isidor. lib. 5. Orig. Lectorium, Anastas. apud. Bulenger. lib. 3. cap. 17.* Vmbonem Latini, ex eodem *ibidem cap. 18.* alij Ambonem, vt in *Sixto, Platina, & Cassiod. lib. 10. Hist. tripar. cap. 4.* vel à Græco verbo *ἀναβαίρω*, hoc est ascendo, ex *Bellarmin. lib. 2. de Missa cap. 16.* vel ab ambiendo, quia cingit intrantem, *VValafr. cap. 6.* vel ab ambiendo, quod locus ille gradibus ambiatur vtriusque, *Durandus loco citato;* sed Græca vox est, que pulpitum significat, suggestum, & locum altum. Primò, vt audiatur ab omnibus, ex *Innoc. III. cap. 43.* Secundo, quia palàm ante oculos omnium, non in latibulis, vt hæretici, antuntia-

mus Euangelium. Tertio, quia Christus docturus turbas ascendit in montem. Quarto, quia eminentissima est doctrina, *Amalar. lib. 3. cap. 18.* Hodie communiùs cantatur ante Altare, sed contra Aquilonem, inter Altare & populum, quod idem est, ac contra Altare versus populum: & vsus iam declarauit verba Rubricæ; quæ alioquin videntur pugnare inuicem, & non pugnant, sed locum, & situm quasi medium indicant; ita vt Diaconus neque totus sit contra Altare, neque totus sit versus populum, sed inter vtrumque faciem sistat suam. Causas autem vide suprà *num. 1. pagina. 124.* Reliqua quæ sequuntur patent ex supradictis *num. 2.*

[*Ter librum incensat, &c.*] Intelligit à dextris libri, quæ est illius pars nobilior; & incensatio fit ad venerationem Christi in eiusdem verbis Euangelicis.

[*Osculatur librum.*] Diaconus reddit vacuus, vt post prædicationem contemplationi se dedat, *Durandus supra.* Liber & Thuribulum reportantur ad Sacerdotem, quia Christus primus est & nouissimus, ad quem referenda omnia, *Innocent. cap. 48.* Sacerdos osculatur ex amore, & item quia acceptat verbum Christi, *Durand. ibidem.* incensatur in Sacerdote Christus, in gratiarum actionem, *idem ibidem, & Ordo Romanus.*

Dum cantatur Euangelium, Thuriferarius stabit post Diaconum ad sinistram eiusdem, *Ord. Roman.* & agitabit leuiter Thuribulum, eleuata aliquantulum operculi catenula, ne ignis extinguatur.

Subdiaconus & Acolythi immobiles stabunt, neque capita inclinabunt vmquam, multò minùs genu-

R flectent,

flecent vt dictum est in *tit. 17. num. 4.* parte 1. Carimonarius post Diaconum stabit.

p *A Subdiacono sibi delatum.*] Subdiaconus defert librum apertum ad Sacerdotem sine vlla reuerentia, tam Altari, etiam in quo est Sacramentum, quam Sacerdoti, ob reuerentiam facti Euangelij: deinde clauso libro re-

uerentiam faciet vtrique; & deponet librum super Credentia. Acolythi, finito Euangelio, deponent candelabra sine mora.

q *Incentatur.*] Diaconus in plano medio ter incentabit Celebrantem: qui coram Prælato suo, sicuti non osculatur librum, ita neque incentatur, vt in sequenti textu.

6 *Si autem sit predicandum, Concionator finito Euangelio predicet, & Sermone, siue Concione expleta, dicatur Credo, vel si non sit dicendum, cantetur Offertorium.*

Hoc loco concionandum est, ex *Ordine Romano*, vt Concionator sit quasi interpres sancti Euangelij: sed antiquiores post Symbolum concionabantur, ex *lib. 8. Constit. Apost. cap. 4.*

Si Celebrans concionari velit, sedeat super scamno nudo in cornu Euangelij capite recto, aut sine Casula in pulpito.

Orator Romæ non vitur Stola su-

per Cottam, ob reuerentiam Papæ, quæ extra Sacramenta Stola vitur. initio Concionis signabit se signo Crucis, quod docuit ex *Corippo Poeta Baronus anno 565.* Stabant etiam auditores ad Conciones, vt ad Euangelium, ex *Augustino lib. 50. Homil. Homil. 26.* non tamen vbique. nam sedebant *Act. 13. vers. 14. & apud Clem. lib. 2. Constitut. cap. 57.*

7 *Cum verò in Symbolo cantatum fuerit, Et incarnatus est, Diaconus accepta Bursa de Credentia, ambabus manibus eam defert eleuatam cum solitis reuerentijs ad medium Altaris, in quo explicat Corporale, & reuertitur ad Celebrantem. Cum non dicitur Credo, Subdiaconus defert Bursam simul cum Calice, vt infra dicitur.*

Quid agendum sit à Celebrante, & Ministris, ad ea verba, *Et incarnatus est*, dictum est supra *par. 1. tit. 17. nu. 3. pag. 54.* qui verò tempore Symboli stant, ad prædicta verba genuflectant in suis locis versus Altare.

r *Explicat Coporale.*] Ita *Ordo Romanus*; seruatis ijs quæ supra docuimus initio Missæ priuatæ *tit. 2. num. 2. pag. 103.* Celebrans & Subdiaconus, si ad Altare sint, & non sedeant, paululum secedant versus cornu Euangelij, vt Diacono venienti quasi me-

dium Altaris totum relinquunt. Diaconus autem solus cum debitis reuerentijs portat Bursam sine comite, ex *Carimon. Episc. lib. 1. cap. 9.* per viam breuiorem ad Credentiam, per longiorem ad Altare.

Porro memorato Incarnationis mysterio, non prius, extendit Diaconus Corporale pro initio Sacrificij: quia & Christus non nisi post Incarnationem redemptioni per passionem operam dedit, *Rubens lib. 2. cap. 45.*

§ Si quandoque Celebrans Cantat Missam sine Diacono & Subdiacono, Epistolam cantat in loco consueto aliquis Lector superpelliceo indutus, qui in fine non osculatur manum Celebrantis: Euangelium autem cantat ipse Celebrans ad cornu Euangelij, qui & in fine Missæ cantat, *Ite missa est, vel, Benedicamus Domino, aut, Requiescant in pace, pro temporis diuersitate.*

Antequam definiretur, quòd Subdiaconatus esset Ordo sacer, cantabat Epictolâ Lector, vt colligitur ex Clem. lib. 8. Const. c. 28. & Conc. Carthag. IV. cap. 8. & cap. Lector. Dist. 23. Lege Ioan. Langhecrucium in Spec. Canonum

lib. 6. cap. 28. Adde præterea, quòd in hac eadem Missa Celebrans dicit Kyrie in cornu Epistolæ, vt in alijs solemnibus. item, *Humiliate capita,* sed versus Altare, vt dicitur in Rubr. propria Fer. 4. Cinerum.

De Offertorio, & alijs vsque ad Canonem. VII.

I DICTO Symbolo, vel, si non sit dicendum, post Euangelium Celebrans osculatur Altare in medio, & iunctis manibus ante pectus, ibidem à manu sinistra ad dextram (vt dictum est supra) vertit se ad populum, extendens ac iungens manus dicit, *Dominus vobiscum,* & iunctis manibus reuertitur per eandem viam ad medium Altaris, vbi extendens & iungens manus, caputq; Cruci inclinans, dicit *Oremus,* tum iunctis vt prius manibus dicit Offertorium: & omnia qua vsque ad finem Missæ in medio Altaris dicenda sunt, dicit ibidem stans versus ad Altare, nisi vbi aliter ordinatur.

Hæc eadem, & quæ sequuntur ad finem vsque Missæ priuatæ, sunt ferè verba ipsius Burchardi, vt initio diximus.

[Dicit Offertorium.] Lege tit. 12. supra numero 1. in prima parte, pagina 40.

2 DICTO Offertorio, discooperit Calicem, & ad cornu Epistolæ sistit, & manu dextra amouet paruam pallam desuper Hostiam, accipit Patenam cum Hostia, & ambabus manibus vsque ad pectus eam eleuatam tenens, oculis ad Deum eleuatis, & statim demissis, dicit, *Suscipe sancte Pater, &c.*

[Discooperit.] Velum plicatur à Ministro, & deponitur prope Tabelam Secretarum ab eadem parte Altaris vbi Calix, ne super Corporale aut extra illud remaneat non plicatum; quod, cum neque à Sacerdote

plicari conuenire videatur, plicetur à Ministro: & est ritus laudabilior. idem, explicato manu tergio, in eadem parte collocabit ibidem peluiculam cum vrceolis.

[Ad cornu Epistolæ.] Nullum mysterium:
R 2

sterium : sed quia ibi sunt ampullæ vini, & aquæ.

x *Patenam cum Hostia.*] Dicitur Hostia, quia est materia ad Sacrificium, & Hostiam. Item Hostia, quæ ante hostium pugnam offerebatur, *Gemma lib. 1. cap. 98.* Panis est, quia Christus dedit se uti panem viuum, *Ioan. 6.* ex frumento est, cui comparauit se Christus, *Nisi granum frumenti, &c. Ioannis 12.* sine fermento, id est, sine peccato, &, ex prima institutione, in azyimis, *Gemma lib. 1. cap. 31.* mundissima debet esse, ex Decreto Aniceti apud *Burchar. lib. 5. c. 29.* in modica quantitate, ex Decreto Alexand. Papæ dicentis, *Quantò paucior, tantò potior, Radulph. Propos. 23.* in modum denarij, cum imagine Christi, seu litterarum nominis Christi, quia traditus est & venditus triginta denarijs; & est verus denarius laborantibus in vinea Domini, quo etiam reparatur in nobis imago Dei, *Gemma ibidem cap. 35.* formæ rotundæ, ex *Epiph. in Ancor.*

integra debet esse, ob Christi integritatem, ex *Concil. Coyacensi cap. 3.* vocatur oblationis Corona à *S. Gregor. 4. Dial. 55.* quasi Orbis, ad significandum Christum, qui est Alpha & Omega, Dominus Orbis, *Duran. lib. 4. cap. 30.* Et in rotunditate Hostiæ, Patenæ, & Calicis intellige Sacrificij nostri perpetuitatem usque ad finem mundi. Figuram habet Hostia in altera tantum parte; quia Christus Deus & homo est, ut Deus figura caret. notat *Humber. Card. in Diss. contra Græcos*, Romanam Ecclesiam in pane, aqua & igne præparato sacrificare tres substantias in Christo, carnem, animam, deitatem. Imago verò Crucis in Hostia deducitur à *Baronio anno 58. ex lib. 1. Dial. sancti Gregor. cap. 11.* & ex Romanorum usu, qui panem coquebant quadrifida incisione in formam Crucis decussatam. ex quo laudabilior est imago Crucifixi tantum in Hostia, quam aliud quidquam.

3 *Si fuerint alia Hostia non super Patenam, sed super Corporale, vel in alio Calice seu vase pro Communionem populi consecrandæ, Calicem illum seu vas¹ dextra discooperit, & intentionem suam etiam ad illas offerendas & consecrandas dirigens, dicit ut supra, Suscipe, &c. ut in Ordine Missæ. Quo dicto, Patenam utraque manu tenens, cum ea² facit signum Crucis super Corporale, & deponit Hostiam³ circa medium anterioris partis Corporalis ante se, & Patenam ad manum dextram aliquantulum^b subtus Corporale, quam, exterso Calice, ut dicitur, cooperit purificatorio. Si autem adsit vas seu Calix cum alijs Hostijs, ipsum cooperit alia Patena, vel Palla.*

y *Dextra discooperit.*] Nimirum antequam accipiat Patenam cum Hostia; & collocat Pyxidem in medio Corporalis inter locum Calicis & Tabellam Secretarum, ut dictum est supra tit. 2. num. 3. pag. 104. & sicuti

non potest commodè, ita non est necesse, ut Sacerdos eam eleuet sub prætextu oblationis, sed ad eam tantum intentionem dirigat.

z *Facit signum Crucis.*] De hoc ritu, & alijs signis Crucis sequentibus in Oblatio-

Oblatione docet *Innoc. III. lib. 2. c. 58.* ea nempe fieri, vt per Crucis virtutem omnis conatus diaboli effugiat, ne contra Sacerdotem, vel Sacrificium aliquo modo praualeat; quod semel dixisse sufficiat. Fortè ritus fluxit ab Hebræis, qui in eleuatione Hostiæ versus cælum, terram, antrorsum & retrorsum eam mouebant, ex *Lyrano. in Leu. cap. 7. & Burgenf. ibid.*

a Circa medium anterioris partis.]

Deponitur Hostia super Aram, vbi est Crux cum Chrismate ab Episcopo facta, quasi Corpus Christi Cruci ibidem sit affigendum, *Gemma lib. 1. cap. 98.* de hoc ritu testatur *Durand.* communiter seruato, sed non Romæ, *lib. 4. cap. 30. Vide infra num. 5.*

b *Subtus Corporale.*] Habet *Microl. cap. 10.* ob mysteria infra declaranda in Patenæ inuolutione; quæ fit cum Velo longo in Missa solemni.

- 4 Deinde in cornu Epistolæ accipit Calicem, purificatorio extergit, & sinistra tenens illius nodum, accipit ampullam vini^c de manu ministri (qui osculatur ipsam ampullam, non autem manum Celebrantis) & ponit vinum in Calicem. Deinde^d eodem modo tenens Calicem, producit signum Crucis^e super ampullam aquæ, & dicit, Deus qui humana substantiæ; & infundens^f parum aquæ in Calice profequitur, Da nobis per huius aquæ & vini mysterium, &c. Si verò celebrat pro Defunctis, & non facit signum Crucis super aquam, sed imponit absque benedictione, dicens Orationem vt supra.

c *De manu ministri.*] Teneat minister ampullæ partem inferiorem, ita vt Sacerdos eam possit per aurem, seu manubriolum, capere: recipiat item eandem manu sinistra, vt alteram statim ministret ampullam manu dextra. Offerat autem ambas cum osculis earum, non manus Sacerdotis, & cum debita reuerentia, saltem inclinando caput, nisi Sacerdos de maioribus exigat genuflexionem. sed & Sacerdos ipse propiùs admoueat Calicem ampullis, ita vt neque gutta cadere queat super Altaris mappam.

d *Eodem modo tenens Calicem.*] Nondum idè data est Regula generalis iungendi manus, antequam aliquid benedicatur, quam habes numero sequenti; vt intelligas, excipi hunc casum à Regula generali, ne Calix, in quo iam est vinum, periclitetur amota manu.

e *Super ampullam aquæ.*] Aqua, vt dicemus, significat populum, benedictioneque eget cum Cruce, vt Christo vniatur, *Durand. lib. 4. cap. 30.*

f *Parum aquæ.*] Ita ex *Liturgia Iacobi, & ex Decreto Alex. I. de Consecr. Dist. 2. cap. Sacramentorum.* imò ex traditione Christi in vltima Cœna, vt ait *Cyp. Epist. 63. ad Cacil. tum*, vt significetur fluxus Sanguinis & aquæ ex latere Christi, ex *Alexand. tum*, vt populus, in Apocalypsi significatus per aquam, vniatur Christo, ex *Cypr. tum*, vt fateamur in vna persona Christi duplicem naturam, ex *Niceph. lib. 1. cap. 53. tum*, vt significetur introitus in vitam æternam, ex *Ambros. apud S. Thom. quæst. 74. artic. 7.*

Ex quibus illa quatuor patent quæ in Antiphona, *O sacrum cõmuniũ*, &c. id est, ex duabus naturis Christus, me-

R 3. moria

moria passionis eiusdem, gratia ex vnione populi cum Christo, & pignus eterne vite.

Quia verò pauci sunt electi, idè etiam modicissimum aque vult infundi *Conc. Florent. in Instruct. Armenorum*; & èd minùs aqua quò vinum est debilius, vt in vinum citiùs conuertiquat ante consecrationem, vt monet *Azor. lib. 10 cap. 30.*

Hinc *S. August. 17. Ciuit. cap. 20.* colligit, dandam esse Eucharistiam cum temperatis & sobrijs epulis. potus enim cum aqua sobrietatem denotat apertissimè.

5 *Imposita aqua in Calice, & finita Oratione prædicta, accipit manu dextra Calicem discoopertum, & stans ante medium Altaris, ipsum ambabus manibus^h eleuatum tenens, videlicet cum sinistra pedem, cum dextra autem nodum infra cuppam, intentis ad Deum oculis offert, dicens, ⁱ Offerimus tibi Domine, &c. qua Oratione dicta, facit signum Crucis cum Calice super Corporale, & ipsum in medio^l post Hostiam collocat, & Palla cooperit. Deinde iunctis manibus super Altare positis, aliquantulum inclinatus dicit secreto, ^m In spiritu humilitatis, &c. Postea erectus, eleuans oculos, manusque expandens, & statim iungens ante pectusⁿ (quod semper facit, quando aliquid est benedicturus) dicit, ^o Veni sanctificator, &c. cum dicit, & benedic, ^p signat manu dextra communiter super Hostiam & Calicem, ^q sinistra posita super Altare.*

^h *Eleuatum tenens.*] Ita vt cuppa Calicis non excedat oculos, neque sit infra os, ad differentiam eleuari Calicis consecrati.

ⁱ *Offerimus tibi Domine.*] Habet *Durand. loco citat. cap. 30.* vbi etiam indicat præcedentè, *Suscipe sancte Pater*, &c. Oratio verò, *Deus qui humana substantia*, &c. est *S. Ambrosij in Missa de Vigilia Natiuitatis Domini*, cui addita fuit mentio vini & aquæ, & in hunc locum translata, vsuque recepta.

^l *Post Hostiam collocat.*] Antiquiores

g Non facit signum Crucis.] Quia connotat solemnitatem. Et sicut in fine Missæ defunctorum non benedicitur populus; ita nec aqua, quæ eundem populum significat, vt diximus. Vel aqua hoc loco significat populum Purgatorij, qui iam est in gratia, *Melchior Huelamus de Carimon. Missa.*

Si guttæ vini aut aquæ dispersæ appareant intra Calicem, tunc vel circumcincto vino Calicis vniantur, vel purificatorio abstergantur, ne in consecratione oriatur dubium, an sint ex consecratæ.

à latere Hostiæ collocabant Calicem, *Innoc. III. lib. 2. cap. 58.* testatur tamen *Durand. loco cit.* communiter suo tempore poni Hostiam inter Sacerdotem & Calicem: Calix autem hoc loco cooperitur, cautelæ potiùs gratia quàm mysterij, ait *Microlog. cap. 10.*

^m *In spiritu humilitatis.*] Meminere huius Orationis hoc loco *Steph. Eaden. cap. 12. & Radulph. Prop. 23.*

ⁿ *Quod semper facit.*] Hoc intelligitur de manibus tantùm, non de oculis eleuandis, qui post consecrationem defi-

defigendi sunt potiùs in Hostiam consecratam, & item, quando vtraque manus est libera, nec earum altera est occupata ad Hostiam tenendam, seu Calicem: quod accidit paulò ante eorumdem consecrationem. neque enim deponenda est Hostia vel Calix in eo casu, vt manus iungantur ad illud verbum, *benedixit*. Manus autem iunctæ significant diuinitatem, & humanitatem Christi vnitatis, vnde virtus ornat benedictionis, *Ioan. Serranus*.

o *Veni sanctificator*.] Habetur in *Ordine Romano*, & in *Gallicano Ordine*, teste *Microlog. cap. 11*.

p *Signat manu dextra*.] Ante Canonem nullum inuenio apud antiquos signum Crucis super oblata fieri: & hoc loco puto mutatum esse ordinem. Nam *Innoc. præd. capite* docet, accipi patenam cum Hostia, & Calicem cum vino, factò super vtrumque distinctè signo Crucis à Celebrante; hodie verò fit singillatim in deponendo vtroque; & deinde communiter fit vnum Crucis signum super vtrumque iam depositum in Altari, ad commemorandam Christi passionem, præter alias duas causas supra *num. 3*. allatas.

Ad formandas verò Cruces manu dextra, Regula sit, iuxta peritiores Romanæ hac de re consultos, vt formentur duæ lineæ, hoc modo , prout pingitur in Missali, non autem quatuor puncta . . . & lineæ illæ non excedant mensuram palmi communis manus. Item, ex *Innoc. III. lib. 5. cap. 1*. transuersa pars Crucis fiat manu quoque transuersa, non ea recta,

qua ad abigendas à Calice muscas vtimur. Agit hac de re fusiùs Tydæus Bonamicus in proprio tractatu. Hoc idem *Leo IV. ad Episcop.* videtur docere; *Calicem*, ait, & *oblatam recta Cruce signate*. addit contra alium abusum; *Non in circulo & varicatione digitorum*. Idem docuit *S. Carolus in Actus Ecclesiæ sue part. 4. de Missa Carimon*. vt nimirum transuersa manu pingatur pars Crucis transuersa tam super Hostiam quàm super Calicem, & super vtrumque. in hoc autem ultimo casu ea pingi debet inter Hostiam & Calicem, ita vt æqualiter altè fiat Crux à Calice ad Hostiam, & transuersè super oram anteriorem pallæ quæ Calicem tegit, quòd media esse solet inter Calicem & Hostiam.

q *Sinistra posita super Altare*.] *Innocen. lib. 4. cap. 10*. quia Christus per Altare significatus tribuit vim benedictionis, *Ioan. Serranus*.

Si facienda est oblatio populi, fiat dicto Offertorio ante oblationem Hostiæ, *Acta Med. Eccl. & Iacobus in suo Compendio*. Eulogiæ dictæ fuerunt, & fermentum, ad distinctionem azymi panis: quæ oblata distribuebantur in fine Missæ, vice sacramentalis Communionis, *Baron anno 313*. Vfus autem colligendi oblationes in Sindone placet, & habetur in *Ord. Rom.* qui tamen Missas nouas celebrant, non possunt circuire Ecclesiam ad oblationem, ex Decreto sacræ Congregationis Tridentini Concilij *sess. 22*. neque in fine oblationis debet dari benedictio. An verò populus osculari debet Celebrantis manum, seruetur locorù consuetudo. certè non in Missa defunctorum.

¶ *Tum iunctis ante pectus manibus, accedit ad cornu Epistolæ, vbi stans, ministro aquam sudente lauatur manus, id est, extremitates digitorum*

torum pollicis & indicis, dicens Psalmum, ^r Lauabo inter innocentes, cum Gloria Patri, &c. qui versus, Gloria Patri, ^u pratermittitur in Missis Defunctorum, & in Missis de Tempore à Dominica de Passione vsque ad Sabbatum sanctum exclusiue.

^r Ministro aquam fundente.] Eleuato prius ab eodem paululum ab Altari manutergio, vt Sacerdos illud capere queat; & tenente pelliculam in sinistra, ampullam aquæ in dextra, cum osculo ampullæ & debitis reuerentijs fundit aquam: reposita deinde ampulla aquæ cum alia vini in loco suo, manutergium plicabit.

[Lauat manus.] Ait Dion. de Ecclef. Hier. cap. 3. Lauatio, quæ summis siue extremis digitis adhibetur, coram sanctissimis signis obseruatur, quasi coram Christo spectante omnes occultissimas nostras cogitationes, & summarum partium expiationem, &c. Itaque in signum fit puritatis animarum, Clem. lib. 8. Constit. Apost. cap. 11. vt puri accedamus, ait Cyrillus Ierosol. Cateches. 5.

mystagog. Extergit à tactu communium manuum, & terreno pane, Ordo Roman. de Offic. Missæ, & Rab. lib. 1. in fine. A veniali, & peccatorum reliquijs emundat, ex sancto Thoma 3. part. questione 83. artic. 5. ad primum.

^t Lauabo inter innocentes manus meas.] Habetur in Liturgia sancti Petri. Græc. citat sanctus Germanus in Theoria rerum Ecclef. hæc eadem verba, cum agit de hac digitorum ablutione. Ad Verf. Gloria Patri, qui potest dici, cum reditur, in medio Altaris, caput inclinatur.

^u Pratermittitur, &c.] Vide quæ diximus par. 1. tit. 8. num. 1. pag. 21. neque illius loco dicendus est Verf. Requiem: quod aliqui scripsere.

7 Celebrans lotis manibus eas tergit, & illis ante pectus iunctis reuertitur ad medium Altaris, vbi stans, oculosq; ad Deum eleuans, & statim demittens, manibus iunctis super Altare, aliquantulum inclinatus dicit secretò Orationem, ^r Suscipe sancta Trinitas, &c. Quæ dicta, manibus hinc inde extensis, & super Altare positis, osculatur illud in medio: tum iunctis manibus ante pectus, demissisq; oculis ad terram, à sinistra manu ad dextram vertit se ad populum, & versus eum extendens & iungens manus, dicit voce aliquantulum elata, ^r Orate fratres, & secretò prosequens, vt meum ac vestrum sacrificium, &c. ^r perficit circulum, reuertens iunctis manibus ante pectus à manu dextra ad medium Altaris. Et responso à ministro, vel à circumstantibus, ^a Suscipiat Dominus sacrificium de manibus tuis, &c. (alioquin per se ipsum, dicens, Sacrificium de manibus meis) ipse Celebrans submissa voce dicit, Amen. & manibus ante pectus extensis, vt fit ad Orationem, stans in medio Altaris versus librum dicit absolutè sine Oremus, & sine alia interpositione, Orationem,

tionem, vel ^b *Orationes secretas*. Cùm dicit, *Per Dominum*, iungit manus: cùm dicit, *Iesum Christum*, caput inclinatur, quod facit in prima Oratione, & in ultima, si plures sint dicenda.

x *Suscipe sancta Trinitas*.] Hanc habent precem *Steph. Eduens. cap. 12.* & *Microlog. cap. 11.* non ex aliquo Ordine, inquit, sed Ecclesiæ consuetudine. Inclinacionem, *Innocent. III. lib. 2. cap. 60.* non tamen *Innocent.* meminit harum quinque Orationum: quas post Innocentium additas fuisse idè putat *Bellarmin. lib. 2. de Missa cap. 17.* In medio Altaris nunc orat Sacerdos, *Dionys. de Hier. Eccles. cap. 3.*

y *Orate fratres*.] Leo Papa instituit, ex *Rogul. Prop. 23.* sed de eo meminit *Soter. de Conf. Dist. 1. Hoc quoque.* & *Chrysost. Hom. 10. in 2. Epist. ad Cor. ut notat Durand. lib. 2. de Rit. cap. 29.* Reliqua cum silentio dicuntur. & cùm paratur consecratio, tacitè precari Sacerdotem, docet *S. Clem. lib. 8. Constit. Apost. cap. 12.*

Oremus dicitur versus Altare, *Orate fratres*, versus populum; quia hîc alloquitur Sacerdos populû tantum, non autè seipsum, *Durand. lib. 4. c. 32.*

z *Perficit circumulum*.] A dextra, vt

antiqui loquuntur, ad sinistram Altaris; quia sinistra trinitiam sonat, & iam passioni Christi appropinquat magis Sacerdos. *Circuinus*, ait *Dauid*, & *Immolanus*, *Psalm. 26* ostendit etiam, se esse in sinistra, id est peccatorem, pro quo orari petit, *Durand. lib. 4. cap. 14.* Ad litteram dici potest, perfici circumulum, vt conuertat se Sacerdos ad librum, ad quem semper se vertit, excepto vnico casu, ante Offertorium, quod à Choro cantabatur.

a *Suscipiat Dominus*, &c.] Paulò diuersam hanc partem habet *Remigius Antisiodor. in Expositione Missæ.* hanc ipsam *Durand. lib. 3. cap. 3.*

b *Orationes secretas*.] Explicauimus suprâ 1. par. tit. 12. pag. 40. Dicitur Sacerdos in medio versus librum, hoc est, conuersus ad librum, non recedens à medio. Hinc patet, aptandum esse librum prope Corporale, vt commodius legatur; non autem relinquendum eo loci, in quo lectum est Euangelium, licet hac de re taceat Rubrica.

8 Perueno autem in conclusione ultima Secreta ad verba illa, *Per omnia sæcula sæculorum*, exclusiue; Sacerdos stans in medio Altaris, ^c depositis super eo manibus hinc inde extensis, dicit conuenienti & ^d intelligibili voce *Præfatione*. Cùm dicit, *Sursum corda*, eleuat manus hinc inde extensas vsque ad pectus, ita vt palma vnus manus respiciat alteram. Cùm dicit, *Gratias agamus Domino*, iungit manus: cùm dicit, *Deo nostro*, oculos eleuat, & statim Cruci caput inclinatur. Responso, *Dignum & iustum est*, eleuatis & extensis vt prius manibus, prosequitur *Præfationem propriam*, vel communem, vt tempus requirit. Cùm dicit, *Sanctus*, iunctis ante pectus manibus, & inclinatus, voce mediocri prosequitur, ministro interim paruum ^e campanulam pulsante. Cùm dicit, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, &c. erigit se, & ^f signum Crucis sibi producit à fronte ad pectus.

S

c Depositi-

c *Depositis super eo manibus.*] Ut omnem cogitatum temporalem deponat, & exercitio bonorum operum aditum sibi faciat ad eleuationem cordis, *Durand. d. cap.*

d *Intelligibili voce, Per omnia secula seculorum.*] Ut assentiat ut populus, & confirmet sua voce *Amen* quæ Sacerdos secretò Deum precatus est, ex *Ordine Rom. & Microl. 7.*

De Præfatione egimus supra *prima par. tit. 12. pag. 41.* Ritus etiam patent ex supradictis: nam quadrat singulis verbis eiusdem Præfationis. Non vertit se Sacerdos ad *Dominus vobiscum*, quia intentus est totus nunc ad Sacrificium, ut supra diximus, ex *Amalar. lib. 2. cap. 9. lege supra tit. 5. num. 1. pag. 120.* neque iungit manus ad *Per Christum Dominum nostrum.*

e *Campanulam pulsante.*] Ter cum aliqua distinctione, tum in laudem Dei ter sancti, tum ad excitandos astantium animos ad proxima mysteria. qua de re diximus in *prima parte titulo 20. pag. 76.*

f *Signum Crucis sibi producit.*] De hoc signo in fine Præfationis *Honor. in Gemma lib. 2. cap. 42.* Quia, inquit, signum Christi recipere se proficitur, cui mox in imagine, hoc est, representatiuè, per Canonem contradicitur. Canon enim, addit ille, Christi passionem proximè designat. Sed sicut Hymnus primus Angelicus finitus cum signo Crucis, eodemque modo Symbolum, ita & alter hic Hymnus item Angelicus non alio modo terminandus est, quàm adhibito signo Crucis, & manuum iunctione in fine.

9 In Missa solemnè, dicto *Oremus*, Diaconus & Subdiaconus accedunt ad Altare in cornu Epistolæ, Diaconus amouet Calicem, si est in Altari, vel, si est in Credentia, ut magis decet, accipit eum de manu Subdiaconi, qui illum cum Patena & Hostia, coopertum palla & velo à collo sibi pendente, manu sinistra tenens, & alteram manum superponens velo, ne aliquid decidat, de Credentia detulit, comitatus ab Acolytha ampullas vini & aquæ portante: ipse Diaconus Calicem detegit, & dat Patenam cum Hostia Celebranti, osculando eius manum: Subdiaconus extergit Calicem purificatorio, Diaconus accepta ampulla vini de manu Subdiaconi, imponit vinum in Calice, Subdiaconus interim ampullam aquæ ostendens Celebranti, dicit, *Benedicite pater reuerende. qui factò versus eam signo Crucis, dicit Orationem, Deus qui humane, &c. interim Subdiaconus infundit paulum aquæ in Calicem, Diaconus illum Celebranti dat, & pedem Calicis tangens, seu brachium dextrum Celebrantis sustentans, cum eo dicit, Offerimus tibi Domine, &c. quem postea positum in Altari ut supra, palla cooperit. Subdiacono deinde stanti in cornu Epistolæ ponit in dextra manu Patenam, quam cooperit extremitate veli ab eius humero pendentis: qui vadit post Celebrantem ante medium Altaris, & facta genuflexione,*
ibi

ibi stat, sustinens eam eleuatam vsque ad finem Orationis Dominica, ut dicitur. In Missis autem Defunctorum, & in Feria sexta Parasceues Patena non tenetur à Subdiacono.

g *Accedunt ad Altare.*] Facta priùs in locis suis post Celebrantem genuflexione.

h *A collo sibi pendente.*] Indicat *Ordo Romanus*, & vocat Sindonem in collo ligatam. deponitur autem velum paruum Calicis, & relinquitur super Credentiam, vt expeditiùs portetur Calix.

i *Manu sinistra tenens.*] Manu nuda, non autem cum velo pendente ab humeris, si verè in sacris est Subdiaconus, vt par est.

l *Derulit.*] Per breuiorem viam defertur Calix ad Altare; & munus Subdiaconi est, ferre Calicem in sinistra, quæ est vita præsens, ex *vetusto Codice de Missa, apud Historpium*. Item eiusdem est parare Calicem, *Innocent. lib. 2. cap. 58.*

m *Comitatus ab Acolytha.*] Qui tamen Subdiaconum sequitur, non præcedit; neque ab alio, quàm vno ex prædictis duobus.

n *Patenam cum Hostia.*] Ita ex *Conc. Anchyritano seu Ancyrano 50. Dist. Presbyteros*. datur autem cum osculo manus Celebrantis, & priùs Patenæ.

Si adsint particula consecrandæ pro Communionem solemni, delata Pyxide ad Altare paulò ante Subdiaconum à Cærimoniaro, seu Sacrista, eam Diaconus aperit, & collocat super Corporale, antequam tradat Patenam Celebranti, & eandem eleuat parumper, ex *Cærimon. Episc. lib. 2. cap. 29.* dum Celebrans Hostiam offert; qua deposita, & ipse deponit Pyxidem, cooperit, & collocat post Calicem, vt supra.

o *Accepta ampulla vini de manu*

Subdiaconi.] Hoc est, Diaconus manu sinistra Calicem per nodum tenens; accipit ampullam vini de manu Subdiaconi, qui eandem accipit de manu Acolythi (vterque verò accipit sine osculis, nec ampullæ, nec manuum) & infundit vinum in Calicem. Diaconi enim est, componere Calicem in Altari, *Innocent. prædicto cap. 58.*

p *Ampullam aquæ.*] Hanc accipit ab Acolytha sine osculis Subdiaconus, & parum inclinatus ostendit Celebranti. olim aquam ipsam Celebranti tradebat infundendam ab eodem, ex *Innocent. loco nunc citato*; nunc ipse infundit.

q *Cum eo dicit, Offerimus.*] Habet *Durand. prædicto cap. 30.* neque Sacerdotibus licet de mensa Domini tollere Calicem, nisi eis tradatur à Diacono, *Isidor. lib. 2. de Eccles. Offic. cap. 8.* Verbum *Offerimus* conuenit duobus saltem, & idè Diaconus idem dicit cum Celebrante.

r *Ponit in dextra manu Patenam.*] Docet *Ver. Codex de Missa*, poni in spem vitæ æternæ post Calicem huius vitæ, in sinistra ab eodem ministro delatum. Dextra enim vitam æternam designat, & Patena rotunda æternitatem indicat, *Durand. cap. 30.* Subdiacono, non alijs, datur tenenda, ex *Innocent. cap. 59.*

s *Cooperit extremitate veli.*] Ex Decreto Siluerij Papæ, ait *Petrus de Ruiz in suo Cærimoniali*. quia mysteria adhuc sunt tegenda, *Hugo Victor. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 23.* vel quia latibulum significat discipulorum prope passionem, *Innocent. cap. 50.* Pars

verò interior Patenæ Subdiaconum respicere debet. ea enim est nobilior, ut patet.

[Patena non tenetur.] Ritus læti-

tiam connotans de æterna vita, quod paulò antè adnotauimus in Patena velata, non conuenit Defunctorum Missis.

10 Dicto, *Veni sanctificator*, ut supra, Celebrans ministrante Diacono nauiculam, & dicente, *Benedicite pater reuerende*, ponit incensum in Thuribulum, ^u dicens, *Per intercessionem, &c. ut in Ordine Missæ.* Deinde accepto Thuribulo per manum Diaconi, nullam tunc faciens Cruci reuerentiam, ^x incensat oblata, ^y ter ducens Thuribulum super Calicem & Hostiam simul in modum Crucis, & ter circum Calicem & Hostiam, scilicet bis à dextra ad sinistram, & semel à sinistra ad dextram, (Diacono interim pedem Calicis tenente manu dextra) dispensans verba in qualibet incensatione hoc modo. In prima incensatione, Incensum istud, in secunda, à te benedictum, in tertia, ascendat ad te Domine, in quarta, & descendat super nos, in quinta & sexta, misericordia tua. Deinde facta reuerentia, ^z incensat Crucem & Altare, ut dictum est supra, assistente eodem Diacono, interim dicens, ^a *Dirigatur Domine oratio mea, &c.* & cum incensatur Crux, Diaconus ^b amouet Calicem ad partem Epistolæ, & incensata Cruce reponit in loco suo. Cum reddit Thuribulum Diacono, dicit, *Accendat in nobis, &c.* & incensatur ab eo: deinde Diaconus ^c incensat Chorum, & postremò Subdiaconum tenentem Patenam; & ipse Diaconus incensatur à Thuriferario, & Thuriferarius postea incensat Acolythos ^d & populum. Celebrans postquam incensatus fuerit, lauat manus, ^e ministrantibus Acolythis ampullam aquæ cum peluicula & manutergio.

^u *Dicens, Per intercessionem.*] Ter imponit incensum, & semel illud benedicit in Thuribulo, ita ut ad verbum benedicere, manu dextra producat signum Crucis super Thuribulum fumigans. Diaconus & Thuriferarius ministrant, ut initio Missæ.

^x *Incensat oblata.*] Leo Papa I. dicitur auctor incensationis oblatorum in memoriam Christi, ex Radul. Propos. 23. nec ubique antea erat in usu, ex Microl. cap. 9. Ordo tamen Romanus habet hunc ritum. de quo & eiusdem

causis supra titulo 4. num. 5. pag. 116. Et Diaconus in hac incensatione retineat pedem Calicis dextra manu, ne cadat, *Carim. Episc. lib. 1. cap. 9.*

^y *Ter ducens Thuribulum, &c.*] Ita Innoc. III. lib. 2. cap. 57. quo designari dicitur triplex vntio Mariæ; item, ut thuris & Crucis virtute malignus hostis effugiat, *Durand. cap. 41.* In modum Crucis, & in modum Coronæ fit incensatio, ut ex passione Christi ad Coronam Trinitatis fiat transitus, *idem ibidem.* Crux autem fit etiam in hoc

hoc casu non veluti per quatuor puncta, vt *Crassius lib. 1. cap. 47. docuit*, sed super Calicem & Hostiam, inquit *Rubrica*, in modum Crucis. neque demittendum est Thuribulum, sicut in circulis sequentibus, in quibus Thuribulum depressius ducitur, ita vt circumeat Calicem. Dextram hoc loco & sinistram Celebrantis intellige. Notat *Melchior Hueltanus de Carimonijs Missa*, sexies incensari oblata; quia ante sex dies Paschæ iuit Iesus Bethaniam: bis circum Calicem, & semel conuerso circulo; quia redijt Ierusalem ad ramos palmarum, & de Ierusalem redijt in Bethaniam. quæ licet minutiora sint, non sunt contemnenda tamen.

z Incensat Crucem.] Non Sacramentum, nisi sit expositum; & tunc genibus flexis in supremo gradu, vt dicemus infra.

a Dirigatur Domine oratio mea, &c.] Hoc idem apud *Alcuin. cap. de Celebr. Missa* habetur.

b Amouet Calicem.] Non extra Corporale, si capax est. Subdiaconus autem in tota hac incensatione nihil se mouet. Thuriferarius, deposita nauicula super Credentia, amouet de Altari, & reportat librum, quando opus est, nisi sit Assistens.

c Incensat Chorum.] Comite Thuriferario, qui præcedit, & incensantur omnes; quia Christus communicat alijs odorem suum, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5.* & quia, quæ fecit Sacerdos, pertinent ad omnes, *Durand. cap. 21.* Item Thuriferario representat diffusionem gratiarum spiritualium in capite, & ab eo ad membra, *idem lib. 4. cap. 4.* In Choro autem incensandi stare debent quasi extra stallum, neque illi indecorè inniti: se mutuo in-

uitent, antequam quilibet incensetur à Diacono, *Carimon. Episcop. lib. 1. cap. 23.* in quo fusiùs præscribitur ordo incensandi Clerum.

Facit ad rem nostram hic ordo, (nam de Canonicorum & maiorum incensatione vide *cit. loco Carimoniale Episcoporum*) quòd nimirum Celebrans, nullo maiore præsentate, cui triplex ductus Thuribuli debeat, triplici ductu incensandus erit; eo præsentate, duplici tantum ductu: Diaconus, Subdiaconus, & alij parati, duplici ductu; Sacerdotes in Choro vnico ductu, ceteri sine mora. Inclinabit caput, qui incensat antè & pòst, iisdem vsque ad Sacerdotes inclusiuè, nisi ita multi sint, vt incensatio finiri non possit ante finem Præfationis. Diaconus incensabit omnes de Clero, exceptis Acolythis, quos stantes apud Credentiam incensabit Thuriferarius ante laicos de populo. Domini locorum minorum, de quibus in Carimoniali prædicto nulla fit mentio, seu Magistratus, incensari poterunt à Thuriferario duplici vel vnico ductu, pro qualitate personarum; ij videlicet, quibus proprium scamnum, seu sedes ab alijs distincta parari soler. Consuetudo locorum laudabilis in his attendi solet, ad pacem tum Cleri tum laicorum conseruandam, in toto incensationis ordine, & ritu.

d. Et populum.] Incensatur ter, primò in medio, deinde versus latus Epistolæ, quod est dextrum populi, vbi mares diuisi à feminis stare solebant, & solent in Cathedralibus Mediolanensi, & alijs, ex Decreto S. Caroli; tertio versus latus aliud, cum honoris significatione, antè & pòst à Thuriferario adhibita. Ter autem ex communi vsu, vt addit Thuriferarius

S. 3.

in

in tempore pro incensando Sacramen-
to in eiusdem elevatione; & vt significetur
diffusio gratia Christi in populum
in nomine Trinitatis. Stabit autē Thu-
riferarius incensans populum in me-
dio Presbyterij, vel ferè à latere Euan-
gelij, si expositum est in Altari Sacra-
mentum, ne eidem terga vertat.

e *Ministrantibus Acolythis.*] Cum
reuerentijs debitis, & cum quasi oscu-
lis ampullæ, & manutergij, antè &

post; sed stantes Acolychi, non genu-
flexi, ministrant.

Ad, *Orate fratres*, Subdiaconus
respondeat, *Suscipiat*, &c. & Cele-
brans tardius dicat secretas Oratio-
nes, vt Diaconus opportuno tempo-
re redire queat ad dicendum, *San-
ctus*, &c. cum eodem. Cerimonia-
rius interim assistat libro, & folia ver-
tat, quamdiu Diaconus abest, nisi ad-
sit Assistens.

11 *Cum dicitur Præfatio, Diaconus & Subdiaconus stant retrò post Ce-
lebrantem: & paulò antequam dicatur Sanctus, accedunt ad Al-
tare, ubi cum Celebrante hinc inde dicunt, Sanctus, & que se-
quuntur vsque ad Canonem. Deinde Diaconus accedit ad sinistram
Celebrantis, ei assistens dum dicitur Canon, nisi alius Sacerdos
assistat, quia tunc ipse staret ad dextram aliquantum post Celebran-
tem. Subdiaconus verò tunc stat post Celebrantem.*

f *Accedunt ad Altare.*] Facta in lo-
cis suis post Celebrantem genuflexio-
ne; quam rursus faciunt, dicto ab eis-
dem ultimo *Osanna in excelsis*. Addita
fuit sequens Rubrica in Missali Ro-
mæ edito 1621. sine maiorum aucto-
ritate; nimirum, *si Subdiaconus non te-
net Patenam, cum Diacono accedit ad
Altare, ubi dicunt, Sanctus, &c.*
quod monuisse sit satis.

g *Cum Celebrante dicunt.*] Hym-
num, *Sanctus*, &c. Sacerdos ipse cum
alijs necessariò debet dicere, ne seip-
sum sua prece videatur priuasse, qui
& suas voces, & aliorum Angelicis
laudibus admitti deprecatus est in
Præfatione, vt ait *Microl. cap. 11.*

Benedictus, qui venit, &c. non can-
tatur à Choro, nisi post depositionem
Calicis, *Cerimon. Episcop. lib. 2. cap. 8.*
etiam in Missis Defunctorum; quod
obseruatur in Cappella Papali.

h *Assistens.*] Non tenet manus iun-
ctas, sed folia Missalis veritè, & indi-
cat quæ sunt dicenda à Celebrante.

Ad *Sanctus* campanas maiores pul-
sare conuenit, sicut in Missa priuata
campanula parua, quam pulsant aliqui
etiam in Missa solemni; & placet per
alterum ex Acolythis, vt moneantur
ij qui maiores pulsare debent camp-
nas, & tempus ignorant eas pulsandi,
quia longiùs absunt. Vide *par. 1. ti-
tulo 20. pag. 76.*

De Canone Missæ vsque ad Consecrationem. VIII.

1 *Finita Præfatione, vt supra, Sacerdos stans ante medium Altaris,
versus ad illud, aliquantulum eleuat manus, oculisque eleuatis ad
Deum, & sine mora deuotè demissis, ac manibus iunctis, & super Altare
positis,*

positis, profundè inclinatus incipit Canonem, secretò dicens: *Te igitur, &c. ut in Ordine Missæ. Cum dicit, Vti accepta habeas, & benedicas, prius osculatur Altare in medio, deinde erigit se, & stat iunctis manibus ante pectus. Cum dicit, Hæc & dona, hæc & munera, hæc sancta & sacrificia, dextra manu signat ter communiter super Hostiam & Calicem. Deinde extensis manibus ante pectus, prosequitur, In primis quæ tibi offerimus, &c.*

Actio prima in Canone quinque actus complectitur, manuum & oculorum elevationem, oculorum demissionem, manuum iunctionem, & earundè super Altare positionem. In primo quinario numero venerare Christum in Cruce quinque plagis vulneratum: & nota, ex Rubrica propria in Ordine Missæ, ne discordare videatur à generali, quòd ad primum gestum, prima quoque verba, *Te igitur*, sunt pronuntianda, neque dari debet gestus sine voce, qui alioquin esset inconcinnus. Extendens dicit, iungens dicit, eleuans dicit, sunt participia cum verbis simul, in Ordine Missæ; & sic concordantur Rubricæ.

Te igitur. Crucifixus solet imprimi initio Canonis, ait Honor. in Gemma lib. 1. cap. 103. ut statim passio Christi oculis cordis ingeratur. Prima quoque littera T. est figura Crucis Christi, Innoc. III. lib. 3. cap. 2. Auctor autem principij Canonis dicitur esse S. Clemens à Radul. Prop. 23. Vide quæ diximus in 1. par. tit. 12. nu. 5. pag. 43. vbi de nomine, auctoribus, & partibus Canonis non pauca. Hoc loco ritus & Cærimoniæ in primis sunt examinanda, & eæ, quæ sunt ita propriæ Canonis, ut in alia parte Rubricarum hætenus proprium non habuerint locum. Senfum litteralem difficiliorum verborum afferemus infra cum mysterijs.

Cum dicit, Hæc & dona, &c.] Ex

ressponso Zacharia S. Bonifacio Moguntino fiunt hæc tres Cruces. S. Anselm. lib. de Sacrament. ait, una Cruce duo simul sanctificantur; id est, vbi verbum est commune pani & vino, ut explicat Wald. Tom. 3. tit. 4. cap. 37. habet Microl. cap. 14. has easdem. Sed nota, à principio Canonis, vsque ad Libera nos inclusiuè, vbi finis est Canonis, secundum Innoc. III. quòd septem vicibus signa Crucis fiunt. Primò hæc, & ter. Secundò, ad ea, *Quam oblationem*, quinquies. Tertio in consecratione, ad ea, *Benedixit*, semel & iterum. Quarto post consecrationem, ad ea, *Hostiam puram*, quinquies. Quintò, ad ea, *Sacrosanctum Filij tui Corpus*, semel & iterum super Sacramentum, & semel supra seipsum. Sextò, ad ea, *Sanctificas*, ter. Septimò, ad ea, *Per ipsum*, quinquies. Innoc. III. lib. 4. c. 11. addit ibidem, in ordine ad Hostiam & Calicem fieri signa Crucis viginti quinque, & quinquies quinque: tum quia, sicut hic numerus per se ductus semper in se ipsum reducitur, si ducatur in infinitum, ita Eucharistia, quantumlibet multiplicetur, semper est idem Sacrificium; tum quia quinque sensus hoc Sacramento perficiuntur: sed & binarius signorum numerus congruit propter carnem & Sanguinem Christi; ternarius quoque propter panem, vinum, & aquam. *Hæc ille eruditè, & acutè.*

2 Vbi dicit, unà cum famulo tuo^m Papa nostro N. exprimit nomen Papa: Sede autem vacante verba prædicta omittuntur. Vbi dicitur, & Antistite nostro N. specificatur nomen Patriarchæ, Archiepiscopi, vel Episcopi ordinarij in propria diœcesi, & non alterius Superioris, etiam si Celebrans sit omnino exemptus, vel sub alterius Episcopi iurisdictione. Si verò Episcopus ordinarius illius loci, in quo Missa celebratur, sit vita functus, prædicta verba omittuntur: quæ etiam omittuntur ab ijs qui Romæ celebrant. Si Celebrans est Episcopus, Archiepiscopus, vel Patriarcha, omiſſis prædictis verbis, eorum loco dicit, Et me indigno seruo tuo. Summus autem Pontifex cum celebrat, omiſſis verbis, unà cum famulo tuo Papa nostro N. & Antistite nostro N. dicit, unà cum me indigno famulo tuo, quem gregi tuo præesse voluisti. Et continuant omnes ut sequitur, Et omnibus orthodoxis, &c.

m Papa.] Nominatur, ex Concil. Vafen. cap. 4. alias 6. tempore Leonis I. celebrato, apud Burchard. lib. 2. Decret. cap. 230. imo verò S. Clemens lib. 8. Constit. Apost. cap. 12. instituisse dicitur, seu obseruasse; qui celebrans Missam dicebat, *Adhuc obsecramus te pro me, qui nihil sum*, ibidem. quod hodie idem est, quando ex Innoc. III. de Celebrat. Miss. cap. 3. ait Papa, *Unà mecum indigno famulo tuo*. A Christo deducitur hic ritus, qui in cœna rogauit pro Petro, vt non deficiat fides illius, Walden. Tom. 3. tit. 4. cap. 37. num. 5.

Quod attinet ad nomen *Papa*, & significationem vocabuli, docet Baronius in Not. Martyrol. ad diem 10. Ianuar. significare Patrem, non autem Patrem Patrum: & cum esset Episcopis commune, tandem Gregor. VII. anno 1073. in Synodo Rom. statuit, vt nomen *Papa* vnicum esset in vniuerso orbe. Plura ibid. scribit Baronius.

Caput autem inclinatur etiam hinc ad nomen *Papæ*. eadem enim est ratio, qua supra dictum est in Collecta, ad

nomen eiusdem: de quo dubitauere nonnulli. sed in Rubrica de Orat. non adest limitationis particula tantum.

n Antistite nostro N.] Sanctus Paulus Hebr. 13. *Memento te, inquit, Prepositorum vestrorum.* & pro Episcopo quidem orandum esse, docet in Missa S. August. Epist. 110. in fine.

Sed quis Episcopus hinc nominandus. Vult Alcum. de Celebrat. Missæ, Episcopum nominari Celebrantis, quem sequitur Innoc. III. lib. 3. cap. 5. Rubrica tamen nostra Episcopum loci, in quo celebratur, nominari decreuit; tum quia expressè ait, *Ordinarius illius loci*; tum quia Romæ omitti iubet hæc verba. & placet Bellarmino lib. 2. de Missa cap. 21. Neque nominandus est Abbas exemptus loci, sed Episcopus vicinior, ad quem pro ordinatione itur, neque enim Abbas est Antistes de quo in Canone.

Pro Regibus orandum etiam hoc loco, scribit Innocen. III. loco citato, in eorum locis ac prouincijs, inquit Azorinus lib. 10. cap. 36. quest. 13. & verè habetur hic ritus in prædicto cap. 12. S. Cle.

S. Clementis, & in Liturgiis sancti Basilij, & S. Chrysostomi.

Pius V. tamen, qui nihil addi voluit, concessit nominari in Canone Regem in Hispaniis: nihil ergo tu addas sine Papali auctoritate, con-

tra Pij V. Bullam de Missali editam. Caueant etiam Regulares, ne in Canone nominent Superiores suos, vt Antistites, ex Decreto sacre Rituum Congregationis 12. Nouembris 1615.

3 *Cum dicit, Memento Domine, eleuans & iungens manus vsque ad faciem vel pectus, sic iunctis manibus stat paulisper in quiete, ° demisso aliquantulum capite, faciens commemorationem viuorum Christi fidelium ad suam voluntatem, P quorum nomina, si vult, secretò commemoret, non tamen necesse est ea exprimere, sed mentè tantum eorum memoriam habeat. Potest etiam Celebrans, si pro pluribus orare intendit, ne circumstantibus sit morosus, ante Missam in animo proponere sibi omnes illos tam viuos quam defunctos, pro quibus in ipsa Missa orare intendit, & hoc loco generaliter vnico contextu ipsorum viuorum commemorationem agere, pro quibus ante Missam orare proposuit in Missa.*

° *Demisso aliquantulum capite.*] Non ergo oculis eleuatis versus Crucem, vt multi faciunt, nec iisdem clausis, nisi fortè ad maiorem animi compositionem. Neque verò defigendi sunt oculi in Sacramento, si est in Altari expositum, eò quòd in altero *Memento* fieri præscribitur hoc idem. demissio namque capitis & oculorum in vtroque *Memento* magis attendi debet, ad humilitatem indicandam.

P *Quorum nomina secretò.*] Eos, pro quibus orare intendit Sacerdos, appellat *Susceptos sanctus Augustinus* *Epist. 59. quest. 5.* quos labijs compressis inclusa pectoris cogitatione nominet, ait *S. Hieron. apud Duran. lib. 2. de Rit. cap. 34.*

De litteris N. & N. apponi solitis hoc loco in Canone, meminit *Odo Camerac. in Explicatione sacri Canonis.* antiquitus autem recitabantur nomina offerentium in Missa, ex *In-*

nocentio I. Epist. 1. & nos eorum, qui eleemosynam ideò dederunt, memoriam facimus.

Hoc loco dicendum videtur de applicatione Sacrificij: & quidquid sit de valore Missæ, quem, conciliando Doctores, dicerem infinitum esse in radice, sed ad impetrandum, & ad alios effectus, finitum in terminis; quia finitè de eo omnes participant, minusque vel magis, pro minori vel maiori deuotione cuiusque concurrentis ad Missæ Sacrificium, ex *sancto Thoma 3. par. quest. 79. artic. 4.* Quatuor Sacerdoti vt faciat ego consulere.

Primum est, vt intendat prodesse omni meliori modo iis, de quibus Ecclesia meminit in Canone, nimirum toti Ecclesiæ, Papæ, Episcopo loci, & circumstantibus, quibus Deus distribuat portionem Sacrificij generalem propè infinitam, pro eorum capacitate, & deuotionis mensura, & hæc

T est

est prima portio, quam ponit *Scotus* quodlib. 20. art. 2. & 3.

Alterum est, ut prouideat sibi ipsi Sacerdos de portione sibi debita, quam vocat *Scotus* specialem, & nouit Deus, quanta sit: probabile uero est, eam posse dari aliis à Sacerdote nominandis pro eo titulo, quo importat pœnæ debitæ remissionem. Quo casu prodesset iis multò magis, quàm si pro iisdem sequenti proxima ratione & modo celebraret, quia certum est, participare Sacerdotem in maiori quantitate de valore Missæ quàm alium quemlibet, qui eundem celebrare iubet, aut procurat, tum ex ministerio proximiori, tum ex maiori deuotione & fide; quæ inter celebrandum multipliciter excitantur.

Tertium est, ut suffragari intendat eo maiori affectu quo potest, & debet iis, quibus tenetur, siue ex obedientia, siue ex titulo beneficij, siue legati, siue contractus rationabilis, siue promissionis, aut voti, siue congruentis eleemosynæ acceptæ, aut promissæ; & ea prorsus ratione, qua iisdem, & ex sensu certo & practico eorumdem, non speculatio & disputabili, ille tenetur ad Missam, seu plures Missas. tutior enim in hac re tenenda est sententia. Si uero ij non egeant, aut fortè ex defectu gratiæ non sint capaces Sacrificij fructus, substituatur statim alius actus, & secunda ut aiunt intentione (quod docet *Suarez disp. 79. sect. 8. in fine.*) alioquin fructus Missæ non applicatus remanebit in thesauro Ecclesiæ. Deus autem nouit, quantum cuique de Missæ fructu sit dandum; & hæc est quam vocat *Scotus* portionem mediam.

Quartum est, ut aliis item prodes-

se intendat sine aliorum præiudicio, eo ordine & quantitate fructus, qua Deus scit se teneri; & eos specialiter nominatos Deo commendat, siue in ordine ad remissionem pœnæ, cum sit satisfactorium; siue ad gratiam acquirendam, & augendam, cum sit meritum; siue ad quæcumque bona spiritualia & temporalia, quibus illi egent, & utiliora eisdem forent, obtinenda, cum sit etiam, imò & propriissimè, ut ait *Bellarmin. de Missa lib. 2. cap. 3.* impetratorium.

Notat præterea *Azor. lib. 10. c. 22. quæst. 3.* Orationem ad *Memento* esse priuatam: quare in ea admitti possunt infideles, & excommunicati omnes, ad eorum salutem procurandam, ut idem ibidem cum aliis Doctores docet, seu ad augmentum Ecclesiæ, ut *Suarez disp. 78. sect. 2.* Ex his ergo & tu memento, ne *Memento* in Missa fiat in momento, sed cum aliqua mora.

In Commemoratione post *Memento* Defunctorum eadem ferè obseruet Sacerdos; ut primò omnes commemoret ex instituto & intentione Ecclesiæ; deinde eos, pro quibus, ut supra, tertio loco teneri dictum est; tertio alios cariores quos uoluerit, & inter hos auctorem huius Operis, qui commendat seipsum quàm maximè postquam obierit; & item illius animam Defuncti, quæ proximè dum celebras (Deus nouit) egressura est de Purgatorio: tibi enim de cælo statim rependet gratiam. Omnes autem Defunctos commendabis Deo in ordine tantum ad pœnarum remissionem, cum hoc Sacrificium pro Defunctis sit tantummodò satisfactorium.

4 Commemoratione viuorum facta, demissis & extensis vt prius manibus, continuat, Et omnium circumstantium, &c. Similiter stans prosequitur Communicantes. Cùm dicit, Iesu Christi, caput Crucis inclinât: in conclusione quando dicit, Per eundem, iungit manus. Cùm dicit, Hanc igitur oblationem, expandit manus simul super oblata, ita vt palma sint aperta versus ac supra Calicem & Hostiam, quas sic tenet vsque ad illa verba, Per Christum Dominum nostrum tunc enim iungit manus, & sic prosequitur, Quam oblationem tu Deus in omnibus quesumus. & cùm dicit, bene & dictam, adscri & ptam, ra & tam, communiter signat ter super Hostiam & Calicem simul: deinde cùm dicit, vt nobis corpus, separatim signat semel super Hostiam tantum; & cùm dicit, & sanguis, semel super Calicem tantum: deinde eleuans & iungens manus ante pectus, prosequitur, fiat dilectissimi Filij tui Domini nostri Iesu Christi. & inclinans caput Crucis, extergit, si opus fuerit, pollices & indices super Corporale, & dicit secreto vt prius, Qui pridie quàm pateretur, & accipiens pollice & indice dextræ manus Hostiam, & eam cum illis ac indice & pollice sinistrae manus tenens, stans erectus ante medium Altaris, dicit, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, eleuansq; ad calum oculos, & statim demittens, dicit, & eleuatis oculis in calum ad te Deum Patrem suum omnipotentem, caputque aliquantulum inclinans, dicit, tibi gratias agens: & tenens Hostiam inter pollicem & indicem sinistrae manus, dextra producit signum Crucis super eam, dicens, bene & dixit, fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite, & manducate ex hoc omnes.

q Communicantes.] Siricius Papa creditur auctor huius partis Canonis à Radul. vbi supra. Lino tribuit Nicol. de Plone in Exposit. Missæ. sed Commemoratio Sanctorum in Missa est apud S. Clem. lib. 8. Constit. Apost. cap. 13. & Dionys. de Eccles. Hier. cap. 3. Et quidem ante consecrationem nominantur cum beata Virgine Apostoli, Summi Pontifices, Episcopi, Diaconi, & laici, nempe Apostoli duodecim, & Martyres totidem; quia illi doctrina & sanguine, isti san-

guine & martyrio Sacrificium hoc confirmauerunt, Gemma lib. 1. c. 104. Qui verò Canonem ordinauit, quos voluit, dictante Spiritu sancto, hoc loco & infra nominauit, ex Steph. E. duens. cap. 13. conicit Lindanus in Liturgiam sancti Petri cap. 22. cum aliis, à sancto Hieronymo iussu Damasi Catalogum hunc Sanctorum ortum habere. Iidem Sancti vnà cum beata Virgine constituunt numerum quinquies quinq; , quem supra in signis Crucis eundem adnotauimus; quia

quia quinquies in hac re quinque nostri sensus consummandi sunt, ait *Hugo ibidem*. Confessorum autem nulla fit mentio, quia editus fuit Canon ante sanctum Siluestrum, ex *Innocentio III. lib. 3. cap. 10.* neque sunt passi sicut Christus, *Durand. lib. 4. cap. 38.* ubi plura. Vltimi de toto Canone Sancti passi sunt anno 362. nempe Ioannes & Paulus, reliqui omnes ante ipsos; & tamen post eisdem additi sunt Cosmas & Damianus. Quis causam nouit? passione priores loco sunt in Canone posteriores, arbitrio auctorum Canonis, ut *Eduens. loco citato* significare videtur. Eminentissimi denique nominantur Sancti; in quibus tamen non ceterorum Sanctorum intercessio praetermittitur, sed in istorum commemoratione omnium suffragia expetuntur: quia sicut omnes in Deo vniti existunt, ita omnes vnum desiderant & rogant pro salute hominum; ut in vno omnes habeantur pariter, & in vno omnes pariter negligantur, *Alcuin. supra*. De variando *Communicantes*, vide supra *par. 1. tit. 12. num. 5. pag. 44.*

^r *Per eundem.*] In Canone quinquies secretò dicitur *Per Christum Dominum nostrum*, & habet *Microlog. cap. 16.* ob quinque recolenda Vulnere Christi, ait *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 56.*

^s *Hanc igitur oblationem.*] Tribuit *Alcuinus* *Gelasio*, *Radulph. Proposit. 23.* Leoni Magno, vsque ad ea, *placatus accipias*. reliqua, vsq; ad *Quam oblationem* exclusiue, addita fuere à *S. Gregorio*, *Amalar. lib. 3. cap. 23.* & communiter omnes; occasione pestis Romanae & bellorum, ait *Lopez lib. 2. cap. 14. §. 1.* legitur tamen in *Liturgia S. Petri Graca* vnà cum *Comunicantes*.

De huius item partis varietate in Paschate & Pentecoste, propter baptizatos recenter, vide locum paulò antè citatum *par. 1. tit. 12. num. 5. pag. 44.*

^t *Palma sint aperta.*] Pollice dextro adhuc super sinistro in modum crucis posito, quod rectè notauit *Alcocer in suo Carimoniali*. Expanduntur autem manus super oblata more Aaron, *Leuitic. 1. ex Suarez disp. 84. sect. 1.* & ut intelligas, hæc mysteria tegi etiam Angelis, nedum hominibus, *Rupert. lib. 2. cap. 57.* vel innuunt diuinam protectionem, seu efficaciam gratiæ, quæ in hac prece postulatur, ex *Ioan. Serrano*; qui & addit, vel Sacerdotem profiteri, non propriis viribus, sed virtute ordinationis per impositionem manuum Episcopi tam mirabile opus se facturum.

^u *Benedictam, adscriptam,* &c.] Ita loquitur *S. Ambros. lib. 4. de Sacrament. cap. 5.* ergo verba sunt antiqua. Quinque verò cruces fieri hoc loco, tradit *Microlog. cap. 14.* imò & in *Liturgia S. Petri* habentur.

^x *Ut nobis corpus.*] Cruces fiant continenter, non interruptè, tres, & postea post breuem moram aliæ duæ, dispensando verba appositè.

^y *Extergit pollices & indices.*] Ne sint humiditate affecti, & ad maiorem reuerentiam.

^z *Qui pridie quàm,* &c.] Tribuitur Alexandro vsque ad verba consecrationis à *Walaf. cap. 22.* & *Microlog. cap. 12.* sed Apostolorum est periodus, ex *Alcuino*, vsque ad, *Unde & memores*; cum habeantur apud *Clementem lib. 8. cap. 17.* & in *Liturgia S. Petri citata*. Ceterùm gestus corporis in hac periodo consonant singulis

lis verbis, vt patet ex *Microl. cap. 13.*

^a *Benedixit.*] Meminit huius benedictionis cum signo Crucis paulò ante verba consecrationis *S. Augustinus Serm. 19. de Sanctis.*

Non opinor, Christum benedixisse manu formando signum Crucis; quia nondum data erat Cruci deifica virtus. *Nicol. de Ploue in Expositione Missæ idem sentit.*

5 Si adsit vas cum aliis Hostiis consecrandis, antequam accipiat Hostiam, ^b discooperit manu dextra Calicem, seu vas aliarum Hostiarum. Cum autem finierit supradicta verba, cubitis super Altare positus, stans capite inclinato, distinctè, reuerenter, & secretò profert verba consecrationis super Hostiam, & simul super omnes, si plures sint consecranda, & Hostiam suam pollicibus & indicibus tantum tenens, dicit, Hoc est enim corpus meum. Quibus prolatis, Celebrans tenens Hostiam inter pollices & indices prædictos super Altare, reliquis manuum digitis extensis & simul iunctis (& Hostiis, si plures sint consecrata, in loco, in quo à principio Missæ posita sunt, super Corporali, vel in alio vase aut calice demissis) genuflexus eam ^d adorat. Tunc se erigens, quantum commode potest, ^e eleuat in altum Hostiam, & intentis in eam oculis (quod & in eleuatione Calicis facit) populo reuerenter ostendit adorandam: & mox sola manu dextra ipsam reuerenter reponit super Corporale in eodem loco, unde eam leuauit, & deinceps pollices & indices ^f non disiungit, nisi quando Hostiam consecratam tangere vel tractare debet, vsque ad ablutionem digitorum post Communionem.

^b *Discooperit.*] Si Pyxidem collocauerit post Calicem, retrahet eam prius ad latus ipsius Calicis versus cornu Epistolæ, vt super ipsas quoque particulas propius verba proferat consecrationis. quæ proferre debet stans quidem, & inclinato capite, sed reuerentis æqualiter pedibus in suppedaneo Altaris; non dextro vltra sinistram reuerentiæ causa quasi deflexo.

^c *Enim.*] Additum est à sancto Petro, ex *S. Thom. 3. par. quest. 78. art. 2. ad 5.*

Notat *Biel lect. 38.* non vacare Mysterio, quòd sint quinque verba huius consecrationis; totidem enim fuit consummata incarnatio, *Fiat mihi secundum*

verbum tuum.: Publicano totidem facta culparum remissio, *Deus propitius esto mihi peccatori*: Latroni totidem cæli promissio, *Hodie mecum eris in paradiso.*

^d *Adorat.*] Vnico genu, vt statim, vt facilius surgere possit. quod & in sequentibus obserua. Neque cubitis super Altare positus adorat, sed manibus Hostiam tenentibus super Altare retentis; & ita, vt commode ad terram vsque genuflexio fiat, neque videri Hostia ab omnibus possit. Abstineat omnino ab osculo Hostiæ, *S. Bonau. in Spec. discipl. part. 2. cap. 11.*

^e *Eleuat in altum Hostiam.*] Et statim reponit, neque diu eleuatam

tenere debet. qui ritus indicatur in Psal. 71. exponente Rabbi Ionathas, qui vixit ante Christum, in libro Collectionum: Fiet placenta panis sacrificium in caputibus Sacerdotum qui sunt in Ecclesia. Et licet hæc expositio minus proberetur à Bellar. in Psal. 71. placet tamen Galatino, Burgensi, & aliis apud Lorinum in eundem Psalmum. Vulgata legit, Erit firmamentum (epithetum enim est panis, qui cor hominis confirmat, Psal. 103.) in terra in summis montium. Sanè hæc habet Dionys. cap. 3. Eccles. Hierar. Mysteria conficit, in conspectu agit, reuerenter ostendens. & Anastas. Synaxta de Sacra Synaxi, Panem vitæ sustollit, eumque omnibus ostendit; tamquam cibum & potum excellentiorem ceteris, ait Hugo Viet. in Spec. Eccles. cap. 7. vel, ac si tunc Christus eleuetur in Crucem, & rursus immoletur, Gemma lib. 1. cap. 46. Item, vt à populo sciatur consecratio facta se-

cretò, & adoretur Christus, Durandus lib. 4. c. 41. vnde & populus genibus flexis adorat, ex Concil. Treueren.

Monet hoc loco Nicol. de Plonse, ne in consecratione ipsa eleuetur Hostia, ita vt videatur; ne tunc nondum consecrata adoretur. Octo verò causas eleuationis morales & pias affert sanctus Bonavent. de Myster. Missæ. In eleuatione Hostiæ digitos extensos iungat, & item imas partes manuum, vt solidius & decentius eam eleuet; neque eas diuidat, nisi quando reponit Hostiam.

f Non disiungit.] Nullus antiquorum indicat hunc ritum non disiungendi digitos, quem potius confutat, sed malè, Microl. cap. 16. meminit sanctus Thom. 3. par. quest. 83. art. 5. ad 5. & Durandus post eum cap. 41. ob reuerentiam scilicet Sacramenti. Digni verò prædicti non disiunguntur vsque ad eorundem ablutionem inclusiue.

6. *Reposita Hostia consecrata super Corporale, genuflexus ipsam veneratur: si adsit vas aliarum Hostiarum, Patena vel Palla cooperit vt supra. Interim dum Celebrans eleuat Hostiam, accenso prius intorticio (quod non extinguitur, nisi postquam Sacerdos Sanguinem sumpserit, vel alios communicauerit, si qui erunt communicandi in Missa) minister manu sinistra eleuat simbrias posteriores Planetæ, ne ipsum Celebrantem impediatur in eleuatione brachiorum; quod & facit in eleuatione Calicis: & manu dextra pulsat campanulam ter ad vnamquamque eleuationem, vel continuatè quousque Sacerdos deponat Hostiam super Corporale, & similiter postmodum ad eleuationem Calicis.*

g Minister.] Paulò post Sacerdotem ad eiusdem dextram genuflexus supra altiorem gradum, si plures sint gradus, manu sinistra eleuat partem inferiorem posterioris Planetæ, quæ

vt supra docuimus, errabunda vtriusque super brachia reflectebatur, & eadem brachia in hac eleuatione impediēbat; in medio eam accipit, quam deponens deinde non osculatur.

h P#1.

h Pulsat campanulam.] Ex Decreto Gregorij XI. apud Naucleram Generat. 42. anno 1240. & meminit huius ritus Iuo Carnot. Epistola 167. sicut in veteri Testamento Leuitæ tempore Sacrificij tubas clangebant argenteas, quarum sonitu populus prouocabatur ad adorandum, Durandus lib. 4. cap. 41. Honorio III. adscribit ritum Abbas Ursbergen. cum Schulting. Tom. 1. par. 1. cap. 18. Vidoni Cardinali, anno 1207. Cesar lib. 9. cap. 51.

i Ter.] Id est, cum Sacerdos ado-

rat, cum eleuat, & cum reponit Hostiam, seu Calicem: & hicritus sicuti est prior in Rubrica, ita decentior est posteriori, quo continuatè campanula pulsatur. Ternario namque numero gaudet Deus, vt aliàs cum Innocentio III. diximus.

Non pugnat Cærimoniale Episcoporum lib. 1. cap. 29. cum Missali, dum in eo extinguuntur funalia post depositionem Calicis, & in Missali post Communionem: quia nimius funalium calor & fumus Prælati nocent, vnius autem cerei non item.

7 Celebrans adorato Sacramento surgit, & discooperit Calicem, in quem, si opus sit, extergit digitos; quod semper faciat, si aliquod fragmentum digitis adherat, & stans erectus dicit, Simili modo postquam cœnatum est. & ambabus manibus accipiens Calicem iuxta nodum infra cuppam, & aliquantum illum eleuans, ac statim deponens, dicit, accipiens & hunc præclarum Calicem, &c. cum dicit, Item tibi gratias agens, caput inclinat. cum dicit, benedixit, sinistra Calicem infra cuppam tenens, dextra signat super eum, & profœquens, deditq; discipulis suis, &c. ambabus manibus tenens Calicem, videlicet sinistra pedem, dextra nodum infra cuppam, cubitis super Altare positus, & capite inclinato, profert attentè, continuatè, & secretò, vt supra, verba consecrationis Sanguinis: Hic est enim Calix, &c. Quibus dictis reponit Calicem super Corporale, & dicens secretò, ^m Hac quotiescunque feceritis, &c. genuflexus Sanguinem reuerenter adorat. Tum se erigit, & accipiens ⁿ Calicem discooperitum cum Sanguine ambabus manibus, ^o vt priùs, eleuat eum, & erectum, quantum commodè potest, ostendit populo adorandum: mox ipsum reuerenter reponit super Corporale in locum pristinum, & manu dextra Palla cooperit, ac genuflexus Sacramentum veneratur.

1 Discooperit Calicem.] Sunt qui nunc intereà Palla Calicis tegunt Hostiam, ne in eleuatione Calicis eam fortasse tangant cum simbriis Manipuli, deponendo Calicem: quod non probò, mouente quæstionem Durando cap. 46. Cur Hostia numquam coope-

ritur, & Calix operitur cui respondet, Tum ob periculum, ne quid in Calicem cadat, tum ob mysterium, quia in Calice representatur Christus, vt in sepulchro, opertus sindone, sudario, lapide clauso, & signato; in Hostia vero, vt in passione, extra sepulchrum.

Quare

Quare regi numquam debet in Missa, Durandi iudicio, Hostia sacra. Quod hic dicitur, *iuxta nodum infra cuppam*, idem est ac si dicatur, Capitulum Calicis qui est infra cuppam. Quidam deponunt Calicem, ut manus iungant, & benedicant, sed non bene. Vide supra *tit. preced. nu. 5. pagina 134.* non enim deserendus est Calix ab eiusdem acceptione, sicuti nec deseritur Hostia ad illud verbum *benedixit*, donec fiat consecratio.

^m *Hæc quotiescumque, &c.*] Antequam eleuet Calicem hæc verba dicere debet: & dum reponit, pedi Calicis non debet osculum infigi à Celebrante; de quo nihil Rubrica.

ⁿ *Calicem discoopertum.*] Tradit Durandus *cap. 41.* & laudat eleuari Calicem coopertum, mysticasque affert causas *cap. 42.* sed antiquitus non poterat eleuari coopertus, quando Corporale erat satis amplum, substratum Hostiæ & Calici, quod una simul adhibebatur, ad tegendum Calicem altera parte eiusdem; cuius vi-

ces nunc gerit Palla, ut significauimus supra *tit. 1.* Ne quid verò cadere nunc possit in Calicem dum eleuatur, prohiberi debet vel tecto super Altare concamerato, vel umbrela decenti superaddita. Ritus igitur à Rubrica nostra præscriptus conformior est antiquiori nascentis Ecclesiæ; qui tamen & tempore Durandi apud quosdam, *inquit idem ibidem*, erat in usu: fortè apud Romanos. Non erat autem in præcepto hæc eleuatio Calicis ante sanctum Thomam, *ex Soto 4. d. 13. quæst. 2. art. 5.* vnde neque *S. Thom.* meminit illius, vbi minutè ritus omnes persequitur Missa.

^o *Ut prius.*] Hoc est, sinistra pedem, dextra nodum tenens, qui ritus frequentior est tenendi Calicis, de quo in oblatione eiusdem, *tit. 7. num. 5.* nedum in consecratione; ergo idem est seruandus in eleuatione. Putant enim aliqui illud *ut prius* referri ad ea, *ambabus manibus iuxta nodum*, sed minus rectè.

8 In Missa solempni ad finem Præfationis accenduntur duo saltem intorticia ab Acolythis, quæ ^p extinguuntur post eleuationem Calicis, nisi aliqui sint communicandi; & tunc extinguuntur post Communionem. In diebus etiam ieiuniorum, & in Missis pro Defunctis tenentur accensa vsque ad Communionem. Cum autem Celebrans dicit, *Quam oblationem, &c.* ^q Diaconus accedit ad eius dextram, & ibi in superiori gradu Altaris genuflexus, cum Sacramentum eleuatur, simbrias Planete eleuat, & quando opus est, se erigens, Calicem discooperit & cooperit, & cum Celebrante genuflectit. ^r Subdiaconus genuflectit in loco suo. Thuriferarius genuflexus in cornu Epistolæ ^l ter incensat Hostiam, cum eleuatur, & similiter Calicem, posito incenso in Thuribulum absque benedictione. Reposito Calice, ^r Diaconus redit ad librum, nisi alius assistat. Ceteri surgunt, & stant in locis suis.

p *Extinguuntur post elevationem.*] Ne portantes intorticia genuflexi manent ceteris stantibus, idè asportantur funalia, & extinguuntur, Cum autem Communio facienda est, non discedunt, vt deinde redeant; sed expectant Communionem, quæ fieri debet cum accensis luminibus, præsertim si discedatur ab Altari. Cum autem eleuatur Hostia, eleuentur etiam intorticia vsque ad depositionem Calicis inclusiue.

In diebus ieiuniorum, &c. cessat ratio standi: & quia genuflexi manent omnes in Choro vsque ad *Pax Domini*, parum quod superest vsque ad Communionem Celebrantis pro nihilo reputatur; congruitque, ob præsentiam sanctissimi Sacramenti in Altari, vt eo casu tantùm ardeant intorticia. Excipe Vigiliis Natiuitatis, Paschæ & Pentecostes; quando nimirum in Choro non genuflectitur, & consequenter neque remanent intorticia deposito Calice.

q *Diaconus accedit.*] Facta prius nimirum genuflexione, vbi est, Altari. Si adest Pyxis cum particulis consecrandis, ipse eam detegit, & collocat prope Hostiam ante consecrationem; & deposita Hostia post eleuationem, facta cum Celebrante genuflexione, Pyxidem operit, & collocat in

pristino loco. & antequam discooperiat Calicem consecrandum, cum Celebrante prius adorat cum genuflexione Hostiam ab eo depositam super Altare.

r *Subdiaconus genuflectit in loco suo.*] Hoc est, supra infimum Altaris gradum in medio post Celebrantem.

[*Ter incensat.*] Nimirum, cum Celebrans adorat, cum eleuat, & cum deponit. Neque benedicitur incensum, *Carim. Episc. lib. 1. cap. 23.* ad maiorem reuerentiam sanctissimi Sacramenti, à quo omnis benedictio.

Genuflectunt autem prædicti, quando Diaconus genuflectit.

Pullantur etiam campanæ, signo dato cum campanula, vt supra dictum est *num. 6.* ab Acolyto.

t *Diaconus redit ad librum.*] Facta iterùm genuflexione in cornu Evangelij tantùm, vbi est liber, & assistit vt prius. Thuriferarius redit in Sacristiam.

Eleuato Sacramento, hoc est, reposito Calice, Chorus dicit, *Benedictus qui venit*, &c. ait *Carim. Episcop. lib. 2. cap. 8. vt supra dictum est.* Nota, quòd Chorus genuflectit initio Canonis, *Carim. Episc. lib. 2. cap. 8.* & surgit post depositionem Calicis, *ex hac Rubr.* stant autem omnes versus Altare in locis suis.

De Canone post Consecrationem vsque ad Orationem Dominicam. I X.

R Eposito Calice, & adorato, Sacerdos stans ante Altare, extensis manibus ante pectus, dicit secretò, ^u Vnde & memores, &c. Cum dicit, de tuis donis ac datis, iungit manus ante pectus: & cum dicit, ^x Hostiam ⁺ puram, Hostiam ⁺ sanctam, Hostiam ⁺ immaculatam, manu sinistra posita super Altare intra Corporale, dextra signat ter communi-

ter super Hostiam & Calicem, & semel super Hostiam tantum, & semel super Calicem tantum, dicens, Panem & sanctum vite aeternae, & Calicem & salutis perpetuae. deinde stans ut prius, extensis manibus prosequitur, ^y *Supra quæ propitio, &c.* Cùm dicit, ^z *Supplices te rogamus, &c.* inclinatur se ante medium Altaris, ^a manibus iunctis super illo positus: cùm dicit, ex hac Altaris participatione, osculatur Altare, manibus hinc inde super Corporale positus. Cùm dicit, sacrosanctum Filij tui, iungit manus: & dextera signans semel super Hostiam tantum, & semel super Calicem, sinistra super Corporale posita, dicit, Cor & pus & san & guinem sumpserimus; & cùm dicit, omni benedictione & caelesti, seipsum signat à fronte ad pectus signo Crucis, sinistra posita infra pectus, & prosequitur; & gratia repleamur. Cùm dicit, Per eundem, iungit manus.

u *Vnde & memores.*] Tribuitur hæc pars Alexandro I. à Radul. Propos. 23. hausta fuit ex Liturgia Græca sancti Petri, & ex lib. 8. Constit. Apost. c. 17. Memores, inquit, Passionis, Mortis, & Resurrectionis. Verbum Ascensionis additur in Liturgia sancti Basilij. Mortis, Resurrectionis, Ascensionis, simul inter Latinos legit Ambros. lib. 4. de Sacrament. cap. 6. qui & habet ea verba quæ sequuntur, *Hostiam puram, &c.*

Extenduntur etiam hinc manus, ut gestu corporis repræsentetur Christi passio, Microl. cap. 16. non tamen fit brachiorum extensio, more Ambrosianorum, & Dominicanorum.

x *Hostiam puram.*] Nouit Microl. cap. 15. has quinque cruces, & hoc eodem modo.

Querit Innocent. III. lib. 5. cap. 3. cur super Hostiam & Calicem nunc consecrata fiant signa Crucis; respondet, Non nisi ad recolendam Christi Passionem, quem sequitur Alex. Alenf. de Officio Missæ, mem. 3. artic. 2. cum S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5. ad 4.

Distinguunt moderni Theologi in

Christo rationem Sacerdotis efficientis principalis in Missa, & Hostiæ, uti causæ materialis; & secundum hanc dicitur Sacerdoti ministro secundario, & instrumentali: qua ratione verum esse potest etiam hinc quod à Paulo dicitur Hebr. 7. Quod minus est secundum quid, à maiore, seu meliore, secundum quid benedicitur. Vide Io. Osorium Concione de Sacerdotio. O profunda Christi Domini nostri humilitas sub Sacerdote!

y *Supra quæ propitio, &c.*] Hæc leguntur in Liturgijs cit. sancti Petri, & sancti Basilij, & apud Ambros. 4. de Sacram. cap. 6. quæ verò in fine dicuntur, *Sanctum sacrificium, immaculatam Hostiam*, S. Leo Magnus addidit, ex Innocent. supra cap. 4.

z *Supplices te rogamus, &c.*] Inclinationis mentio est apud Microl. c. 16. verba leguntur in Liturgia cit. S. Petri, apud Clem. & Ambr. locis cit.

a *Manibus iunctis.*] Non tamen pollice dextro super sinistrum posito, sed iunctis pollicibus & indicibus inuicem inter se, tit. 3. num. 1. & paruis digitis frontem Altaris tangentibus;

tibus; quod etiam in sequentibus obseruatur, ex *Rybric. tit. 4. num. 1. ibi: Qua omnia semper obseruantur, cum manus iunctæ super Altare ponuntur.* Reliqua sunt nota, & habentur apud *Innocent. III. lib. 5. cap. 5.* tum oculum, tum cruces tres. Antiquiores non

formabant has cruces. & patet ex numero sex ordinum crucium quas commemorant in Canone.

Ea verba, *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli, &c.* habentur in *Liturgia Græca beati Petri, & apud Ambros. lib. 4. de Sacram. cap. 6.*

2 *Cum dicit, Memento Domine famulorum famularumq; tuarum, &c. extensis & iunctis manibus ante pectus, & vsque ad faciem eleuatis, & intentis oculis ad Sacramentum super Altare, facit commemorationem fidelium Defunctorum, de quibus sibi videtur, eodem modo ut dictum est de commemoratione viuorum. Qua commemoratione facta, stans ut prius extensis manibus prosequitur, Ipsis Domine, & omnibus in Christo, &c. & in fine ad Per eundem iungit manus, & caput inclinat.*

b *Iunctis manibus.*] Bis hoc loco iunguntur manus, ad *Per eundem*, & iterum ad *Memento*.

c *Defunctorum.*] Communis est ritus omnibus Liturgiis, ex præcepto Apostolorum, *Chrysostomus Homil. 3. in Epist. ad Philipp. & alij apud Duran. lib. 2. cap. 43.* ut scilicet pro Defunctis in Missa oremus. Sixto I. tribuit *Platina, Pelagio I. Anselm. Ryd. in Catalogo annorum;* hoc est, Decreto confirmauerunt.

N. N. nomina recitabantur in Romana Ecclesia, *Alcin. de Celebrat. Missæ, & ante eum Cyprian. Ambr. & alij apud Duran. ibidem,* ex Diptychis, & Tabulis. Diptychi verò erant complicati pugillares, seu tabulæ duplicatæ, in vsum scribentium comparatæ,

Turneb. lib. 9. Aduersar. cap. 23. vna viuorum, altera continebat nomina Defunctorum in Christo. Diptycha in genere neutro appellant alij, de quibus plura *Duran. lib. 2. de Rit. cap. 43. Angelus Rocca ad librum Sacrament. sancti Gregorij.* Plurima legere potes in *Onomastico ad Vitas Patrum*, verbo Diptychum, auctore *Heriberto Rosveydo.* Pausa fit, non post litteram N. sed post verba, *somno pacis, lib. Sacrament. S. Gregor.* quam & nos retinemus.

d *Caput inclinat.*] Cur hoc loco, non alibi, ad *Per eundem Christum Dominum nostrum* caput inclinatur? puto, quia Sacerdos dicturus est statim, *Nobis quoque peccatoribus;* quæ sunt verba maximæ humilitatis.

3 *Cum dicit, Nobis quoque peccatoribus, vocem aliquantulum eleuat, & dextra manu pectus sibi percutit, sinistra posita super Corporale, & prosequitur secreto, famulis tuis, &c. stans manibus extensis ut prius. Cum dicit, Per Christum Dominum nostrum: Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, iungit manus ante pectus:*

deinde manu dextra ter signans communiter super Hostiam & Calicem, dicit, *Sanctificas, viui & ficas, bene & dicis, & prestat nobis.* Postea discooperit manu dextra Calicem, & genuflexus Sacramentum adorat: tum se erigit, & reuerenter accipit Hostiam inter pollicem & indicem dextrae manus, & cum ea super Calicem, quem manu sinistra tenet circa nodum infra cuppam, signat^b ter à labio ad labium, dicens, *Per & ipsum, & cum & ipso, & in & ipso.* Et similiter cum Hostia signat bis inter Calicem & pectus, incipiens à labio Calicis, & dicit: *Est tibi Deo Pater & tri omnipotenti, in unitate Spiritus & sancti.* Deinde tenens manu dextra Hostiam super Calicem sinistra Calicem, ¹ eleuat eum aliquantulum simul cum Hostia, dicens, *omnis honor & gloria.* & statim utrumque deponens, Hostiam collocat super Corporale, & si opus sit, digitos extergit, ut supra; ac pollices & indices ut prius iungens, ¹ Calicem Palla cooperit, & genuflexus Sacramentum adorat.

^e Vocem eleuat.] Ita Amalar. lib. 3. cap. 26. & Microlog. cap. 17. Verba, *Nobis quoque*, habentur in Liturgia citata sancti Petri.

^f Pectus sibi percutit.] Tradit Innocentius III. lib. 5. cap. 12. & ante eum nemo. Tribus digitis fit tunctio pectoris, ex Durand. lib. 4. cap. 46. hoc est, digitis inferioribus & vltimis, ne pollex & index iuncti tangerent Planetam.

Quindecim Sancti hoc loco nominantur, octo viri, septem mulieres; quia per hoc Sacrificium à septem donis Spiritus sancti ad octo beatitudines peruenitur, Honor. in Gemma lib. 1. cap. 107.

E quibus primoloco Ioannes. quoniam? Euangelistam putat Innocentius. ratione virginitatis, cui ideo adiungitur statim Stephanus virgo. inclinatur idem in Baptistam, qui Martyr fuit; sed dubitat, quia dicitur, *Apostolis, & Martyribus.* Intelligit Azor. lib. 10. cap. 37. quest. 7. Baptistam, ne Euangelista bis dicatur nominari; quem ego tamen Apostolum dixerim, qui fuit

homo missus à Deo. Deinde satis est, quod verificetur titulus Apostolorum in Mathia & Barnaba Apostolis. Liturgia sancti Basilij habet aperte Baptistam. Gemma ubi supra cap. 108. putat esse Ioannem, qui est Marcus Euangelista, ut purus aliquis Euangelista reperitur in Canone. Sed Baronius negat, Marcum Euangelistam eundem esse cum illo Ioanne, anno 45. num. 45. Reliqui verò vel sunt Summi Pontifices, vel Episcopi, vel Presbyteri, vel Exorcistae, vel Virgines, vel Coniugatae, ut ex Historijs Breuiarij patet. omnes autem fuderunt sanguinem simul cum Christo, & pro Christo.

Mathias & Barnabas nominantur posteriori loco, quia obiere post Stephanum, Bellarmin. de Missa lib. 2. cap. 26. vbi addit, Mathiam non cum alijs duodecim nominari, quia post passionem fuit electus. Quod si obijcias, Paulum quoque post passionem vocatum, respondet, Paulum Petro semper adiungi.

Feli-

Felicitatem, de qua hoc loco, putat *Biel lect. 59.* esse matrem septem filiorum, cuius commemoratio fit die 23. *Novembris*; sed ego sentio, sororem esse Perpetuam, cui coniungitur, de quibus die 7. *Martij.* quæ à S. Augustino summis laudibus celebrantur. Idem sentit *Baron. in Martyrol. ad prædictam diem Martij.*

g *Sanctificas, viuisificas, &c.*] Detribus his crucibus *Microlog. cap. 17.* verborum autem meminit *S. Cyprianus Serm. de Coena Domini.*

h *Ter à labio ad labium.*] Tres cruces fiunt æqualiter nunc, sicut & duæ sequentes inter Calicem & pectus. Taceat *Crassus, qui secutus Durandum libro 4. cap. 46.* tres primas cruces voluit fieri altiùs, deinde minùs altè supra Calicem, & post eam intra Calicem; & aliarum duarum alteram in planum, à Calice ad pectus, alteram in longum, à labio Calicis ad pedem eiusdem. non sunt in usu Romano. Neque Hostia debet tangere labium Calicis, ne fragmenta inde fiant; licet apud quosdam antiquorum, ex *Ordine Romano,* fieri soleret.

Ceterùm *Microlog. cap. 17.* reprehendit duas postremas cruces, & malè; ergo erant in usu ante eundem. Verba verò, *Per ipsum, cum ipso, &c.* habet *S. Ambros. libro de Sacrament.*

cap. 5. & in Liturgia Græca sancti Petri docetur, cum iisdem verbis pane signari Calicem.

i *Elevat eum aliquantulum.*] Tradit *Microlog. cap. 17.* nisi quòd elevabatur Calix ad ea, *Per omnia secula, &c. vsque ad Durandum,* qui hunc eundem cum Micrologo describit ritum. Præfens autem ritus noster magis concordat cum verbis, *omnis honor, & gloria,* quæ in exaltatione Calicis & Hostiæ manifestantur.

l *Calicem Palla cooperit.*] Hactenus operimentum Calicis fuit ad necessitatem, deinceps ad mysterium, inquit *Microlog. loco citato,* quia in hac elevatione & depositione Calicis meditatatur depositionem Christi in sepulchro, in quo iacuit tribus ferè diebus, quos denotant tres Orationum articuli sequentes; & in Palla vult designari lapidem monumenti, de quibus & nos suo loco infra, cum de mystica agemus expositione Missæ. *Microlog. idem cap. 16.* notat, quinquies dici *Per Christum Dominum nostrum: & Gemmalib. 1. cap. 56.* reddit causam, ob memoriam quinque Vulnerum Christi. Est autem conclusio brevis, quia non præcedit *Dominus vobiscum,* ut ait *Nauarr. de Orat. cap. 19. numero 171.* neque in vltima dicitur *Amen;* quia sequitur, *Per quem,* ut notat *Biel lectio 60.*

4 In Missa solemnè cum Celebrans dicit, *Per quem hæc omnia, &c. Diaconus facta Sacramento genuflexione, accedit ad dextram Celebrantis, & quando opus est, m discooperit Calicem, & cum Celebrante adorat: similiter cooperit, & iterùm genuflectit. n Cum incipit, Pater noster, idem vadit retro post Celebrantem, facta priùs Sacramento genuflexione, ubi stat, dum dicitur Oratio Dominica.*

m *Discooperit Calicem.*] Habet *Durand. lib. 4. cap. 46.* ad eam verba, *Per ip-*

sum, &c. Dum fiunt cruces, Diaconus retineat duobus digitis dextræ manus

manus pedem Calicis, *Carim. Episc. lib. 1. cap. 9.* & habet mysterium, de quo infra in expositione mystica Missa. n. *Cum incipit, Pater noster.*] Facta genuflexione, Diaconus vadit post Celebrantem. quod docetur etiam à *Durando loc. citato.* Regula verò est, quòd Diaconus (non alij) cum Celebrante genuflectente genuflectat, si solus eidem assistit.

De Oratione Dominica, & alijs vsque ad factam
Communionem. X.

1 Celebrans, cooperto Calice, adoratoq; Sacramento, erigit se; & manibus extensis hinc inde super Altare intra Corporale positus, dicit intelligibili voce, ° Per omnia secula seculorum. & cum dicit, p Oremus, iungit manus, caput Sacramento inclinans. Cum incipit a Pater noster, extendit manus, & stans oculis ad Sacramentum intentis, prosequitur vsque ad finem. Responso à ministro, 1 Sed libera nos à malo, & à Celebrante submissa voce, Amen, manu dextra, pollice & indice non disiunctis, Patenam aliquantulum purificatorio extergens, eam accipit inter indicem & medium digitos, quam tenens super Altare erectam, sinistra super Corporale posita, dicit secretò, 1 Libera nos quæsumus, &c.

o Per omnia secula seculorum.] Cur manibus extensis super Altare, & voce intelligibili, ijdem videndi sunt qui supra in simili casu initio Præfationis, & præsertim *Innoc. III. lib. 5. cap. 12.* ut populus nimirum ratificet, quæ secretò peracta sunt, cum verbo Amen. Idem habetur in *Liturgia S. Petri.*

p Oremus.] Sicut ad Oremus caput inclinatur, ita erigit illud statim ad Præceptis salutaribus, &c. quod dicit manibus iunctis, quas deinde extendit ad Pater noster. Præfatio, Præceptis salutaribus, &c. vetustior est quàm plerique arbitrantur, *Ordo Roman. Alcuin. meminit & Amal. lib. 3. cap. 20.* Tribuitur sancto Gregorio à *Radul. Propos. 23.* sed videtur esse S. Cypriani *Tract. de Oratione Dominica,* apud *Duran. lib. 2. cap. 47.* & additur tãquam præludium Orationis Domini, quia sola à Deo fuit formata, *Odo Camerac.*

q Pater noster.] Oratio Dominica ab Apostolis ipsis usurpata fuit in Missa, secundum omnes; nec Missa, ut dictum est supra *ex Gregorio lib. 7. Epist. 63.* constabat alijs partibus quàm Consecratione & Oratione Dominica. *Hier. lib. 3. aduers. Pelag.* scribit, Christum Dominum docuisse Apostolos, ut quotidie in Corporis eius Sacrificio credentes audeant loqui, Pater noster, &c.

Cum ergo à *Rupert. lib. 2. cap. 15.* dicitur auctor S. Gregorius, intellige, vel eum restituisse Missæ, vel determinasse tempus ante Sacramenti sumptionem; nam S. Ambrosius eam recitari post Canonem testatur *lib. 5. de Sacrament. cap. 4.* & *August. de se factetur idem Sermon in Vigilia Pasche:* fortè S. Gregorius hoc idem sanciuit, vel statuit, quòd à solo diceretur Sacerdote, non à populo, ut Græcos mos

mos erat, & indicatur in *Liturgia sancti Petri Graca*. Vide eundem *Gregor. lib. 7. Epist. 63.*

Alta voce dicitur, ex *Liturgia sancti Petri citata*; tum quia communis Oratio est, vt ex *Cypriano Sermone 6.* notat *Amalar. cap. 9.* tum quia hac ratione populus eam discere potest, ex *Augustino Epistola 42. inter 50.* tum quia sumpta est de Euangelio, *Durandus lib. 1. cap. 47.* & dum Sacerdos eam dicit, extendit manus, *idem ibid.*

An verò sit extra Canonem? concedit *Alcuin. cum Amalario locis citatis*, & aperte id sentit *S. Gregor. Epist. 63.* dum post Canonem vult eam recitari: sed & in *Parasceue* dicitur, quãdo Canon omittitur; ergo non est de Canone. Oppositum docet *Innoc. III. lib. 5. cap. 17.* qui vult eandem esse finem Canonis. *Bellarmin. lib. 2. cap. 26.* & *Azor. lib. 10. cap. 37. quæst. 9.* sentiunt cum *Alcuino*.

1 *Sed liberanos à malo.* J Clerum respondere hoc solitum esse, testatur *Durand. cap. 49.* & Sacerdotem item secretò subdere, *Amen.* Dicitur autem secretò, ad significandum, quòd nos latet, an exaudiamur in Oratione Dominica data nobis à Christo; & Deus hoc vult latere, ne torpeamus, *Rub. lib. 2. cap. 69.* Malè quidam dicunt etiam secretò, *Sed libera*, &c. quòd à ministro tantùm dici debet: & eam mysticam rationè affert hoc loco *Angelus Contus de Mysterijs Missæ p. 5. cap. 1.* quòd nimirum tacet hæc verba Sacerdos, in quibus petimus liberari à malo culpæ præsentis; sicut in

præcedentibus postulamus à præteritis & à futuris liberari: ne videatur, inquit, Sacerdos tunc tēporis esse reus peccati mortalis. Eadem verò dicit populus conuenientiùs; cui deinde Sacerdos benè precatur, dum secretò subdit, *Amen.* Sed idem Sacerdos statim sibi quoque optat, & petit liberari à præteritis, præsentibus & futuris ea prece, *Libera nos*, &c. Dicit ille: Secretò cōuenit, non publicè, hoc petere Sacerdotem. Valeat, mystica est ratio.

[*Libera nos quæsumus.*] Habet *Ordo Romanus*. Volunt aliqui additum esse à sancto Gregorio cum præfatione prædicta, innuit *Radulph. loco citat.* expressè docet *Gemma lib. 1. cap. 90.*

Quæritur autem: Cur hoc loco solus Andreas cum Petro & Paulo nominatur? at quis nesciat, sanctum Gregorium erga hunc Apostolum propensorem fuisse, cuius nomine ædificauit monasterium ad Cluium Sauri? frater Petri est priùs vocatus, in Cruce cum Petro & Christo obijt. Habetur hæc Oratio in *Liturgia S. Petri*; sed nomina Petri & Pauli fuere addita post mortem eorumdem, nomen Andree non est cum ijs; & licet habeatur in Ambrosiano ritu, quia tamen ibidem est etiam Ambrosij nomen, à recentioribus vtrumque additum fuisse patet. In *Missali M.S. de Vrbe antiquissimo*, tribus Apostolis, Petro, Paulo, Andree, quartum legi additum Bartholomæum. Est textus verè singularis, sed monasticus, non Romanus. quòd tamen adnotare volui in gratiam S. Apostoli mei.

2 *Antequam Celebrans dicat, Da propitius pacem, eleuat manu dextra Patenam de Altari, & seipsum cum ea signat à fronte ad pectus, dicens, Da propitius pacem in diebus nostris. Cum signat se, manum sinistram ponit infra pectus; deinde Patenam ipsam osculatur, & profese-*

prosequens, ut ope misericordie tue, &c. submittit Patenam Hostia, quam indice sinistro accommodat super Patenam, discooperit Calicem, & genuflexus Sacramentum adorat: tum se erigens, accipit Hostiam inter pollicem & indicem dextrae manus, & cum illis, ac pollice & indice sinistrae manus eam super Calicem tenens, ^x reuerenter frangit per medium, dicens, Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum; & mediam partem, quam inter pollicem & indicem dextrae manus tenet, ponit super Patenam; de alia media, quam sinistra manu tenet, ^y frangit cum pollice & indice dextrae manus particulam, prosequens, Qui tecum uiuit, & regnat: & eam inter ipsos dextrae manus pollicem & indicem retinens, partem maiorem, quam sinistra tenet, adiungit media super Patenam posita, interim dicens, In unitate Spiritus sancti Deus: & particulam Hostia, quam in dextra manu retinuit, tenens super Calicem, quem sinistra per nodum infra cuppam retinet, intelligibili uoce dicit, Per omnia saecula saeculorum. R. Amen. & cum ipsa particula signans ^z ter à labio ad labium Calicis, dicit, ^a Pax Domini sit semper uobiscum. Responso per ministrum, Et cum spiritu tuo, particulam, quam dextra manu tenet, immittit in Calicem, dicens secreto, ^b Hac commixtio & consecratio Corporis, &c. deinde pollices & indices super Calicem aliquantulum tergit & iungit, Calicem palla cooperit, & genuflexus Sacramentum adorat, surgit, & stans iunctis manibus ante pectus, capite inclinato uersus Sacramentum, dicit intelligibili uoce, ^c Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, & dextra percutiens sibi pectus, sinistra super Corporale posita, dicit, miserere nobis; & deinde non iungit manus, sed iterum percutit sibi pectus, cum dicit secundo, miserere nobis, quod & tertio facit, cum dicit, dona nobis pacem.

^t Scipsum cum ea signat.] Signabant faciem tantum cum Patena signo Crucis, ait Innocentius III. lib. 6. cap. 1. alij signabant se, ait Durand. cap. 50. & hic ritus est congruentior, à fronte ad pectus, signoque Crucis integro, ut declarauit sacra Rituum Congregatio die 13. Martij 1627.

^u Patenam ipsam osculatur.] Ita Ordo Romanus, ad ea tamen uerba, Da propitium pacem, quasi per osculum

huiusmodi pax à Deo petatur, ut ex uerbis patet.

^x Reuerenter frangit.] Habet Dionys. cap. 3. Ecclesiast. Hierach. & ex latere dextro, Microl. cap. 17. & ad ea, Per eundem Dominum nostrum, ut in hac Rubrica, frangit autem super Calicem, ex Radulph. 23. ad cautelam, inquit Hugo Victorin. de Spec. obseru. Miss. lib. 2. cap. 39. & incipit à superiori parte Hostia, sicuti signum

fignum Crucis incipit fieri ab eadem superiori parte.

y *Frangit particulam.*] Tradit *Microl. cap. 17.* Sed quæritur, vnde præcidenda sit hæc particula, à parte superiori, an ab inferiori dimidiatæ iam Hostiæ? ex *Durando cap. 51. num. 7.* conijcio, quod à parte superiori: *Ex præmissarum duarum partium*, ait, in *Patena coniunctione*, post totam fractionem duo resultant quasi cornua in modum *Lune*, & illa versus *Calicem*; ergo de superiori parte fuit præcisa. Accedit expositio mystica *Sergij Papæ cap. Triforme. de Consecr. Distinct. 2.* qui in oblata in *Calicem missa*, corpus Christi, quod resurrexit, designari docet; ergo in parte oblatæ superiori & nobiliori est designanda: in parte comesta, Christum ambulans super terram; & est pars deposita cum dextra manu: in parte altera, quæ referuabatur, ad finem mundi in sepulchris membra Christi quiescentia. Hæc ille. Docent denique apertè, à summo Hostiæ præcidendam eam esse, *Crassus lib. 2. cap. 4.* & *Petrus Ruiz in suo Cerimoniali.* Sed ex *Ordine Romano* præcidi debet de imo Hostiæ. *Qui*, Pontifex, de ipsa sancta (in duas partes iam diuisa) quam momorderat (sumendo superiorem partem) ponit in *Calicem*, id est, partem inferiorem Hostiæ, faciens *Crucem ter*, dicendo: *Fiat commixtio*, &c. Hæc ibi.

z *Ter à labio.*] De trina Cruce, & cum verbis *Pax Domini*, mentio

expressa habetur apud *Microl. cap. 17.*

a *Pax Domini*, &c.] Pacis annuntiatio indicatur à *Dionys. cap. 3. Eccles. Hierar. & à sancto Clemēte lib. 8. Constitut. Apost. cap. 18.* cui omnis populus respondebat, *Et cum spiritu tuo.* *Ambrosio* tribuit *Hugo Viet. de Offic. Eccles. lib. 2. cap. 11.* *Innocentio I. Gemma lib. 1. cap. 90.* *Rabanus* autem lib. 1. in *Additione* tradit, cum particula tangi quatuor latera *Calicis*; sed vsus obtinuit, quod à labio ad labium fiant *Cruces* sine tactu.

b *Hæc commixtio.*] Habetur in *Ordine Romano*, & *Microl. cap. 18. & 23.*

c *Agnus Dei.*] Dicitur in *Liturgia sancti Petri cit.* eandemque in *Missâ* post *Defunctorum* memoriam precationem haurit *Duran. lib. 2. cap. 53. ex Concil. Nicæno.* Fortasse statuit *Sergius*, quem omnes faciunt auctorem; vt, sicuti in *Liturgia sancti Petri* semel dicebatur, ita deinde ter diceretur, vel, vt à *Clero & populo* cantaretur, vt ait *Baron. anno 701.* putat *Iuo Carnot. Sermone de Conuen. noui & veteris Sacrificij*, propter trinam portionem Hostiæ, ter dici.

In fine dicebatur ter, *Miserere nobis*, vt hodie quoque in *Ecclesia S. Ioannis Lateranensis Romæ*, ex *Albert. de Offic. Missæ*; & *Durandus testatur cap. 52.* postea verò, ex *Innocen. III. lib. 6. cap. 4.* irruentibus varijs persecutionibus cœpit vbique ferè dici tertio, *Dona nobis pacem.* quod tamen *Ang. Rocca lib. 1. de Campan. cap. 18.* tribuit *Ioanni XXII.*

3 *Tunc manibus iunctis super Altare positus, oculisq; ad Sacramentum intentis, inclinatus dicit secreto, d Domine Iesu Christe, &c. Qua Oratione finita, si est e daturus pacem, osculatur Altare in medio, & instrumentum pacis ei porrectum à ministro iuxta ipsum ad dextram,*

X

hoc

hoc est, in cornu Epistolæ genuflexo, & dicit, ^f Pax tecum. Minister respondet, Et cum spiritu tuo. Si non adsit, qui huiusmodi instrumento pacem recipiat à Celebrante, pax non datur, etiam si illius datio Missæ conueniat: nec osculatur Altare, sed dicta præmissa Oratione, statim subiungit alias Orationes, ut in Ordine Missæ.

d Domine Iesu Christe.] Hæc Oratio pro pace non est apud antiquos. Durand. eam obiter indicat cap. 53. sed habetur in Missali M. S. Vaticano vol. 4743. cum duabus sequentibus.

e Daturus pacem, osculatur, &c.] Refert Durand. ibid. de quibusdam, alijs osculantibus Hostiam, alijs Calicem, alijs Altare, quasi à Christo pacem alijs dandam accipiant prius, & per pacem fiat præparatio ad Communionem & susceptionem Sacramenti unitatis & pacis, ex S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 4. in corp. quod indicat etiam Dionys. cap. 3. Ecclesiast. Hierarch.

Tabellam verò sacram ad osculum pacis asserit ita dictam, & inductam in usum Baron. anno 45. num. 26. tamquam cautelam contra fraudes, quæ arte diaboli inter se inuicem osculantes irreperant. Per osculum autem datur pax, ex instituto Apostolico; vnde Paul. Rom. 16. 1. Corinth. 16. Salutate vos inuicem in osculo sancto. Verùm hoc loco dari pacem, quamuis Berno de Offic. Missæ cap. 25. Decreto S. Leonis II. factum esse censet; tamen alij numero plures Innocentio I. id tribuunt, ex Epistola 1. eiusdem cap. 1. ad Decetium, de Consecrat. Distinct. 2.

Pacem. nam idem asserunt Amalar. lib. 3. cap. 32. Valafrid. cap. 22. Microlog. cap. 18. Et cum cessasset Communionis quotidiana in Missa, vice Communionis Sacramentalis osculum pacis institutum est, ait Innoc. III. lib. 6. cap. 5. sumpto exemplo à Christo, qui in cæna vltima meminit pacis. Pacem meam do vobis, Ioan. 14. quod notauit Wald. Tom. 3. tit. 4. cap. 41. fufius de hac pace agit Albaspin. de Vet. Eccl. rit. lib. 1. Obseruat. 17

f Pax tecum.] Tradit Ordo Romanus. sed ex August. Sermone 83. de Diuers. Baronius haurit, anno 45. numero 25. minister autem daturus pacem genuflectit ad dextram Celebrantis, & dicto tertio Agnus Dei, porrigit instrumentum osculandum eidem Celebranti; tunc facta genuflexione accedit ad Prælatum, & alios, quibus idem instrumentum porrigit, facta tantum reuerentia post pacem datam unicuique. Velum quoque adhibebit color Missæ conueniens, quo qualibet vice terget illud, antequam alter osculetur, si plures sint Prælati; alias non terget, nisi Prælatis. Neque verò danda est pax hoc loco cuiquamque, sed personæ, seu personis valde insignibus.

4 Si verò celebret pro Defunctis, non percutit pectus ad Agnus Dei, quia dicit, ^b Dona eis requiem, ^h nec dicit primam Orationem, Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, &c. ⁱ non dat pacem, sed dicit alias duas sequentes Orationes, Domine Iesu Christe ^l Fili Dei vini, & ^m Perceptio Corporis tui. Quibus Orationibus dictis, genuflectens

flectens Sacramentum adorat, & se erigens dicit secretò, ⁿ Panem caelestem accipiam, &c. quo dicto, dextra manu accipit de Patena reuerenter ambas partes Hostiæ, & collocat inter pollicem & indicem sinistrae manus, quibus Patenam inter eundem indicem & medium digitos supponit, & eadem manu sinistra tenens partes huiusmodi super Patenam inter pectus & Calicem, parum inclinatus, dextra tribus vicibus percutit pectus suum, interim etiam tribus vicibus dicens voce aliquantulum eleuata, ^o Domine non sum dignus, & secretò prosequitur, vt intres, &c. Quibus tertio dictis, ex sinistra accipit ambas partes prædictas Hostiæ inter pollicem & indicem dextræ manus, & cum illa ^p supra Patenam signat seipsum signo Crucis, ita tamen, vt Hostia non egrediatur limites Patenæ, dicens, ^a Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam meam in vitam æternam, Amen. & se inclinans, cubitis super Altare positus, reuerenter easdem ambas partes sumit: quibus sumptis, deponit Patenam super Corporale, & erigens se iunctis indicibus & pollicibus, ambas quoque manus ante faciem iungit, & aliquantulum quiescit in meditatione sanctissimi Sacramenti. Deinde depositis manibus dicit secretò, ⁱ Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? & interim discooperit Calicem, genuflectit, surgit, accipit Patenam, inspicit Corporale, colligit fragmenta cum Patena, si quæ sint in eo, Patenam quoque diligenter cum pollice & indice dextræ manus super Calicem extergit, & ipsos digitos, ne quid fragmentorum in eis remaneat.

g *Dona eis requiem.*] Habet Hugo Victor. de Spec. Missæ lib. 3. c. 37. Quasi, inquit, magis Defunctorum quam nostri memores, indulgeri eisdem Deum precamur, Alex. Alens.

h *Nec dicit primam Orationem.*] Ita Durand. lib. 4. cap. 53. quia est de pace, quæ non datur in Missa Defunctorum.

i *Non dat pacem.*] Scribit Amalar. lib. 3. cap. 44. & ante eum Alcuin. cap. de Exequijs mortuorum; quia, inquit, iudicium est lætitiæ, quod non conuenit Missæ Defunctorum. Durand. loco proxime citato addit, quiescere iam defunctos in Domino, neque amplius

esse in turbatione hominum. Alaspinus de Vet. ritib. lib. 1. Obseru. 17. probabiliorem affert causam; quia, ait, mortuorum sacra priuata erant, non solemnia, ex Can. 4. Conc. V. asen. II. in solemnibus autem erat Communio populi, & ad eam per pacem præparatio, quæ cessabant in priuatis.

l *Domine Iesu Christe.*] Non ex Ord. Rom. sed ex religiosorum traditione dicitur, vt scribit Microl. cap. 18. & hæc secunda Oratio dicitur semper cum sua conclusione. non enim hæc tres Orationes comprehenduntur sub lege Collectarum, de qua supra par. 1. tit. 7. num. 7. vt in antiquis Missalibus patet.

m *Perceptio Corporis tui.*] Nullum auctorem hucusque inueni, qui hanc Orationem indicet, eam legi in citato *Missali Vatic.* 4743.

n *Panem caelestem accipiam.*] Habet *Durand. cap. 54.*

o *Domine non sum dignus.*] Teste *Origen. Homil. 5. in Diuers.* erat commune omnibus communicaturis. antiquissimus ergo est ritus.

p *Supra Patenam signat seipsum.*] Docet *Durand. cap. 54.* cupiens se sanctificari, inquit, sicut & Cruce sanctificata fuit Hostia à Sacerdote. Neque in hoc casu moueat Patenam, sed Hostiam tantum; ita tamen, vt non egrediatur limites Patenæ, ne fragmenta cadant extra illam.

q *Corpus Domini nostri,*] &c. Habetur in *lib. 8. Constit. Apostolicarum*

cap. 13. & lib. Sacrament. S. Greg. r Reuerenter sumit.] Tenetur Sacerdos sumere, ex *Can. 8. Apost. & lib. 8. Const. Apost. cap. 20.* quia est Sacrificium, vt ait *S. Thom. 3. par. quest. 82. artic. 4.* lege *Duran. lib. 2. cap. 55.* & tenetur præcisè hoc loco sumere, ex *Conc. Toletan. XII. cap. 5. & habetur de Cons. d. 2. Relatum.* Cubitos autem teneat Sacerdos, dum communicat, super Altare, sicut etiam in consecratione; vt initio solido respondeat finis Sacrificij, qui fit in consumptione; item, vt intra aram fiat & consecratio & consumptio Sacrificij; quod plenè præstaturo cubitorum situ.

[*Quid retribuam Domino.*] Leguntur hi versus apud *Durand. cap. 54.* reliqua sunt necessaria, & valdè congrua, vt patet.

5 Si verò adsint Hostie consecratae super Corporale posita^a pro alio tempore conseruanda, facta prius genuflexione reponit eas in vas ad hoc ordinatum, & diligenter aduertit, ne aliquod fragmentum, quantumcumque minimum, remaneat super Corporale: quod si fuerit, accuratè reponit in Calicem. Post extersionem Patena, iunctis pollicibus & indicibus Calicem dextra manu infra nodum cuppæ accipit, sinistra Patenam, dicens, Calicem salutaris, &c. & signans se^b signo Crucis cum Calice, dicit, Sanguis Domini nostri, &c. & manu sinistra supponens Patenam Calici, stans reuerenter sumit totum Sanguinem cum particula in Calice posita. Quibus sumptis dicit secreto, ² Quod ore sumpsimus, &c. & super Altare porrigit Calicem ministro in cornu Epistolæ, quo¹ vinum fundente, se purificat: deinde² vino & aqua abluit pollices & indices super Calicem, quos abstergit purificatorio, interim dicens, ^a Corpus tuum Domine quod sumpsi, &c. ablutionem sumit, & extergit os & Calicem purificatorio: quo factò, purificatorium extendit super Calicem, & desuper Patenam, ac super Patenam paruum pallam; & ⁿ plicato Corporali, quod reponit in Bursam, cooperit Calicem velo, & bursam desuper ponit, & collocat in medio Altaris, ^c vt in principio Missæ.

t Pro alio tempore conseruanda.] Venustissima consuetudo est, vt propter infirmorum Communionem, nec non ob alias causas, Eucharistia asseruetur in arcula, seu pyxide, *Clem. lib. 8. Const. Apost. cap. 13. & Leo Papa ad Michaelem Imperat. lege Durand. lib. 1. de Rit. cap. 16.* quæ tamen erit mutanda de septimo in septimum diem, vt loquar cum *Synodo Turon. IV. cap. 4.* De sacrificio verò nihil remanere debet, ait *sanctus Bonauentura 4. distinct. 12. artic. 1. quest. 3.*

u Signo Crucis cum Calice.] Dextra tantum manu eum moueat, sinistra Patenam tenens, quam non supponit Calici, nisi cum eum sumit. De signo Crucis cum Calice mentio est apud *Durandum cap. 54.* sed non de verbis, *Sanguis*, &c. reuerenter autem sumit totum, ter ori admouens Calicem, ait *Durand. ibid.* semel, ait *Crassus cum Castaldo in sua praxi:* sed illud est vsitatus, & ad consumendam speciem reuerenter aptius. Ille verò modus loquendi, *Accipit infra nodum cuppa,* non significat aliud diuersum ab eo quod supra alijs verbis dicitur, *tit. 7. num. 5. Tenens nodum infra cuppam,* quod *titulo 8. num. 7.* repetitur. sensus enim est: Accipit nodum cuppæ qui est infra. Neque maior est ratio, vt diuersimodè capiatur Calix in prædictis casibus; imò ad sumendum Calicem, tutius & commodius tenetur nodus Calicis, minus tunc inter nodum & pedem illius. *Burhardus* autem varia phrasi solet dicere, vt in *tit. 2. num. 2. & 4. & in tit. 3. num. 1.* ante infimum gradum Altaris, post infimum gradum, ad infimum gradum: hoc est, in plano Cappellæ. item in genuflexionibus addit aliquando, *vsque ad terram*; in inclinationibus addit ali-

quando, *profundè.* At sensus auctoris est, vt altera alteram Rubricam explicet ex idemitate actionis seu rationis, ne igitur hæreas in verbis.

Quæritur: An Sacerdos sumens Sanguinem sub altera specie vini plus gratiæ recipiat. Negat *Bellarmin. lib. 4. de Euchar. cap. 23.* & est communior sententia, concedit tamen *Suar. disp. 63. sect. 4. 5. & 7. cum alijs*, posse recipi maiorem gratiam, si in continuanda sumptione plures deuotionis actus eliciantur, quod valet etiam in sumptione particularum quæ supersunt, & à Celebrante sumuntur, quia ad idem Sacrificium spectant. Addit præterea *Henriq. cap. 43. num. 3.* cum ijs, qui volunt totum effectum Sacramenti produci per sumptionem primæ speciei, imò etiam primæ partis speciei (per sumptionem autem intellige deglutitionem, cum *Soto distinct. 11. quest. 2. artic. 1.* & est communis; tunc enim manducaasti) dato casu, quòd sumatur Hostia à Sacerdote in peccato mortali, deinde pœniteat, & contritusumat Calicem; ex hac sumptione Calicis, aiunt, quòd nihil ille Sacramentalis effectus sit percepturus. docet oppositum *Caiet. 3. par. quest. 79. artic. 1. quem sequitur Suarez loco citato.* quæ in re sententiam tutiorem tu sequere, & à peccato caue.

x Quod ore sumpsimus.] Habet *Ord. Rom. & Microl. cap. 19.*

y Vinum fundente.] Minister deferat ad Altare in cornu Epistolæ ampullas in peluicula, quas ministrabit cum osculis & reuerentijs debitis: & in fine, relatis ijsdem ad locum suum, extinguet Cereum pro eleuatione accensum, vt habetur supra *tit. 8. num. 6.*

Vino autem fit purificatio, ex *Innocent. III. de Celebrat. Missarum cap.*

Ex parte. Deceret autem, ut vinum pro purificatione Calicis infusum esset eiusdem saltem quantitatis, qua fuerunt primæ species Sanguinis; alioquin Sacerdos illud saltem infra Calicem circumagat, ut absumentur species; neque extra Altare demittat Calicem, neque digitis labia Calicis seu oris sui detergat, neque digitos lambat. Pius V. in *Epistola ad Archiepisc. Taraconen.* data die 8. Ianuarij 1571. & relata à *Vincentio Sorriano par. 1.* monet de prædicta vini ad purificationem adhibenda quantitate; & addit præterea, quod sumatur ablutio per eandem partem Calicis, per quam Sanguis Christi haustus est. Mirare, quæio, sanctissimi Pontificis, etiam in minimis, diligentiam. Purificationem verò, de qua hoc loco, vocat Perfusionem *Innocent. III. lib. 6. c. 8.* in eadem notat *Durandus cap. 54.* Calicem esse bis tantum admouendum ori, non ultra: nam verò stomachum astantibus mouet, pluries quàm ter Sanguinem, & bis purificationem de Calice fugere.

Quid verò, si Celebrans vouisset non bibere vinum? poterit tamen hoc loco vino uti, quia hinc urget Ecclesiæ præceptum, *Azor. lib. 11. cap. 10. quest. 7.* nec abstemij debent sine vino

purificare Calicem Papa inconsulto, ex Romana praxi.

z *Vino & aqua abluit, &c.*] Vino digitos perfundi scribit *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 5. ad 10.* aqua post vinum efficit etiam, ne purificatorium maculas vini nimium contrahat, & modestiam significat, seu humilitatem, ex *Innocent. III. lib. 6. cap. 8.* non tamen sumebatur hæc ablutio, sed in locum mundum proieciatur, ex *Durand. cap. 55. lib. 4.* Vtramque nunc ablutionem sumit Sacerdos, & in medio Altaris. curet autem, ne, dum digitos purificatorio tergit, Corporale commaculet, gutta cadente è digitis, & ided deponat Calicem extra Corporale, donec digitos absterferit.

a *Corpus tuum Domine.*] Meminit *Durand. lib. 6. cap. 77.*

b *Plicato Corporali.*] Ita *Ordo Romanus, & Honor. in Gemma libro 1. Cap. 65.* Calicem autem, dum plicat Corporale, collocat Sacerdos versus cornu Epistolæ, ut commodius burfam accipiat, quæ est in cornu Euangelij.

c *Vt in principio Missæ.*] Velum ergo velabit Calicem totum in anteriori parte, sicut initio Missæ: quod non caret mysterio, ut dicemus in *expositione mystica Missæ num. 11.*

6 Si qui sunt^d communicandi in Missa, Sacerdos post sumptionem Sanguinis, antequam se purificet, facta genuflexione ponat particulas cōsecratas in pyxide, vel, si pauci sint communicandi, super Patenam, nisi à principio posita fuerint in pyxide, seu alio Calice. Interim minister ante eos^e extendit linteum, seu velum album, & pro eis facit Confessionem, dicens, ^f Confiteor Deo, &c. Tum Sacerdos iterum genuflectit, & manibus iunctis vertens se ad populum in cornu Euangelij, dicit, Misereatur vestri, & Indulgentiam, absolutionem, & remissionem peccatorum vestrorum, &c. & manu dextra facit signum Crucis super eos. Postea genuflectens, accipit manu sinistra pyxidem seu

seu Patenam cum Sacramento, dextra verò sumit vnā particulam, quam inter pollicem & indicem tenet aliquantum eleuatam super pyxidem seu Patenam, & conuersus ad communicandos in medio Altaris dicit: ⁶ Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Deinde dicit: ^h Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantum dic verbo, & sanabitur anima mea. Quibus verbis tertio repetitis, accedit ad eorum dextram, hoc est, ad latus Epistolae, & vnicuique ⁱ porrigit Sacramentum, faciens ^l cum eo signum Crucis super pyxidem, vel Patenam, & ^m simul dicens: Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam, Amen. Omnibus communicatis reuertitur ad Altare, nihil dicens: & ⁿ non dat eis benedictionem, quia illam daturus est in fine Missae. Si particula posita erat super Corporale, extergit illud cū Patena, & si qua in eo fuerint fragmenta, in Calicem immittit. Deinde dicit secretò: Quod ore sūpsimus Domine, &c. & se purificat, dicens: Corpus tuum Domine quod sumpsi. & alia facit vt suprà. Minister autem dextra manu ^o tenens vas cum vino & aqua, sinistra verò mappulam, aliquantò post Sacerdotem eis porrigit purificationem, & mappulam ad os abstergendum.

d Communicandi.] Regulariter hoc loco faciendā est Communio, Amal. Praef. 2. ad lib. de Eccles. Offic. & VValafr. c. 22. sed hodie, quia plurimi exoptant finem Missae, & eos tardet expectare alios vt communicent, praesertim si multi sint communicandi, differri solet Communio vsque ad peractā Missam. Tolerandum videtur, si multi communicent, non autem, si pauci: & ij fortasse priuantur fructu Orationum earum quae post Cōmunionem dicuntur, vt notat Microlog. cap. 19. Ante has Orationes, inquit, communicare non negligant, quicumque earundem Orationum benedictione foueri desiderant.

Quilibet autem Sacerdos communicare potest in Missa alios, excepto die Paschatis, quo neque possunt Regulares; & illud placet Nauarro cap. 21. num. 52. in Man. fauet Tridentinum Conc. quod in Missis singulis optat

astantium Communionem. cuius rei gratia quidā paulò ante Communionem pulsant campanulā, sed nulla fit auctoritate Maiorum. Celebrās autem post sumptionē Sanguinis Calicē palla tegat, antequam alios communicet.

e Extendit linteum.] In linteis nitidis accipiebant laici Eucharistiam, maximè mulieres, ex Aug. Serm. 252. de Tempore, vbi appellatur linteolum, & linteamen. Dominicale vocabatur hoc linteum, ex Baron. anno 57. numero 148. de quo est decretum in Conc. Antifiodor. can. 42. vocat Ordo Romanus Sindonem mundam.

f Confiteor.] Antiquiores nihil de his in hoc loco: sed maximè congruunt desumpta ex confessione ante Missam. Et sicut in Missa vno tantum praesente dicitur, Misereatur vestri; ita etiam vno tantum communicaturo dici debet, vestri, vestris; quae cadunt

præ-

præterea super alios præsentis Communionem (spirituali communicatos.

g *Eccc Agnus Dei, &c.*] Sumptum est ex Euangelio Ioan. cap. 1. & quadrat ad rem, præsertim cum paulò antè fuerit dictum ter *Agnus Dei*: sed ritus non est antiquus. Tenet autem Celebrans particulam duobus digitis paululum eleuatam supra Patenam, seu Pyxidem; ita tamen, ut dextra manus adhareat Patene, seu Pyxidi, neque nimium eleuetur particula super Pyxidem.

h *Domine non sum dignus, &c.*] Eodem modo fuit additum, ut supra, ex *Origene*, exemplo Celebrantis: & dicitur à Sacerdote totum integrè clara voce, & semper in genere masculino. Quare ritus ille apud quasdam Moniales, quæ dicunt, tacente Sacerdote, *Domine non sum digna*, continet errata duo. Alterum, quod à Sacerdote non dicitur, contra hanc Rubricam; alterum, quod mutantur verba à Centurione accepta, & à Rubrica non mutata, contra Bullas Pij V. & Pauli V. qui prohibent mutationem in Missali, & Rituali Romano, in quo expressè dici iubetur pro feminis quoque, *Domine non sum dignus*.

i *Porrigit Sacramentum.*] Per particulas danda est Communio: non autem cuiusque de populo danda videntur partes illius Hostiæ, quæ fortè referuatur post Orationem quadraginta Horarum; quod etiam vetuit sanctus Carolus in *Synodo Diœces. XI.* quia rudiores rotundam potius volunt particulam, alioquin facilè patiuntur scandalum: imò *ibidem* iussit, à solo Sacerdote prædictam Hostiam sumi, quod melius esset, post Calicis sumptionem. In *Ordine Romano* Subdiaconi, & his inferiores, ore, non manu, accipiebant à Celebrante Com-

munionem. Et Concilium Rhotomagensis *can. 2. apud Burchard. lib. 3. cap. 76.* iussit, ut Eucharistia non nisi in os cuiuscumque sumentis immittatur à Sacerdote, qui verò communicant, manus in Crucis formam componere debent, ex *Synodo 6. in Trullo can. 102.* In singulis Dominicis, ex *Augustino Epist. 118. ad Ianuarium*, vel tertia Dominica (quod nota pro Societatibus sanctissimi Sacramenti) vel summis festiuitatibus, vel ter in anno saltem, ex *Decreto Fabiani Pape apud Iuon. par. 2. cap. 27.* communicabant, *Gemma lib. 1. cap. 66.* Initio enim laici omnes in singulis Missis communicabant, *Dionys. cap. 3. Eccles. Hierar. & optat*, ut diximus, fieri quoque nunc temporis Concilium Tridentinum, *Sess. 22. cap. 6.*

l *Cum eo signum Crucis.*] Eo modo quo supra signauit seipsum Sacerdos, *S. Thom. Opusc. 65. cap. 4.*

m *Simul dicens: Corpus, &c.*] Dicuntur hæc verba in distributione Eucharistiæ, teste *Alcuino de Sabbato sancto.* asserit *Microlog. cap. 18.* dici ex religiosa traditione: sed habentur apud *Ioan. Diac. in Vita sancti Gregory, & in Concilio Rhotomagen. cap. 2.*

n *Non dat eis benedictionem.*] Neque etiam in Missis Defunctorum, contra quosdam, qui loquuntur gratis. Sed neque in his Missis distribuenda esset Eucharistia, ut docet *Albasp. de Vet. rit. lib. 1. obseru. 14.*

o Si in fundo Calicis vini species adhuc reperiantur, sumi poterunt ante vini infusionem in Calicem. & est ritus congruentior.

p *Tenens vas cum vino & aqua.*] Creditur Christus consecrasset Calicem mixtum vino & aqua, iuxta regulas modestiæ in mensa, & ex *Tridentina*

tina

tina sessione 22. cap. 7. vnde & in Calicem infundimus aquam. Chrysoftomus autem iussit aquam aut pastillum degustari post Communionem. In Ecclesia Occidentali antiquus erat mos vini aqua mixti, aut aquæ puræ, ad purificationem. lege Baronium anno 403. Fit autem hæc ablutio oris ad deglu-

tiendam facilius particulam, & ad humilitatem significandam, vt de ablutione digitorum supra ex Innoc. III. retulimus, quasi memorent communicati suam indignitatem. item, ne cum salua aut pituita quidquam Sacramenti excreetur, ex Palladio in Vita sancti Ioan. Chrysof.

7 Si in Altari remaneant particula in Calice, seu in alio vase vsque ad finem Missæ, seruentur ea ^p qua in Feria quinta Cæna Domini præscribuntur circa finem Missæ.

^p Qua in Feria quinta.] Hoc est, genuflectat Sacerdos quodcumque accedit vel recedit à medio, vel transit ante Sacramentum in vase reseruatum: & cum dicit, *Dominus vobiscum*, non vertit se ad populum in medio Altaris, sed paulò prope cornu Euangelij, ne terga vertat Sacramento; & in fine ibidem dabit benedictionem, non perficiens circulum: qui neque fit ad *Orate fratres* in Parasceue; ergo neque hoc loco eadem de causa. Calix quoque in hoc casu non erit collocandus in medio Altaris, sed à latere Euangelij; neque plicabitur Corporale, nisi reposito Sacramento in locum suum post Missam. Denique, cum dicit Euangelium sancti Ioannis in fine Missæ, non signabit Altare, sed seipsum tantum, vt Feria quinta in Cæna Domini suo loco dicemus.

Quid verò agendum sit à Sacerdote, quando fragmenta supersunt, seu

pauca particula, peracta populi Communionem, dicemus infra, cum de defectibus Missæ, tit. 7. num. 2.

Accidit etiam, quòd purificanda sit Pyxis intra Missam (qua de re nulli agitur in Ritualibus libris) & eo casu purificabitur illa ante Calicis purificationem, collectis nimirum in eius fundo fragmentis omnibus diligentissimè cum indice dextræ manus; & cum eodem indice sumi poterunt, admoto eodem linguæ, vel ad labium Pyxididis fragmentis deductis, & ore eidem admoto, ita vt nullum remaneat fragmentum. Deinde infundi potest paululum vini; quo circumactò intra Pyxidem, & tergente indice, tota pars interior abstergetur; quo hausto, exiccabitur Pyxis interior vndequaque purificatorio. Non debet deinde vacua Pyxis tegi velo, sed panno lineo. Denique fiunt reliqua de more pro Calicis purificationem.

8 In Missa solemnè Diaconus stans retrò post Celebrantem, cum in Oratione Dominica dicitur, *Et dimitte nobis debita nostra, facta ibidem genuflexione, vadit ad dextram Celebrantis, & Subdiaconus circa finem Orationis Dominica, facta item genuflexione reuertitur ad Altare, & stans in cornu Epistolæ porrigit ^p Patenam Diacono, qui eam discooperit, & purificatorio abstergens dat Celebranti, illius manum*

Y

manum

manum osculando, & quando opus est, ¹ discooperit, & cooperit Calicem, & cum Celebrante adorat. Subdiaconus reddita Patena, & deposito velo quod ab humeris eius pendeat, genuflectit, & descendit retrò post Celebrantem: & cum dicitur, Pax Domini, iterùm genuflectens accedit ad sinistram Celebrantis, & simul ² dicunt, Agnus Dei: deinde facta ibidem Sacramento genuflexione, redit post Celebrantem. Diaconus verò à dextris genuflexus expectat pacem, & cum Celebrans osculatur Altare, ipse se erigens simul osculatur illud extra Corporale, & à Celebrante dicente, Pax tecum, ³ complexus accipit pacem, ⁴ sinistris genis sibi inuicem appropinquantibus; & ei respondet, Et cum spiritu tuo. Postea iterùm Sacramenta in Altari adorato, uerit se ad Subdiaconum retrò post Celebrantem, & similiter dat ei pacem. ⁵ Subdiaconus accepta pace à Diacono, & facta Altari genuflexione, comitatus ab Acolytha vadit ad Chorum, & ⁶ dat pacem primo cuiusque ordinis, dignioribus prius, deinde minus dignis, & reuersus ad Altare, facta genuflexione dat pacem Acolytha, qui ipsum comitauerat, qui & alijs Acolythis circa Altare dat pacem: deinde Subdiaconus vadit ad dextram Celebrantis, & quando opus est, discooperit Calicem, ⁷ accipit ampullam vini, & infundit quando Celebrans uult purificare. Diaconus post datam pacem Subdiacono vadit ad librum, & dum Celebrans se communicat, ⁸ stant ipse & Subdiaconus profunde inclinati versus Altare.

q Patenam Diacono.] Dant Patenam per manus in manum Celebrantis, Innoc. III. lib. 6. cap. 1. apparet in Ord. Rom. aliquod vestigium huius ritus, sed per plures manus Patena transibat quàm per duas.

r Discooperit, & cooperit.] Ita Innocen. III. ibid. cap. 2. Diaconi enim est ministerium circa Calicem. Sufficiunt autem reuerentiæ cum genuflexione in Rubrica præscriptæ.

s Dicunt, Agnus Dei.] Percutunt Ministri sibi pectora cum Celebrante, non tamen sinistra posita cum eo super Altare, sed infra pectus eidem pectori admota.

t Complexus accipit pacem.] De complexu ad pacem dandam Chryf.

Hom. 51. ad Pop. Antioch. Alter alterum amplectitur, inquit, ut unum multi fiamus.

u Sinistris genis.] Habetur in Carim. Episc. lib. 1. cap. 24. Durandus tradit ad dextram Celebrantis recipi pacem à Diacono; quod & nos obseruamus. A dextris, inquit hæc Rubrica, genuflexus expectat pacem, non autem dextris genis. Per genas sinistras significatur dari pacem è corde, quod ad sinistram vergit; & quòd in aduersis etiam cum proximo pax habeatur.

x Subdiaconus accepta pace, &c.] Diaconus dat pacem Subdiacono, & hic alijs eisdem quos Diaconus incensauit, Hugo Victorin. de Spec. Miss. obseru. lib. 2. cap. 40. & prætereà

tereâ Acolyrho comitanti inclusiue.
 y *Dat pacem primo.*] Qui dat pacem, nemini inclinat cui dat pacem, nisi postquam dederit; qui accipit, inclinat caput danti antè & postquam acceperit, ex *Carimon. Episc. supra.* Item, qui dat dicit, *Pax tecum;* qui recipit respondet, *Ei cum spiritu tuo.* amplectunturque se inuicem, & appropinquant genas sinistras, vt dictum est de Celebrante, & Diacono. In vnoquoque deinde ordine primus dat pacem alteri subsequenti, & ille alteri, & sic deinceps vsque ad vltimum eiusdem ordinis, non præmissis inuitationibus, quæ in incensatione tantum fiunt.

Laicis verò datur per instrumentum, de quo supra num. 3. osculatum ab eo qui pacem à Celebrante immediatè accepit, in eodem *Carim. Episc.* &, vt *ibidem* dicitur, non nisi stanti pax datur, scilicet cui per osculum datur.

Ordo verò dandi pacem est idem qui de incensatione dictus est supra: sed per instrumentum datur laicis singulis, per osculum primo cuiusque ordinis; à Subdiacono illis laicis quos Diaconus incensauit, ab Acolytho laicis alijs. numquam verò à Diacono alicui datur, neque Dominoloci, ex Decreto sacræ Rituum Congregationis 5 *Iulij* 1614. neque datur vquam

cum Patena, vice Tabellæ, seu instrumenti: quam Patenam prohibuit Pius V. in *Epistola ad Archiepiscop. Tarraconen. supra citata, num. 5.*

z *Accipit ampullam vini.*] Vt pro ablutione digitorum in missâ priuata dictum est; neque omittat Subdiaconus osculationes & reuerentias debitas in ministrandis ampullis Celebranti.

a *Stant.*] Si tamen Subdiaconus redierit, quem non debet expectare Celebrans: & eo casu inclinati stant à verbis, *Domine non sum dignus,* manibus iunctis ante pectus. Acolythorum alter deferet sine genuflexione ampullas ad Altare cum peluicula, quas porriget sine osculis Subdiacono, & referet ad Credentiam; alter portabit velum paruum de Credentia ad Altare in cornu Euangelij, vt Subdiaconus eo deinde tegat Calicem, vt infra. Si non redierit Subdiaconus, suppleat Acolythus in ministrandis ampullis pro Calicis purificatione: quamuis in meditatione sanctissimi Sacramenti eam poterit Celebrans adhibere moram, qua Subdiaconus ministrare queat ampullas.

Non lauat manus Celebrans, nisi sit Episcopus.

Si adsint ministri cum intorticijs, peracta Communionem populi discedant, & ea extinguant.

9 *In Missa Pontificali, Assistens accipit & defert pacem, vt^b in Pontificali habetur. Si in Missa solemnè fiat Communio, omnia seruentur vt supra, sed prius communicet Diaconum & Subdiaconum, deinde alios per ordinem: & Diaconus purificationem eis ministret. Interim à Choro cantatur Antiphona, qua dicitur^a Communio.*

Vide *Carimon. Episc. lib. 1. c. 24.* Sed quid, si detur Assistens paratus Celebranti? hic accipiet pacem à Celebrante,

& dabit Clero. Diaconus recipiet ante Clerum ab eodem Assistente, & dabit Subdiacono, vt ait *Crassus lib. 1. c. 50.*

b *In Pontificali.*] Hoc est, *Carimon*, *Episc.* vt aliàs notatum est.

c *Fiat Communio.*] Diaconus, coperto Calice cum Palla, eoque posito paulò vltra medium Corporalis, intra Aram tamen, versus cornu Euangelij, collocat in medio Corporalis Pyxidem. quòd si ea extrahenda sit de Tabernaculo, idem ipse extrahat cum genuflexionibus, antequam extrahat; & postquã extraxerit, genuflexo interim Celebrante, & alijs circa Altare. Diaconus in cornu Epistolæ stans, profundè tamen inclinatus, dicit alta voce, *Confiteor*, manibus iunctis. Celebrans, postquam Diaconus Pyxidem discooperuerit, stat in medio Altaris facie versa ad Diaconum; Subdiaconus item post Celebrantem stabit; qui, dicto *Confiteor*, eodem loco stans dicit, *Miserereatur, & Indulgentiam*, prope medium Altaris, facie item versa ad Diaconum, qui respondebit, *Amen*. Acolythi interea ante medium Altaris in superiori gradu extendunt linteum mundum genuflexi, facie sibi inuicem versa: Diacono verò & Subdiacono ante linteum genuflexis, Celebrans cum debitis genuflexionibus eos communicat, præmissis verbis, *Eccè Agnus Dei, &c. Domine non sum dignus*, cum reliquis carimonijs, de quibus supra num. 6. est dictum.

Qui verò gestant intorticia, substituant sibi alios, donec communicent, neque accedant cum intorticijs ad Celebrantem pro Communione.

Dum alios Celebrans communicat, Subdiaconus stat à sinistris Celebrantis, Diaconus in cornu Epistolæ purificationem eum Calice ministrat, ijs scilicet qui de Clero sunt, non laicis, quibus purificationem dabit alter è Clero cum alio vase aut vini, aut aque. Diaconus autem eo casu ad dextram Celebrantis accedit. Neque ministri Patenam teneant sub mento communicantium, quod ad Episcopalem attinet maiestatem.

Sacerdotes cum Stola de collo pendente communicant, *ex Concil. Braccar. III. can. 3.* ante Altare quoque vnà eum Leuitis & Clero, laici verò extra Chorum, *ex Concil. Tolet. IV. c. 17.* à quo semper excluduntur, *lib. 2. Apost. Constit. cap. 57.* vt ostendatur honos Cleri à laicis distinctus; & vt Clerus inseruiat diuinis liberius, ait *Carol. Nouar. Episcopus.*

Facta Communione cum debitis reuerentijs, Diaconus operit Pyxidem, & reponit in locum suum, genuflexo interim Celebrante, & post eum Subdiacono: quibus deinde surgentibus, & reposito Calice in medio Altaris, detectoque, fiunt alia pro purificatione Celebrantis quæ supra sunt dicta.

d *Communio.*] Vide quæ habentur supra *par. 1. tit. 13. num. 1. pag. 45.*

Quòd si remaneat Sacramentum in Altari, Ministri obseruent, & Diaconus præsertim dicturus *Ite missa est*, quæ supra Celebranti sunt præscripta num. 7.

De Communione, & Orationibus post Communionem dicendis. XI.

Celebrante purificato, dñ Calicem collocat in Altari, & liber Missalis defertur per ministrum ad cornu Epistolæ, & collocatur vt in Introitu. Ipse autem minister genuflectit iuxta cornu Euangelij, vt in principio

cipio *Missæ*. Deinde *Celebrans stans iunctis manibus legit Antiphonam* que dicitur *Communio*: qua lecta, iunctis item manibus ante pectus vadit ad medium *Altaris*, & eo osculato, vertit se ad populum à manu sinistra ad dextram, & dicit, *Dominus vobiscum*, & per eandem viam redit ad librum, & dicit *Orationes post Communionem*, eisdem modo, numero, & ordine, ut supra dicta sunt *Collectæ*. Quibus finitis, claudit librum, & iungens manus ante pectus, reuertitur ad medium *Altaris*, ubi eo osculato vertit se ad populum, & dicit ut supra, *Dominus vobiscum*. Quo dicto, stans iunctis manibus ante pectus versus populum, dicit, si dicendum est, *Ite missa est*, & per eandem viam reuertitur ad *Altare*. Si verò non sit dicendum, dicto *Dominus vobiscum*, reuertitur eodem modo per eandem viam ad medium *Altaris*; ubi stans versus ad illud, iunctis ante pectus manibus dicit, *Benedicamus Domino*. In *Missis autem Defunctorum* eodem modo stans versus *Altare* dicit, *Requiescant in pace*.

e *Liber Missalis deferitur*, &c.] Ibi finitur *Missæ*, ubi nimirum est cœpta; ait *Amalar. lib. 3. cap. 36.* aperte *Iuo Carnot. Serm. de Conuenien. veter. & noui Sacrif. initio, & in fine Sermon.* Apertiùs docet hunc ritum *Durand. lib. 4. cap. 57.* Reliqua patere possunt ex dictis initio *Missæ tit. 5. huius par. num. 1. pag. 120. & 121. ex Microl. cap. 19.* qui meminit *Orationum post Communionem*.

f *Claudit librum.*] Manu dextra, ita ut pars libri clausa Calicem respiciat. Porro eius est claudere, cuius & aperire; aperuit autem initio librum *Missalem* idem *Sacerdos*.

2 In *Quadragesima* autè à *Feria quarta Cinerum* vsque ad *Feriam quartam maioris Hebdomadæ*, in *feriali Officio*, postquam *Celebrans* dixit *Orationes post Communionem cum suis solitis conclusionibus*, antequam dicat *Dominus vobiscum*, stans in eodem loco ante librum dicit, *Oremus*, ^m *Humiliate capita vestra Deo*, caput inclinans, & extensis manibus subiungit eadem voce ⁿ *Orationem super populum ibidem positam*: qua finita osculatur *Altare*, & vertens se ad populum dicit, *Dominus vobiscum*, & alia ut supra.

g *Dominus vobiscum.*] Bis in fine *Missæ* dicitur *Dominus vobiscum*; quia cupit *Ecclesia*, ne discedentes ab *Ecclesia* longè fiant à Deo, *Lopez lib. 2. cap. 19. §. 1.*

h *Ite missa est.*] Dicitur versus populum, quia dimittitur, ex *Microl. c. 46.*

i *Benedicamus Domino.*] Dicitur versus *Altare*, ex eodem *Microl. ibidè*; quia ibi peculiari modo *Dominus* adest.

l *Requiescant in pace.*] Dicitur item versus *Altare*, quia sermo est de absentibus.

Quando, & cur dicatur, *Ite missa est*, & *Benedicamus Domino*, iam diximus supra *tit. 13. par. 1. pag. 45.*

m *Humiliate capita vestra Deo.*] Indicat *Amalar. lib. 3. cap. 37.* hæc dici hoc loco.

u *Orationem super populum.*] Appellat *Amalar. ibidem*, quasi alteram benedictionem; & idem habet *Micrologus cap. 51.* distribuebatur enim panis benedictus in fine Mis-

sæ; & quia hoc non licebat in *Quadragesima* ob ieiunium, pro pane dicta est alia *Oratio* super populum. ita *Honor. in Gemma lib. 1. cap. 61.*

Habentur autem in *Sacrament. Gregorij* hæc *Orationes* cum titulo, *Super populum.*

3 *In Missa solemniori* Diaconus defert librum *Missalis* ad cornu *Epistolæ*, deinde vadit retrò post Celebrantem: ^p Subdiaconus verò vadit ad cornu *Euangelij*, ubi Calicem mundat, aptat cum purificatorio, *Pazena* & palla cooperit, plicat *Corporale*, reponit in bursam, & illam ponit super Calicem coopertum velo, quem collocat in *Altari*, ^q vel super *Credentia* ut prius: postea redit ad locum suum retrò post Diaconum: qui cum dicit, *Ite missa est*, cum Celebrante ^r vertit se ad populum; & in *Quadragesima* dicto per Celebrantem *Oremus*, Diaconus in cornu *Epistolæ* vertens se ad populum, iunctis manibus ^r dicit ut supra, *Humiliate*, &c. quo dicto vertit se versus *Altare* à tergo Celebrantis, & Celebrans dicit *Orationem* super populum.

o *Diaconus defert librum.*] Cura libri *Missalis* spectat magis ad Diaconum quàm ad Subdiaconum, qui eiusdem tantùm curam habet in ordine ad *Euangelium* initio seu in fine *Missæ* legendum, siue à Celebrante, siue à Diacono: subminister enim est *Euangelij* ad sustinendum librum. inde fit, ut Diaconus solus libro assistat in reliquis, numquam Subdiaconus.

Defert autem cum genuflexione, quando transit ante medium *Altaris*, & clausum portat; quem deinde aperit, ubi legenda est *Communio*.

p *Subdiaconus verò vadit*, &c.] Cum debita genuflexione in medio *Altaris*, aduertens, ut cedat superiori gradum Diacono transeunti. cetera facit ut in *Rubrica*.

q *Vel super Credentia ut prius.*] Amoveri vult tum *Corporale*, tum

Calicem de *Altari* *Durandus c. 54.* & magis placet, ex *tit. 7. supra num. 9.* imò verò etiam magis decet; neque traditur *Calix* *Carmonario*, à quo neque comitatur in hoc casu Subdiaconus, qui tamen vadit & redit per breviorẽ viam, ut adsit ad *Orationem* post Diaconum in loco suo.

Celebrans dictis *Orationibus* non claudit librum, sicut à principio non aperuit; & qui apertum invenit, apertum relinquit: quæ fiunt per ministros, ad maiorem solemniter Celebrantis dignitatem.

r *Vertit se ad populum.*] Ob *rationem* allatam supra *num. 1.* sed antè quàm se vertat Diaconus, genuflexit versus *Altare*; & postquam dixerit, redeat eodem modo quo Celebrans, & vnà simul cum eo. Neque Celebrans dicere debet submissa voce,

ce, *Ite missa est.* quod quidam docuere. let, & debet, *Ite missa est*; quia populum alloquitur: sed in cornu Epistolæ, & sine genuflexione.

De benedictione in fine Missæ, & Euangelio sancti Ioannis. XII.

DICTO *Ite missa est*, vel, *Benedicamus Domino*, ut supra, Celebrans ante medium Altaris stans iunctis manibus super eo, & capite inclinato, dicit secreto, ¹ Placeat tibi sancta Trinitas, &c. quo dicto, extensis manibus hinc inde super Altare positus, ipsum in medio ² osculatur: tum erigens se, adhuc stans versus illud, elcuaat ad cælum oculos & manus, quas extendit, & iungit, caputq; Cruci inclinans, dicit voce intelligibili, ³ Benedicat vos omnipotens Deus, & iunctis manibus, ac demissis ad terram oculis, vertens se ad populum à sinistro latere ad dextrum, extensa manu dextra, iunctisq; digitis, & manu sinistra infra pectus posita, ⁴ semel benedicit populo, dicens, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. R. Amen. & ⁵ circulum perficiens accedit ad cornu Euangelij, ubi dicto, Dominus vobiscum, & R. Et cum spiritu tuo, pollice dextro signans primum signo crucis Altare seu librum in principio Euangelij, deinde frontem, os, & pectus, dicit, Initium sancti Euangelij secundum Ioannem, vel, *Sequentia sancti Euangelij*, ut dictum est in Rubricis generalibus, & R. Gloria tibi Domine, iunctis manibus legit Euangelium, In principio, vel aliud, ut conuenit. Cum dicit, ⁶ Et verbum caro factum est, genuflectit versus cornu Euangelij, & surgens prosequitur ut prius: quo finito, minister stans à parte Epistolæ respondet, Deo gratias.

¹ Placeat tibi sancta Trinitas.] Hanc Orationem habet *Microl. cap. 22.* sed post datam benedictionem populo; qui ritus à *Durando cap. 59.* tamquam adhuc vsitatus commendatur. Sed noua Oratione decet prius petere à Deo efficaciam proximæ futuræ benedictionis; quod nos facimus.

² Osculatur.] Habet *Microl. c. 22.* osculum Altaris, sed ante *Placeat; Durandus* verò *cap. 59.* finito *Placeat.* Missa enim incipit ab osculo Altaris, & finire debet cum eodem osculo.

Decies igitur in Missa Sacerdos osculatur Altare, si pacem dat astan-

tibus; alioquin nouies. Quis non videat in hoc numero mysterium?

Item iungit manus super Altare septies, ut benè numeranti patet: & eleuat oculos in cælum nouies, inclusa benedictione ad populum, de qua mox dicemus.

³ Benedicat vos omnipotens Deus, &c.] Indicat *Liturgia citata S. Petri* hanc benedictionem. de eadem *Amalar. lib. 3. cap. 36.* videtur loqui, sed verè de Oratione post Communionem loquitur ille, quam collocat ante verbum *Ite missa est*; & sequenti capite vocat vltiorem vltimam benedictionem

ditionem eam Orationem, quæ in Quadragesima dicitur super populum humiliatum Deo. *Microlog.* autem cap. 22. apertè de hac benedictione populi enarrat, citato sancto Hieronymo ad Rusticum Narbonen. Episcopum, qui de Romana consuetudine testatur, quòd Sacerdos benedicat populo. vide citatos *Can. hac de re supra* 1. part. tit. 13. num. 2. pag. 46. Docet *Innoc. III. lib. 6. cap. 14.* per verbum oris & signum Crucis hanc fieri, tum in nomine Trinitatis. Tradit *Isid. lib. 2. de Eccles. Offic. cap. 17.* originem habere à Moysè *Num. 6. Sic benedices populum meum, & benedicam illos: Benedicat te Dominus, &c.* ubi trina est à Trinitate periodus benedictionis. Eleuatio denique manuum ad benedicendum habetur *Ecclesiastici 50. ex Iansenio ibidem, & à Christo ascendente, Luc. ult.*

y *Semel.*] Vnicum producit signum Crucis, semelque benedicitur, ad differentiam Episcopi, qui ter benedicat. Quòd si ante se & à tergo circumstantes habeat, puta Clerum in Choro, seu Moniales, & populum ante Altare; nihilominus tamen semel tantum benedicere debet, manu conuersa ad eos qui sunt ante Altare, intentione directa ad omnes. idemque fiat infra, quando Prælatus est in medio Cappellæ, vt tantum astantes à latere Euangelij actu benedicat.

Sacerdos igitur, qui inuitauit populum ad benedicendum Deo ijs verbis, *Benedicamus Domino*, vel certè prouocauit astantes ad agendas Deo gratias (quæ verba semper dicuntur nomine populi) optat, & precatur à Deo eidem populo benedici. Communis autem laicorum vsus est, vt ad hanc benedictionem manu sibi pingant Crucem à

fronte ad pectus: quod laudatur à *Durando lib. 5. cap. 2.* & placet (quidquid alij dicant) vt initio & in fine Missæ eluceat signum Crucis, quod in omni negotio est opportunum, ex *Cyrillo Ierosolymitano Catech. 4.*

z *Circulum perficiens.*] Eo namque modo breuiori via transit ad illud cornu, in quo legitur vltimum Euangelium; quod legitur iisdem ritibus quibus primum Euangelium post Epistolam, osculo excepto in fine; tum verò etiam omnes circumstantes integrè benedicat hoc circulo.

a *Et Verbum caro factum est, genuflectit.*] Tum vt adoret Incarnationis mysterium; tum vt exemplo Filij Dei humiliet semetipsum. Vide supra tit. 13. pag. 46.

Si libro non vtatur Sacerdos, neque folio, in quo scriptum sit Euangelium sancti Ioannis, signet Altare: quod vsitatum fuisse apud eos qui hoc Euangelium in fine Missæ volebant legere, scribit *Durand. lib. 4. cap. 24.* Quòd si vtatur libro, aut folio, signet in eo initium Euangelij, & eo casu (præsertim si Euangelium est aliud à communi) Minister deferat librum cum cussino ad cornu Euangelij, dum Celebrans dicit, *Placeat*, eo planè modo quo dictum est de primo Euangelio. Dicitur in fine *Deo gratias*, vt actione gratiarum tamquam sigillo Liturgia sit obsignata, & ad differentiam primi Euangelij, quod prædicationem Christi significat, vltimum autem Apostolorum prædicationem, ex *Ruiz in suo Cerimoniali.*

Non osculatur Sacerdos Euangelium, sicuti nec antè petit benedictionem, nec aliam solemnitatem adhibet: vnde etiam in Missa solemnè secretò legitur, quod adnotauit *Petrus Lopez* de

de *Ritu Missæ*, & rectè. Si vsus est libro, eum claudit manu dextra, ita ut pars aperta libri respiciat cornu Euangelij, non Calicem. Nullum autem est mysterium in libro clauso; sed attenditur tantùm decentior gestus claudentis dextræ, tam in hoc loco quàm in superiori, ante benedictionem.

2 Si Celebrans in Altari vertit faciem ad populum, non vertit se, sed stans ut erat, benedicit populo, ut supra, in medio Altaris: deinde accedit ad cornu Euangelij, & dicit Euangelium sancti Ioannis.

Quando nempe Altare est ad Orientem versus populum. de quo supra tit. 5. num. 3.

3 Si celebravit coram Summo Pontifice, Cardinale, ^b & Legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo in prouincia, ciuitate, vel diœcesi sua existente, Celebrans dicto Placeat tibi sancta Trinitas, &c. dicit, Benedicat vos omnipotens Deus, & conuertens se ad Summum Pontificem genuflexus, ad Cardinalem vero, & Legatum, vel alium ex supradictis Prælati, capite inclinato ^c quasi licentiam benedicendi petens prosequitur, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, benedicens astantes à parte ubi non adest Pontifex, Cardinalis, Legatus, aut Prælatus prædicti. Si autem celebravit coram Patriarcha, Archiepiscopo, & Episcopo, extra eorum prouinciam, ciuitatem, vel diœcesim constitutis, eis absque alio respectu, ut ceteris qui intersunt, more consueto benedicit.

b Et Legato.] Et pro vel, ut in hac eadem Rubrica, Archiepiscopo & Episcopo, id est, vel Episcopo. sente interdicitur. vult autè cap. 22 inclinari Sacerdotem cū populo versus Episcopum, pro vltima benedictione.

c Quasi licentiam.] Notat Microl. Regula ergo sit, Confessio, osculum e. 21. ex Leone, & Gelasio, qui Sacerdotibus benedictionem Episcopo præsequuntur, respectu Prælatorum.

4 Si autem celebravit pro Defunctis, dicto Placeat tibi sancta Trinitas, ut supra, & osculato Altari accedit ad cornu Euangelij, & dicit Euangelium S. Ioannis, ^d prætermissa benedictione, que in Missis Defunctorum non datur.

d Prætermissa benedictione.] Ita Durand. lib. 4. cap. 51. quia solemnitatem habet benedictio.

5 Finito Euangelio in fine Missæ, si celebravit coram Summo Pontifice, Cardinale & legato Sedis Apostolicæ, vel Patriarcha, Archiepiscopo, &

Z

&

& Episcopo, conuertit se ad illum coram quo ex prædictis celebravit, & facit reuerentiam conuenientem. Si non celebravit coram aliquo prædictorum, huiusmodi reuerentiam prætermittit.

e *Facit reuerentiam.*] Vult Durandus lib. 4. cap. 59. vt exutus vestibus Sacerdotalibus adeat Episcopum, & genuflexus manum eius osculetur; sed ratione vestium, quas adhuc habet, soli Papæ, & non alijs, genuflectit, neque manum osculetur. Minister quoque debitam facit reuerentiam.

6 Quibus omnibus absolutis, ^e extinguntur per ministrum candele: interim Sacerdos ^b accipit sinistra Calicem, dextram ponens super Bursam, ne aliquid cadat, descendit ante infimum gradum Altaris; & ibi in medio vertens se ad illud, ^d caput inclinatur, vel, si in eo est Tabernaculum sanctissimi Sacramenti, genuflectit, & facta reuerentia, accipit birretum a ministro, caput cooperit, ac præcedente eodem ministro, eodem modo quo venerat, redit ad Sacristiam, interim dicens Antiphonam, ⁱ Trium puerorum, & Canticum Benedicite. Si verò dimissurus sit paramenta apud Altare ubi celebravit, finito Euangelio prædicto, ibidem ⁱ illis se exiit, & dicit Antiphonam, Trium puerorum, cum Cantico, & alijs Orationibus, vt suo loco ponuntur.

Hæc Rubrica habetur in recognito Missali, licet fuerit tantum edita in ultimo Missali Vaticano anni M. D. C. I. X. quam idem retinendam esse omnino, decrevit sacra Rituum Congregatio die 28. Augusti 1627.

f *Extinguntur candele.*] Primò in cornu Euangelij, deinde in cornu Epistolæ, vt statim minister possit Missale accipere cum birreto Sacerdotis: sed neque tamen debent extinguui, antequam finitum fuerit totum vltimum Euangelium.

g *Accipit sinistra Calicem.*] Reuoluta super eum decenter anteriori parte veli.

h *Caput inclinatur.*] Hoc est apertum, sicuti initio Missæ in eodem loco veneratus est Altare & Crucem capite discooperto. eadem enim est ratio, & decet, vt vbi depofuit, ibi etiam reci-

piat birretum. Quòd autem hinc dicitur, & facta reuerentia, non aliam de nouo intellige, quam capitis inclinationem, seu genuflexionem, de qua proximè dictum fuit. neque enim duplex fit reuerentia, quod perperam nonnullus scripsit.

i *Trium puerorum, & Canticum.*] Debent dici etiam post Missam Defunctorum tum Hymnus trium puerorum, tum Psalmus, *Laudate Dominum in sanctis eius*, cum Antiphona, & ea duplicata, quando, vt supra dictum est, Antiphona *Ne reminiscaris* duplicatur; & Hymnus quidem dicitur, ex Concil. Toletano IV. c. 13. vbi hoc iubetur sub pœna excommunicationis, ex Radulpho Propos. 23. quæ tamen hodie non ligat; Psalmus autem, ex Microl. cap. 22. qui & addit Verfus sequentes, *Confiteantur*, &c. cum vnica

vnica Oratione, *Deum qui tribus*, &c. quam puto à Sacerdote recitari post celebrationem, eadem ratione qua eadem dicitur in Sabbatis Quatuor Temporum ante Sacerdotum consecrationem, ex *Rupert. lib. 3. cap. 10.* vt scilicet vincatur ab eis flamma vitiorum, & per fornacem illæsi transcant Sacerdotes memores sui muneris, & suæ consecrationis. In *Missali M. S. Vatican. Volum. 4743.* habetur hæc eadem Oratio cum altera, *Altiones. Radulph. loco cit.* duas legit.

Tertiam de S. Laurentio ego legi in *Missali M. S. Vatican. Volum. 3808. & 4771.* scriptis ante 360. annos. fortasse addita est, quia ille Romæ Patronus est, post SS. Apostolos Petrum & Paulum, Apostolorum suppar, ex *santo Maximo Serm. 1. de eodem S. Laurentio*; vel quia tanti Sacrificij inter Latinos fuit minister egregius S. Sixti Archidiaconus; vel quia concordat cum prima Oratione, ad impetrandam gratiam contra flammam vitiorum. Impressa legitur in *Missali edito Venetys 1499. & deinceps in alijs Missalibus*; non tamen tunc temporis vbi que recepta fuit, cum non legatur in *Sacerdotali Rom. edito 1567.*

7 In Missa solemni Celebrans eadem voce & modo quo in Missis priuatis, semel tantum benedicit populo, nisi sit Episcopus: & dicto Euangelio secundum Ioannem, vel alio vt supra, ^m ministrante Subdiacono librum, si opus est, ⁿ discedit cum ministris ordine & modo quo venerat.

Ad Benedictionem Celebrantis, Ministri æqualiter distantes supra secundum gradum, Diaconus à dextris Subdiaconi, genuflectant versus Altare, eadem ratione, qua post Epistolam & ante Euangelium genuflexi benedictionem receperunt ab eodem Cele-

[*Illis se exuit.*] Ordine retrogrado quo se induit; nimirum prius Stulam exuat quam Manipulum; & quæ à principio osculatus est, nunc eadem exuendo se osculetur in medio, Stulam, Manipulum, & Amictum.

Neque omittat in Sacrificia debitam reuerentiam imagini, eodem modo quo ante Missam est dictum.

Lauet etiam manus, vt de quibusdam cum laude narrat *Durand. lib. 1. cap. 55.* non quod quidquam immundum ex ipso contactu Sacramenti contraxerit, sed vt potius suam commentoret indignitatem, qui se indicat tantis Sacramentis celebrandis indignum, iuxta illud *Luca 17. Cum hæc omnia feceritis, dicite, Serui inuiles sumus.*

Ablutionis autem aqua debet in locum mundum diffundi honestè, vt altitudo Sacramenti reuerentiùs honoretur, *Innocen. III. lib. 6. cap. 8.* vbi de ablutione manuum Episcopi scribit post sumptionem Eucharistiæ. Quo loco non possum non laudare Regulares illos, qui in Sacrificia duo manutergia distincta habere solent; alterum ad abstergendas Sacerdotum manus ante Missam, alterum post Missam.

brante, vt supra dictum est, nisi sint Canonici; & manu pingant sibi Crucem à fronte ad pectus, vt solent laici: nam quamuis post Epistolam, & ante Euangeliũ, ad Sacerdotis benedictionem id non faciãt, impediti à libro quem tunc manibus tenent; hoc loco

tamen se signare debent ob rationem allatam supra num. 1. Ceteri quoque inferiores ministri genuflexi manent vsque ad finem benedictionis.

in Ministrante Subdiacono libram.] Quem defert eo modo quo dictum est supra post Epistolam. Diaconus autem stat quasi medius inter Celebrantem & Subdiaconum, aliquantò post Celebrantem, ne impediatur à lectione. Ad, *Et Verbum caro factum*

est, vel quid simile, genuflectunt prædicti tres versus librum.

in Discedit cum Ministris.] Acolythis præeuntibus cum candelabris, procedunt cooperto capite Ministri, post debitam reuerentiam Altari factam, vt initio Missæ, vnus post alium manibus iunctis: in Sacristia verò, reuerentia facta imagini ab omnibus, & Celebranti à Ministris, deponunt omnes paramenta.

§ *Episcopus autem ter benedicit populo, etiam in Missis priuatis, vt in Pontificali & Cerimoniali habetur.*

Auctor Benedictionis Episcopalis in Missa fertur esse Martialis Apostolorum discipulus, ex magisterio Apostolatus, *Radulph. Propos. 23.* sed dabatur tantum ante Communionem. Solus autè Papa finita Missa eam dabat, *ex eodem Radulpho ibid.* abrogata verò est illa ante Communionem, & nunc *ex Innocentio III. lib. 6. cap. 14.* datur ab omnibus vltimo loco; nimirum

per verba, *Sit nomen Domini, &c.* *ex Durando cap. 59.* quo teste, *ibidem*, bis dabant aliqui Episcopi benedictionem solemnem, semel ante *Agnus Dei*, & iterum in fine Missæ; quos ille ipse monuit, ne in fine benedicerent. Ritus autem & modus benedictionis huius Episcopalis habetur fuscè in *Cerimon. Episcop. lib. 1. cap. 25.* non amplius in Pontificali.

De his quæ omittuntur in Missa pro Defunctis. XIII.

1 **I**N Missa pro Defunctis ante confessionē non dicitur Psalmus, *Iudica me Deus*: sed pronuntiata Antiphona, *Introibo ad Altare Dei*, & responso à ministro, *Ad Deum qui letificat*, &c. dicitur *Ÿ. Adiutorium nostrum*, & Confessio, cum reliquis vt supra. Cùm Celebrans ad Altare incipit Introitum, & non signat se, sed manu dextra extensa, facit signum Crucis super librum, quasi aliquem benedicens. Non dicitur Gloria Patri, sed post Psalmum repetitur, *Requiem eternam*. nec dicitur Gloria in excelsis, nec Alleluia, nec *Iube Domine benedicere*, nec *Dominus sit in corde meo*, nec osculatur librum in fine. Non dicitur Credo, non benedicitur aqua in Calicem fundenda, dicitur tamen Oratio, *Deus qui humana substantia, &c.* Cùm lauat manus, in fine Psalmi, *Lauabo inter innocentes*, non dicitur Gloria Patri. Ad *Agnus Dei* non dicitur, *Miserere nobis*, cuius loco dicitur, *Dona eis requiem*, nec tertio, *Dona nobis pacem*, cuius loco dicitur, *Dona eis requiem sempiternam*, neque percutitur pectus. Non dicitur prima Oratio

Oratio ante Communionem, scilicet, Domine Iesu Christe, qui dixisti Apostolis tuis, &c. nec datur pax. In fine non dicitur *Ite missa est*, nec *Benedicamus Domino*, sed, *Requiescant in pace*. Et non datur benedictio; sed dicto *Placeat*, & osculato Altari, dicitur vs supra, *In principio erat Verbum*, &c. Alia omnia vt in alijs Missis.

S. Hieronymus Epist. ad Aletium scribit de vilitate Alleluia in funere Defunctorum: *Alcunus autem cap. de Exequijs mortuorum*, quem sequitur *Amalar. lib. 3. cap. 44.* excludit à mortuorum Missa omnem latitiz & suauitatis significationem, docetque fieri ad imitationem Officiorum quæ aguntur in morte Domini. *Hugo Victor. de Spec. Miss. obser. lib. 3. cap. 37.* Cantica latitiz, ait, de proximi transitu dolentibus non conueniunt. *Durandus* addit *lib. 7. cap. 35.* solemnitates & benedictiones quaslibet à Missa Defunctorum subtrahi, ex quibus patent quæ sequuntur.

Psalmi cum precibus dici solitis pro præparatione Sacerdotis ante Missam omitti quidem possunt, sicuti prohibentur dici ab Episcopo ante Missam Defunctorum, in *Carim. Pap. lib. 2. sect. 2. cap. 26. & 28.* non autem omitti debent oscula Crucis in Amictu, Manipulo, & Stola indaendis. qua de re dubitauerunt quidam, eò quòd prohibentur oscula rerum in Missa solemn.

o *Non dicitur Psalmus, Indica me Deus,*] Quia nec dicitur tempore Passionis Domini, ex regula prædicta.

p *Non signat se.*] Facit Crucis signum quasi versus Defunctum, seu

Defunctos, pro quibus celebrat: sinistra verò super librum ponitur.

q *Non dicitur Gloria Patri, &c.*] Quia nec tempore Passionis; & quia solemnitate sonant hæc, & suauitatem.

r *Nec osculatur librum.*] Osculum Euangelij negat *Durand. lib. 4. cap. 24.* neque dicendum erit, per *Euangelica dicta*, vt *tit. 6. num. 2. pag. 124.* in simili casu expressè notatur. Minister non osculatur ampullas quas Celebranti porrigit, eadem de causa quæ modò dicta est.

s *Dona eis requiem sempiternam.*] Habet *Durand. ibid. cap. 52.* id est, animæ & corporis gloriam; quia animæ solius sine corpore non est quies sempiterna.

t *Nec datur pax.*] Vnde omittitur Oratio de pace, *Domine Iesu Christe*, *Durand. lib. 7. c. 35.* quia, inquit, omittitur in triduo ante Pascha mortis Christi; vel ideò non datur, quia non sunt in turbatione huius mundi, *idem lib. 4. cap. 53.* Vide aliam causam supra *tit. 10. num. 4. pag. 163.*

u *Non datur benedictio.*] Vide titulo præcedenti num. 4. Quid si fiat Communio populi intra Missam? nulla tamen dari debet benedictio, quæ intra Missam non datur, nisi ab Episcopo, vbi moris est.

- 2 In Missa solemn^x non incensatur Altare ad Introitum, & Subdiaconus finita Epistola non osculatur manum Celebrantis, nec benedicitur; Diaconus non petit benedictionem, nec osculatur Celebrantis manum: non tenentur luminaria ad Euangelium, nec portatur incensum,

consum, sed duo tantum Acolythi sine candelabris stant unus à dextris & alter à sinistris Subdiaconi tenentis librum Euangeliorum. Non incensatur liber, nec in fine Celebrans, nec defertur liber Euangeliorum osculandus. ^a Oblata & Altare incensantur ut supra: incensatur solus Celebrans, & non incensantur alij. Subdiaconus non tenet Patenam post Celebrantem; sed tempore eleuationis Sacramenti genuflexus in cornu Epistolæ ^a illud incensat. Ministri cum aliquid porrigunt Celebranti, in hac Missa ^b non osculantur eius manum, neque rem que porrigitur.

Credentia vel nulla, vel simplex cum linteo broui; & candelis tamen accensis.

x Non incensatur Altare.] Tradit Durand. lib. 7. cap. 34. Quia in veteri lege, inquit, prohibitum fuit oleum & thus pro peccato offerri; mors autem est pœna peccati. Parcius igitur in hac Missa thus adhibetur, dum semel tantum incensatur Altare post oblata, & solus Celebrans, non alij.

y Nec benedicitur, &c.] Octo hæc manifestè indicant solemnitatem & lætitiâ, quando fiunt in Missa.

z Oblata, &c.] Incensantur oblata, ut præparentur ad consecrationem, &

cum ijs Altare: quod etiam obseruatur in Parasceue. Subdiaconus ministrat à sinistris Celebranti, & in oblatorum incensatione, & in ablutione manuum cum Diacono ministrat mappam ad tergendas Celebrantis manus.

^a Illud incensat.] Cum non teneat Subdiaconus Patenam, quæ solemnitatis indicium est, debet incensare Sacramentum in eiusdem eleuatione, ut à digniore ministro non impedito id fiat, & statim surgit stans in medio, ut aliàs.

^b Non osculantur, &c.] Oscula omnia, quæ suauitatem denotant, omitti debent, ex prædicta Alcuini Regula.

3 Si distribuenda sunt ^c candelæ, distribuantur post Epistolam, & accendantur ^d ad Euangelium, ad eleuationem Sacramenti, & post Missam, dum fit Absolutio. ^e Si habendus est Sermo, habeatur finita Missa ante Absolutionem.

c Candelæ.] Faces in exequijs Defunctorum in vsu fuere, etiam in exequijs beatæ Virginis Deiparæ, ex Nicephoro lib. 2. c. 22. in funere Cypr. ex Actis Pontij. & circa funus Constantini, testatur Euseb. l. 4. in eius Vita c. 66. ad significandum, animas viuere, & defunctos filios lucis esse. lege Durand. lib. 1. de Rit. cap. 23. Ex cera communi deberent esse, ex Carimon. Episc. lib. 2. cap. 11. quæ luctum indicare videtur.

d Ad Euangelium, &c.] Ritè ardent ad Euangelium, quo geniti sunt Defuncti; item ad eleuationem Sacramenti, quo enutriti fuerunt; & ad Absolutionem, qua in cælos euehi eosdè desideramus. Qui autem ferunt inorticia ad Eleuationem, non discedant, nisi peracta Communionem; quia nō est eo casu standum ab aliquo, ut supra diximus in Missa festiua: & eodem modo candelæ à Clero accensæ ardeant vsque ad

Com-

Communionem; argumento à simili sumpto in Purificatione, Festo B. Mariæ. nam variæ Rubricæ se inuicem declarant: & eadem est ratio utrobique in venerationem Sacramenti.

e Si habendus est Sermo, &c.] Ora-

tiones habebantur funebres, ex Theodoro lib. 2. Hist. Eccles. cap. 14. & Niceph. lib. 12. cap. 11. & alijs apud Durandum loco citat. sed extra Missam quia non sunt Homiliæ Euangelij post ipsum habendæ.

4 *Finita Missa, si facienda est Absolutio, Celebrans retrahit se ad cornu Epistolæ, ubi exiit Casula, & deposito Manipulo, accipit Pluuiiale nigrum. Subdiaconus medius inter duos Acolythos cum candelabris accensis, defert Crucem sicut in Processionibus, præcedentibus duobus alijs Acolythis, vno cum Thuribulo & nauicula incensi, alio cum vase Aquæ benedictæ & aspersorio: sequitur Celebrans, facta prius Altari reuerentia, & Diaconus à sinistris eius. Subdiaconus cum Cruce sistit se ad pedes tumuli seu lecticæ mortuorum contra Altare, medius inter dictos Acolythos tenentes luminaria; Celebrans verò ex alia parte in capite loci inter Altare & tumulum, aliquantum versus cornu Epistolæ, ita ut Crucem Subdiaconi respiciat: à sinistris eius Diaconus, & prope eum alij duo Acolythi deferentes Thuribulum, & vas Aquæ benedictæ. Interim cantatur Resp. Libera me Domine. & circa illius finem Celebrans ponit incensum in Thuribulum, benedicens illud more solito, ministrante Diacono nauiculam: & finito Kyrie eleison, incipit intelligibili voce, Pater noster, & secretè prosequendo reliqua, accipit aspersorium de manu Diaconi, & facta Altari reuerentia, comitante eodem Diacono à dextris, & tenente simbriam anteriorem Pluuiialis, circueiens tumulum, aspergit illum Aqua benedicta, ter à parte dextra, & ter à sinistra. cum transit ante Crucem, profunde inclinat, Diaconus verò genuflectit: postea de manu eiusdem Diaconi accipit Thuribulum, & eodem modo quo aspererat, incensat. Et rediens ad pristinum locum, Diacono tenente librum, iunctis manibus dicit.*

f *Absolutio.*] Orabatur post Missam circa Defuncti cadauer, teste sancto Dion. de Eccles. Hierarch. & Victore Vticensi lib. 2. de Persecut. Vandalica. & hæc solennis Oratio ita dicta à Victore, à nostris dicitur Absolutio, utraque enim locum habet post Missam.

g *Accipit Pluuiiale nigrum.*] Ante Sermonem accipit, si habendus est, Carim. Episc. lib. 2. cap. 11. quo deficiente, maneat in Alba, & Stola in modum Crucis ante pectus, part. 1. tit. 19. num. 4. pag. 66. deponant & ministri Manipulum, ut in simili casu Carim. Episc. tradit lib. 2. cap. 17.

h *Cum*

h *Cum candelabris accensis.*] Ad honorem Crucifixi afferuntur candelabra cum cereis.

i *Defert Crucem sicut in Processionibus.*] A Subdiacono defertur, sicut de Cruce Papali scribit *Anastaf. in Leone IV.* ubi significat, ritum esse antiquiorem. Facies autem Crucifixi versa sit ante Subdiaconum ita, ut terga vertat eidem Subdiacono, ut diximus loco nunc citato num. 3. & causa allata pag. 65. Imò verò ex hac Rubrica apertissimè ritus hic colligitur: nam Celebrans Crucem & faciem Subdiaconi eam gestantis respicit. & consequenter Crucifixi imaginè idem Celebrans conspiciat, cui dum transit inclinatur: & imago Crucifixi terga vertit Subdiacono.

i *Præcedentibus duobus alijs Acolythis, &c.*] Thuriferarij locus est ante Crucem semper, quasi sternens odorem Crucifixi sequenti. Hinc etiam colligitur, faciem Crucifixi respicere terga præeuntis Thuriferarij.

Alter cum Aqua benedicta pariter cum eo procedit; quia in exequijs Defunctorum Thus & Aqua benedicta sunt correlatiua.

Incensio Thure Defunctos honorari debere, probat *Baron. anno 34. nu. 312. ex Actis Synodi Chalcedonen.* Aqua verò benedicta aspergi, docet *Durand. sup. cap. 35.* non ad tollenda peccata venialia, sed ut omnis immundorum spirituum præsentia arceatur: sicut etiam incensationes ad eosdem expellendos, ex *Innoc. III. lib. 2. de Myst. Missa cap. 17.* & ad pellendum odorem malum Defunctorum, ex *Beletho cap. 161.* & ut ostendatur, quòd Defunctus Deo obtulit se in odorem bonorum operum; seu, quòd Defunctis prosit oratio, quæ est veluti in-

centium, *Psalm. 140.* Denique tam incensatio quàm aspersio adhibentur, in signum societatis & communionis Sacramentorum, quam nobiscum habuerunt Defuncti dum vixerunt. unde & *Dionys.* tradit, quòd antiquitus viui mortuos osculabantur, in signum unitatis quam cum ipsis habuerunt; vel in ordine ad Deum, per hæc talia Deo in Defunctis reuerentiam exhibemus, quorum membra credimus fuisse templa Spiritus sancti, *Durand. loco citato.*

Dubitarunt aliqui, an benedicatur incensum, quo immediatè adolentur Defuncti: nam in antiquioribus Missalibus nihil præscribitur, neque in modernis Cærimoniali Episcoporum, & Rituali Parochorum; at in Missali recognito apertè iubetur hoc loco ijs verbis, *benedicens illud more solito.* quod triplici decretum est fundamento. Primo, auctoritate *Carim. Pap. li. 1. sec. 15. cap. 1.* ubi expressè iubetur benedici incensum pro adolendis Defunctis, & adduntur verba, *Ab illo benedicaris, &c.* Deinde ex *Innoc. III. sup. cit.* incensatio hæc fit præcipuè ad expellendos demones: quæ ratio connotat benedictionem Thuris & Thuribuli, ex *Durando lib. 1. de Rit. cap. 9. num. 9.* Demum non aqua simplici, sed benedicta Defunctos aspergimus: ergo etiam Thure benedicto erunt incensandi. libri verò in oppositum citati non negant, sed vel omittunt, vel supponunt tamquam vsitatum.

in *Celebrans ex alia parte.*] Dum descendit, habeat birretum in capite, ex *Carim. Episcop. lib. 2. cap. 11.* ubi agitur de Canonicis ad lecticam mortuorum. Deinde capite detecto se sistit, ut in Rubrica, ex *Carim. Pap. lib. 1. sec. 15. cap. 1.* non ad caput lecticæ imagi-

imaginarium Defuncti, quod vallari contingit in Sacerdotibus, & alijs: nam Sacerdotis caput versus Altare esse debet, aliorum verò pedes versus Altare, vt dicitur in *Rituale Romano, de Exequijs*. Sed Celebrans debet esse semper inter Altare & tumulum, seu lecticam mortuorum, absente corpore; Subdiaconus contra Altare, ad pedes lecticæ, seu tumuli: præsentem verò corpore seruat Rituale citatum.

n *Aliquantum versus cornu Epistola.*] Ne terga directè vertat Altari, & vt orans Sacerdos vicinior sit Altari.

o *Iunctis manibus dicit.*] Extra Missam dicuntur semper Orationes manibus iunctis: ille namque ritus est Missarum proprius, extendendi scilicet manus, vt supra diximus, initio Missæ. Oratio verò *Absolue* com-

muniter dicitur; vnde & Absolutio vocatur: sed potest etiam dici Oratio Missæ, vt in *Rituale Romano* præscribitur. quod conuenit præsertim in die Commemorationis omnium Defunctorum, & quando fiunt exequiæ Prælatorum. *Marcellus* tamen in *suo Carimon. Papali lib. 2. cap. 35.* constanter habet in Absolutione Prælatorum Orationem *Absolue*: quod mihi magis placet, addito dignitatis titulo, quam habebat Defunctus, nomini eiusdem.

Dum fit Absolutio, si eleuetur Sacramentum in aliquo Altari, neque Celebrans, neque Ministri debent genuflectere, ne sacra interrumpatur actio: & rectius fieret, si in ea eleuatione pulsatio campanulæ omitteretur à ministro.

5 *Denide Celebrans faciens Crucem manu dextra super tumulum, dicit: Requiem aternam, &c.*

Et reliqua, vt in Missali. Cantores dicunt, *Requiescant*; licet pro vno fiat

Absolutio. & præcedente Cruce reditur in Sacristiam.

De his quæ addenda sunt in Missa, quæ celebratur ad Altare, in quo expositum est sanctissimum Sacramentum. XIV.

1 **D**esideratur hic titulus in Rubricis Missalibus à multis; de quo hoc loco, ne desideretur amplius in hisce Commentarijs: sed in *Carim. Episc. lib. 1. cap. 12.* opimè monemur ex antiquorum documentis, vt abstinemus à Missa celebranda coram Sacramento, etiam in suo Tabernaculo occluso. Quòd si ferat necessitas, vel suadeat alia iusta causa, puta, infra Octauam Corporis Christi, & Romæ in fine publicæ Orationis 40. Hora-

rum; eo casu genuflexiones omnes, & actus reuerentiales debiti diligenter sunt obseruandi: quos varijs in libris Ritualibus præscriptos, & sparsim, hoc loco collegimus.

2 In primis igitur illud est notandum, quòd pro exponendo Sacramento in Altari pro initio 40. Horarum, vel spiritualium exercitationum, cantari debet Missa Votiuua de Sacramento, quæ habetur circa finem Missalis, non autem festiuua Corporis

A a Christi

Christi (nisi infra Octauam eiusdem Festi casus accideret) & tempore Paschali addendum erit *Alleluia*, vt fit in alijs Votiuis Missis.

3 Dicitur vna tantum Oratio, cum *Gloria*, *Credo*, & Præfatione de Natiuitate, quia solet esse publica causa: non autem priuatis Missis hæc conueniunt.

4 Si verò accidat in Festo primæ vel secundæ classis, siue in Dominica priuilegiata primæ vel secundæ classis, tunc in Collegiatis, vel duæ cantentur Missæ, altera de Festo, seu Dominica post Tertiam, altera Votiuua de Sacramento post Nonam; vel vna cantetur de die cum commemoratione sanctissimi Sacramenti: quod Romæ fit in Cappella Papæ in prima Dominica Aduentus, & in alijs diebus Festis solemnibus in Ecclesijs maioribus Vrbs.

5 In ingressu Celebrantis & Ministrorum ad Altare, in quo patet Sacramentum, omnes debent genuflectere in plano Cappellæ vtroque genu. Facta verò confessione, ascendunt ad Altare, vbi deinceps genuflectunt vnico genu, vt expeditiores sint; & Celebrans dicit, *Oramus te Domine*, vt aliàs.

6 Incensatio Altaris fit de more frante Sacerdote, dum benedicit incensum; quod item de more benedicunt, ex *Carimon. Episcop. lib. 1. cap. 23.* quia Altare & Celebrans etiam thurificari debent. Pro Cruce, quæ adesse non debet, incensatur Sacramentum à Celebrante super altiorem Altaris gradum cum Ministris genuflexo. Neque Diaconus osculari quidquam debet in hac Missa, quod tradi debeat Celebranti; neque manus item Celebrantis in traditione rerum, ob apertam præsentiam sanctissimi Sacramenti:

quod expressè dicitur in *Carimonial. Episcop. lib. 27. cap. 33. Absque osculo*, inquit, *cochlearis, & manus*: quidquid contra scripserit recentior. Inclinat autem Celebrans genuflexus caput suum profundè, ante & post incensationem Sacramenti.

7 Cùm incensandus est Celebrans, reddito Thuribulo in cornu Epistolæ, vt moris est, descendit, & sistit se apud idem cornu, facie versa ad populum, aduertens, ne, dum mouet se, terga vertat Sacramento; & ibi à Diacono econtrà stante in plano Cappellæ incensatur. quod erit quoque obseruandum in altera incensatione ad Offertorium. & ibidem laubit manus. Eadem enim est ratio exeundi extra Altare, tam pro incensatione quàm pro ablutione manuum Celebrantis: & vtrumque seruatur in Vrbe.

8 Accedens ad medium Altaris, & recedens à medio, vel transiens ante medium toties quoties, semper genuflectit Celebrans vnico genu: quod & Ministri obseruant.

9 Conuertens se ad populum dicturus, *Dominus vobiscum*, seu alia, facta genuflexione post osculum Altaris, sistit se renibus versis ad Euangelij cornu; tum facta iterum genuflexione in medio, redit ad librum, seu Altare.

10 Diaconus & Subdiaconus non omittunt tamen osculum manus Celebrantis in fine Epistolæ, & ante Euangelium: quod aliàs fit de more.

11 Si concionandum est à Celebrante, fiat ab eo stante in cornu Euangelij, & aperto capite. Ministri ad eius dextram stabunt extra cornu Euangelij.

12 In incensatione oblatorum benedicunt incensum de more, & sine genuflexio-

nuflexione incensat oblata: tum genuflexus super altiorem gradum, ut supra, incensat Sacramentum ut initio Missæ. Diaconus non amouet Calicem de medio, quia nullum est periculum effusionis eius.

13 Dicitur *Orate fratres* à Celebrante, ubi *Dominus vobiscum*: sed non perficitur circulus, ut habetur in *Missali Fer. 6. Parasceues*. rursumque genuflectitur, quia reditur ad medium.

14 Reliqua usque ad Communionem inclusiue fiunt ut in alijs Missis: à Communionem ad finem Missæ fiunt genuflexiones & conuersiones ad populum, ut *num. 8. & 9.* dictum est.

15 In benedictione populo danda, dicto, *Omnipotens Deus*, genuflectit Celebrans, & in latere Euangelij benedicit. non perficit circulum, neque in medio genuflectit, sed in eodem latere conuersus statim ad Altare signat librum, seu Tabellam Euangelij ultimi, non Altare, quamuis Sacramentum esset altius Altari: est enim, ac si esset in Altari.

16 Recedit cum Ministris ab Altari, cù genuflexione in plano Cappellæ utroque genu facta: vel, si facienda

est Processio, pro fine Orationis publicæ, facta prope Altare genuflexione in medio, descendit extra cornu Epistolæ, ubi, depositis Manipulis à se & à Ministris cum Casula, induit Celebrans Pluuiiale, & cetera facit quæ ad Processionem spectant; de qua nos *infra par. 4. tit. 12. à num. 3. & seqq.* quibus illud hoc loco adde, incensandum esse prius Sacramentum quam deponatur de loco suo super Altare, si imponendus est orationi finis.

17 In Missa priuata, quæ tamen quam parcissime celebranda erit in Altari, in quo sacra Eucharistia est exposita, eadem obseruari debent quæ supra diximus, demptis ijs quæ sunt propria solemnis Missæ.

18 Neque illud omittatur, quod præscriptimus de manuum ablutione extra Altare. Quidam sumunt ablutionem digitorum, antequam redeant ad medium Altaris, ad maiorem erga Sacramentum reuerentiam; sed non video irreuerentiam in sumenda purificatione Calicis in medio Altaris, ergo neque digitorum. quare placet ex communiore vlu ritus communis omnibus Missis.

Ordo Missæ, & partium eiusdem additio, iuxta ordinem temporum. XV.

HActenus ordinem totius Missæ examinauimus, secundum quem Missa celebratur: nunc quam breuissimè videamus, quo ordine aucta sit eadem Missa ab initio nascentis Ecclesiæ ad hodiernum usque diem, ordine temporum seruato; si de Liturgia sancti Petri fortasse dubites, quam Lindanus defendit (quo casu tota esset à sancto Petro) Successores autem Decretis firmarunt eandem per

partes. Præterea eiusdem Missæ mysticam expositionem ex antiquis Interpretibus hauiamus, eam nimirum, quæ aptius Domini nostri Iesu Christi vitam, actiones & passionem ordinatè representat. Postremo Canonis litteralem sensum in quibusdam verbis non ita facilem aperiamus.

1 Ex dictis igitur, initio Ecclesiæ Missa constabat Consecratione tantum

rùm & Oratione Dominica, vt probauimus ex sancto Gregorio pag. 158.

2 Ab Apostolis & successoribus Apostolorum addita sunt Epistola & Euangelium. pag. 31. 35.

3 Tum principium Canonis à Clemente fuit additum, qui & dici iussit, *Dominus vobiscum*. pag. 143. 19.

4 *Communicantes*, à Lino, vel Siricio. pag. 147.

5 *Qui pridie*, vsque ad verba consecrationis, *Vnde & memores*, &c. aquam item cum vino adhiberi iussit Alexander. pag. 148. 133.

6 *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, à Sixto. pag. 41.

7 Hymnus Angelicus à Telesphoro; item & Tractus. pag. 22. 34.

8 *Orate Fratres*, ante Soterum; alij Leonii tribuunt. pag. 137.

9 Confessio ante Missam à Pontiano, alij à Damaso. pag. 110.

10 Symbolum post Euangelium à sancto Marco; sed, quod hodie legitur, Damasus decreuit legi; qui & *Gloria Patri* in Missa addidit. pag. 36. 21.

11 *Pax Domini sit semper*, &c. ab Innocentio I. pag. 161.

12 Introitus Missæ ex Psalmis, à Celestino; item Tractus, & Graduale. pag. 20. 32. 34.

13 Præfationes, *Hanc igitur oblationem*, &c. in Canone, *Sanctum Sacrificium*, &c. *Ite missa est*, *Benedicamus Domino*, à Leone I. pag. 41. 148. 154. 45.

14 Canonem ordinasse dicitur, Gradualia, & Præfationes addidisse Gelasius. pag. 44. 32. 41.

15 *Kyrie eleison*, Orationes, Alleluia, Offertorium, Communio; in Canone, *Diesque nostros in tua pace dispo-*

nas, &c. *Præceptis salutaribus, Libera nos*, &c. & tota Missameliùs ordinata fuit à Gregorio I.

16 *Agnus Dei*, à Sergio. pag. 161.

17 *Sequentiæ* à Nicolao. pag. 33. Secuti verò sumus in hac re Chronologiam Bellarmini.

Alij sancti Patres addidere alia, approbata deinde à Summis Pontificibus, vt par est credere, hoc ordine temporum.

1 *Benedictus qui venit in nomine Domini*, à sancto Ignatio. pag. 42.

2 *Domine non sum dignus*, &c. tempore Origenis. pag. 164.

3 *Finis Hymni Angelici* ab Hilario Pictauiensi. pag. 22.

4 *Benedictio populi in fine*, à tate sancti Hieronymi. pag. 46.

5 *Quod ore sumpsimus Domine*, &c. ante Ordinem Romanum. pag. 165.

6 *Domine Iesu Christe Fili Dei viui*, &c. *Placeat*, &c. ante Microl. pag. 163. 175.

Reliqua tandem Pij V. auctoritate sunt cotamunita.

Græcorum autem Missa fuit longior quàm Latina: hæc ipsa tempore sancti Augustini longior erat quàm hodie; vel quia in Introitu totum Psalterium diceretur; vel quia Epistolæ & Euangelij lectio esset longior; vel quia in Festis cantarentur singulæ. certum est, quòd ob querimoniam populorum breuior est facta, vt colligit Baronius anno 418. ex eodem Augustino Ser. 251. de Tempore. Breuior est etiam Romana Missa quàm Ambrosiana; quia Mediolanenses prisca Græcorum vestigijs firmiùs in hæterunt. quod notat Lindanus ad Liturgiam S. Petri.

Mystica expositio Missæ secundum ordinem totius vitæ Christi, quam repræsentat. XVI.

EXposuerunt quamplurimi myste-
ria Missæ, & suo quisque iudi-
cio & arbitrato, ita vt nondum inue-
nerim auctorem, quem omnino se-
quar, ab initio Missæ vsque ad finem
eiusdem, certa, & ordinata serie, vel
Passionis, vel totius vitæ Christi; qua-
re à pluribus excerpam, quæ in vnum
coacta, & exquisitè ordinata Ecclesia-
sticum Lectorem fortasse delecta-
bunt; non tamen minutissima quæque
persequar, quæ tædio esse possent;
neque singula omnia mysticum ha-
bent sensum.

1 Procedit igitur, tam in Missa pri-
uata quàm in solempni, Sacerdos ad
Altare de Sacristia. Hic admittit Ver-
bum diuinum passioni destinatum,
quod egreditur de sinu Patris. Thuri-
ferarius cum thuribulo fumigante
significat naturam humanam orantem
Deum pro redemptione mundi; duo
Acolythes, Legem & Prophetas; Sub-
diaconus & Diaconus, sanctos Patres
vicinos Natiuitati Christi, qui parant
viam Domino. *Hæc Hugo Vult. in
Specul. cap. 7.*

2 Inclinat se ante Altare Sacerdos,
& facit confessionem. O exinanitio di-
uini Verbi, quod formam serui acce-
pit in similitudinem carnis peccati!
Durand. lib. 4. cap. 7.

3 In Introitu cum Versu geminato,
laude Trinitatis, & osculo primo Alta-
ris, audi iterata desideria & voces san-
ctorum Patrum antiquiorum, *Oscule-
tur me osculo oris sui; &, Veni Domi-
ne, &c. ex S. Germano in Theoria.* Et
cum incensatur Altare, memento in-
censi, hoc est, orationis Christi pro

nobis in vtero materno. Thuribulum
enim Christum denotat, *ex Augusti-
no Homil. 6. in Apocal. & nos supra
pag. 115. diximus cum Innocent. III.*

4 Inculcatur Kyrie eleison, id est,
Domine miserere, vt *Isai. 33. Domi-
ne, miserere nostri; te enim expectaui-
mus, Innoc. lib. 3. cap. 19.* contra no-
tiam genera peccatorum, Originale,
Mortale, Veniale, Cordis, Oris, Ope-
ris, Infirmittatis, Ignorantiæ, Malitiæ;
& idè dicitur noues.

5 Gloria in excelsis Deo, &c. Ecce
Christus natus, & gaudentes Angeli
cantant, *Innoc. cap. 20.* Signum Crucis
in fine Hymni significare Circumci-
sionem Christi, docet *Melchior Hæ-
lamus. Dominus vobiscum* hoc loco in-
dicat apparitionem Magis factam, *ex
Praxi spirituali Principissa Parmensis.*

6 In cornu Epistolæ sit initium Mis-
sæ, vbi & Orationes dicuntur. Cerne
Christum primò ad Iudæos missum,
quorum reliquæ in fine mundi salua-
buntur; vnde & Missæ finis ibidem
habetur, vbi & initium, *Durand. li-
bro 4. cap. 15.* Oratio significat Præ-
sentationem Christi in Templo, *ex
Praxi præfata spirituali.* Orat autem
Christus, & in precibus est totus ab
infantia, *ex Hugone de Quibusdam ad
Missam spect. lib. 2. cap. 16.* vsque ad
prædicationem Ioannis, quæ significa-
tur in Epistola, vt mox dicetur.

7 Ad Epistolam cantandam à Sub-
diacono vnus eum comitatur Acoly-
thus, quia Ioannem pauci sunt secuti,
Innocent. III. lib. 2. cap. 29. modò le-
gitur de antiquo, modò de Testamen-
to nouo; quia Ioannes ad vtrumque

spectat, ex *Rupert. lib. 1. cap. 32.* Finita Epistola, osculatur Subdiaconus manum Celebrantis, quia Ioannes ad Christum discipulos tandem destinavit; & sicut Christus laudavit Ioannem, ita Sacerdos benedicit Subdiacono, *Innocent. ibid. cap. 30.* Clauso libro accedit Subdiaconus, quia in lege, quam predicabat Ioannes, clauderetur adhuc Christus, quem respicit, dum contra Altare cantat Epistolam, *Durand. cap. 16. & seq.*

8 *Graduale* ad pœnitentiæ respicit lamentum, *Rupert. lib. 1. cap. 34.* & conuersi ad pœnitentiã à Ioanne predicatam gemunt. Dicitur à gradibus *Graduale*, quo significatur ascensio discipulorum Christi vocatorum per gradus post Ioannis predicatorem. *Alleluia* consolationis est post luctum pœnitentiæ: gaudebant autem discipuli in noua conuersatione Christi. *Tractus* eiusdem rationis est cum *Graduali*: & *Sequentia*, seu iubilatio, est idem cum *Alleluia*, vt aliàs docuimus. *Hac habet Innocentius III. supra cap. 31.*

9 Succedit *Euangelium* in parte Altaris altera, quia Gentibus fit communis Christi doctrina. Liber de Altari sumitur, quia de Sion exiit lex noua, & verbum Christi de Ierusalem. Quoniam autem misit Apostolos etiam tunc temporis predicare regnum Dei, ideo benedictio, missio, & osculum manus præcedunt. Thuriferarius cum Thuribulo bonum odorem virtutum Christi euangelizantis, & Acolythi cum cereis accensis fulgentissimum lumen doctrinæ Christi designant, siue luminaria miraculorum eiusdem Christi; siue quia binos mittebat ante faciem suam, quod erat ipse venturus. Subdiaconus vt minister, vel auditor, bene doctus

tandem refert librum Euangelij ad Celebrantem, vt ad Christum, cuius est colligere fructus predicationis suæ; cui & in gratiarum actionem Thus adoleretur à Diacono. Quæ omnia fusiùs *Innocentius III. à cap. 35. ad cap. 48. lib. 2.*

10 In *Symbolo* fidei professio manifesta est, & doctrinæ sequela, quæ in discipulis Christi, præsertim ad eisdem predicationem, effulsit. nam multi crediderunt in eum, *Durand. cap. 25.* & Gentiles per Philippum & Andream ducti sunt ad Christum appropinquante iam Passione, in Offertorio, *Innocent. cap. 52.*

11 *Offertorium* significat votum fidei à Gentilibus oblatum. Christo inter predicationem & Passionem, quod admiratus est in Centurione & Chananæa, *Innocent. III. cap. 52.* quo cantato, ecce silentium, in quo appropinquante Passione significatur latibulum Christi, qui in palam non ambulabat, *idem cap. 54.* *Velum* amouetur à Calice, vt Calix videatur à populo, quia nunc manifestè in Missa Passio Christi representatur: vnde, & finita eiusdem representatione, quæ accidit, vt dicemus, circa Communionem, Velo rursus velatur Calix, ne videatur vt priùs, sed vndequaque occultetur. Ministri præparant oblata, & circa eadem Crucis signa fiunt; quia Concilium fecerunt Hebræi, vt eum morti traderent. *Patena* partim absconditur sub Corporali, seu velatur in manu Subdiaconi; quia patientia corda discipulorum in fide titubant, & deficiunt, *idem cap. 59.* Exprimit *incensatio oblatorum* effusionem vnguenti ante sex dies Paschæ, cuius odore repleta est domus; & ideo incensantur omnes, *idem cap. 57.*

12 *Prefatio* quid aliud designat, nisi triumpum Christi in die Palmarum? in quo tum Angeli, tum Hebræorum pueri cantabant *Hosanna: Benedictus qui venit, &c.* *Innoc. lib. 2. cap. 61.*

13 *Canon*, inquit *Microlog. de Eccles. obseru. cap. 16.* Dominica Passionis potissimum est commemoratio. & Primò quidem secretò dicitur, ad indicandum, Deum verè esse absconditum in hoc mysterio; tum postremis diebus Christum cum solis discipulis conuersantem. Latibulum Christi à Iudæis hoc loco significari, ait *Innoc. III. lib. 3. cap. 1.* Tres cruces, quæ primò fiunt super oblata, denotant tres traditiones Christi ad mortem, à Deo Patre, à Iuda, & à Iudæis, qui Pilato eum tradiderunt, *idem cap. 3.* In alijs quinque crucibus post *Hanc igitur oblationem, &c.* Venditio Christi exprimitur: in primis tribus, Venditionis pretium, quod terdecem denarijs constat; vel tres emptores intellige, Sacerdotes, Scribas, Phariseos; in alijs duabus, Venditorem, & Venditum, *idem cap. 12.* Vel in his quinque crucibus latet Historia à die Palmarum ad mortem Christi per dies quinque, *Titelman. cap. 43.*

14. *Consecratio* repræsentat Cœnam Dominicam, *Innocent. lib. 4. cap. 6.* vbi benedictiones Hostiæ & Calicis significant, & repræsentant non crucifixionem, sed præsignationem Passionis Christi factam in ipsa Cœna, *S. Thom. 3. par. quest. 83. artic. 6.* vel quod pro duobus populis sit passurus, *ex Amalar. lib. 3. cap. 24.* vel quia redimenda sunt anima & corpus nostrum per Passionem Christi, *Alexand. Alen. 4. par. quest. 33.* ideoque duplex fit signum crucis, semel super Hostiam, semel super Calicem.

15 *Elevatio* verò Hostiæ & Calicis anticipatam Crucis & Christi in ea Crucifixi elevationem significat, *ex S. Germano in Theoria rerum Ecclesiast. non actionem crucifixionis Christi, de qua infra suo loco, sed memoriam Passionis Christi & mortis eiusdem in hoc Sacramento statim esse faciendam. Hac, inquit, quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis, hoc est, mortem Domini annuntiabitis.* Quam elevationem in hoc anticipato sensu (quod benè nota) comitantur ferè statim quinque cruces ad ea verba, *Hostiam puram, &c.* ad memoranda quinque Vulnèra Christi in Cruce accepta, *Stephan. Edmonf. de Sac. Alt. cap. 17.*

16 Ceterùm prosequendo Historiam, peracta Cœna & Consecratione, Christus procidit in horto ad orandum Patrem, & Sacerdos inclinatus dicit, *Supplices te rogamus, &c.* affuit confortans Angelus; & nps addimus, *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli, Walden. Tom. 3. tit. 4. cap. 29. num. 5.* Osculum quod sequitur Altaris hoc loco, opponitur osculo Iudæ in horto. Tres cruces adduntur, vel ad notandas tres illusiones Christi, à Pontificibus, Herode, Pilato factas, *ex Alber. Mag. vel Vincula, Flagella, Coronam spinæam, ex Innocen. sup. cap. 5.*

17 Dicto, *Nobis quoque peccatoribus,* pectus percutitur. Dicerem hoc loco illud designari (per antiphrasim) ut nobis fiat in salutem, quod Hebræi impij in suam perniciem exclamauere, *Sanguis eius super nos, & super filios nostros:* verùm *Innocentius, & alij,* explicant de Latrone & Centurione confidentibus Christum verum Deum, sed hoc perturbat ordinem Historiæ, ut patet.

18 In sequentibus tribus crucibus, *Sancti.*

Sanctificas, vivificas, &c. recole crucifixionem Christi, qui hora tertia apud Marcum linguis Iudæorum Cruci est affixus, *Tolle, tolle, &c.* *Innocent. lib. 5. cap. 9.* in alijs autem tribus, ad ea, *Per ipsum, cum ipso, & in ipso*, attende crucifixionem hora sexta manibus Gentium; & in duabus sequentibus, *est tibi Deo Patri*, &c. diuisionem animæ à corpore Christi, *Innocentius III. ibidem.* Fiunt autem hæc duæ cruces extra Calicem, quia hæc separatio facta est, non ex violentia passionis, & Calicis, sed ex potestate propriæ voluntatis Christi, *Rubr. lib. 2. cap. 75.* idem ferè docet *Innocent. III. loco citato.* Item in primis tribus, *Per ipsum*, &c. memorare trinam orationem Christi in Cruce. Primam, *Pater ignosce illis*, &c. Alteram, *Deus, Deus meus*, ut quid dereliquisti me? Tertiam, *Pater in manus tuas commendo spiritum meum.* quam trinam orationem obseruat *sanctus Thom. vbi supra.*

19 His valde consona *Titelm.* addit *cap. 48.* in primis tribus crucibus notari tres horas quibus vixit in Cruce: in alijs tribus, Calice detecto, tres alias quibus mortuus pependit: in duabus extra Calicem, emissionem Sanguinis & aquæ è latere. & inter has cruces Velum Templi scissum significatur, cum amouetur de Calice Palla; & quadrant historico ordini.

20 *Elevatur Calix cum Hostia*, & statim deponitur in ijs verbis, *Omnia honor, & gloria*; ad denotandam depositionem Christi de Cruce, & eiusdem sepulturam, *Stephan. Edmonf. loco citato.* Et sicuti omnium sententia, Calix hoc loco operitur Palla, non, ut hactenus, ad cautelam, sed ad mysterium; ita in Palla designatur lapis ad ostium monumenti, *Innocent. lib. 5.*

cap. 10. vel Corpus Christi inuolutum sindone à Iosepho, ut contemplantur *Durand. cap. 46.* Celebrans enim & Diaconus hæc tangunt Calicem simul, innuètes ministerium duorum; Nicodemi quidem Celebrans, Iosephi verò Diaconus: quia Ioseph inuoluit sindone Corpus, & Diaconus tangens Calicem eundem Palla cooperit, *Rubens lib. 2. cap. 66.*

21 Recedit Diaconus à facie Celebrantis, ut à monumento recesserunt Nicodemus & Ioseph. Dicitur alta voce, *Per omnia secula seculorum*; quia clamavit Centurio, & clamor factus est à mulieribus, ex *Stephan. Edmonf. loco citato cap. 17.* quos clamores continuari dicit vsque ad finem Orationis Dominicæ *Titelm. cap. 5.* Vel, ut colligamus vltima Christi verba, statim additur *Oratio Dominica*, quæ constat septem petitionibus, in honorem septem verborum Christi in Cruce, *Durand. cap. 35. & 47.*

22 Subdiaconus & Diaconus ministrant patenam apertam; & ecce mulieres cordibus patentibus valde manè ad monumentum pergunt, *Innocent. lib. 6. cap. 1.* Additur sub silentio, *Libera nos quesumus*, ut videas liberatos SS. Patres à Limbo, ad quem secreto descendit anima Christi, *Durand. cap. 49.* vbi notat etiam, nominari tres tantum Apostolos, ob triduum mortis indicandum: & sub silentio dicitur, de quo *Luc. 23. Sabbato*, inquit, *sternerunt*, *Innocent. III. lib. 5. cap. vlt.*

23 *Osculum patene* significat, quod Christus impleturus erat ferè statim desiderium mulierum, *idem lib. 6. c. 1.* vnde statim amouetur Palla à Calice, sicuti lapis ab Angelo ab ostio monumenti: ergo resurrexit Dominus inuisibiliter, *Innocent. ibidem cap. 2.*

24 *Frangitur Hoſtia*; quia in fra-
 ctione panis cognitus fuit Chriſtus
 reſuſcitatus, *Innocent. lib. 6. cap. 2.* &
 in tribus Hoſtiæ partibus agnoſce cum
S. Thoma 3. par. quaſt. 83. art. 5. di-
 ſtinctionem Corporis myſtici Chriſti,
 vel diſtributionem gratiarum eius
 poſt reſurrectionem. Corpus enim
 myſticum Chriſti tres partes habet,
 Caput, id eſt Chriſtum ipſum glorio-
 ſum, in dextra Sacerdotis; nec ſiniſtri
 quidquam amplius habet: Sanctos
 iam ab ipſo beatificatos, qui in altera
 manu, quæ extra Calicem eſt, deno-
 tantur, *Innoc. ibid. c. 3.* reliqua membra,
 paſſionibus adhuc obnoxia in Eccleſia
 militante, adumbrantur in particula
 in Calicem dimiſſa, *Steph. Eduenſ. de
 Sacramen. Alt. cap. 18.* Alij multa alia
 ſunt meditati hoc loco: ſed hæc ad rem
 noſtram magis.

25 Itaque *immiſſo particula* in Ca-
 licem cum commixtione ſignificat
 Reſurrectionem Chriſti, *ex Amalar.
 lib. 3. cap. 31.* vel eſt confeſſio Reſur-
 rectionis Dominicæ, in qua Corpus,
 & Sanguis & anima vnita ſunt,
Microl. cap. 20. Tres cruces cum par-
 ticula ſupra Calicem, vel admonent
 de triduo mortis, *S. Thom. loco citato
 artic. 6.* vel trium mulierum aduentum
 indicant ad oſtrium monumenti quæ-
 rentium Crucifixum, *Innoc. ſup. cap. 2.*
 vel, ex eodem, virtutem totius Trinita-
 tis demonſtrant in Chriſti miraculoſa
 Reſurrectione. Item cruces ſiunt ad
 quatuor labia Calicis, quia ad quatuor
 mundi partes pertingit Reſurrectio
 Chriſti, *S. Germ. ubi ſuprà.*

26 Eleuetur hoc loco vox, & dica-
 tur, *Pax Domini ſit ſemper vobis cum*:
 nam *Pax vobis* dictum eſt à Chriſto
 reſuſcitato diſcipulis ſuis, *Microl.
 c. 20.* & bonum ſignificat Reſurrectio-

nis nuntium, *Rupert. lib. 2. c. 16.* Hinc
 fit, vt in Miſſa, etiam de luſtu, omnes
 ad hæc verba ſurgant, ob myſterium
 ſcilicet Reſurrectionis Chriſti, quæ
 ſignificatur in hoc ritu, & verbis præ-
 ciſis. & eſt communis expoſitio.

27 Quid verò *Agnus Dei*? operto
 Calice cum Palla dicitur ter, ad tollen-
 da peccata. & nonne vides, ianuis clau-
 ſis ingreſſum ad Apoſtolos Chriſtum,
 eiſdem dicentem: *Accipite Spiritum
 ſanctum, quorum remiſeritis peccata,
 remittuntur eis*; *Innocentius ibid. cap. 4.
 cum Durando cap. 51.* qui de Cali-
 ce reſto ianuiſque clauſis ediſſerit in
 hunc ſenſum.

28 Fit *Communio* & Cleri, & popu-
 li; quia Chriſtus comedens cum Apo-
 ſtolis, ſumens reliquias dedit eis, *Mi-
 crol. ſuprà.* Dicitur Verſus *Commu-
 nio*, qui latine, vt docuimus, eſt ſym-
 bolum; quia gauiſi ſunt diſcipuli viſo
 Domino, *Innocent. cap. 10.*

29 Poſteà dicitur *Oratio* extenſis
 manibus, quæ ab *Amalario* vocatur
 etiam benedictio, vt ſuprà retulimus;
 vt hîc obſerues, Chriſtum eleuatis
 manibus iam aſcendentem ad pro no-
 bis orandum Patrem, & benedicen-
 tem nobis. *Eleuatis manibus*, ait Lu-
 cas, *benedixit eis.* Cum duplici *Dom-
 nus vobis cum*, & ſalutatione in diſceſ-
 ſu, quia diſcipulis ſæpius eo tempore
 dixit, *Pax vobis*, *Innoc. cap. 11.* vel in
 vltimo *Dominus vobis cum* memento
 dicentis: *Ecce ego vobis cum ſum vſ-
 que*, &c. *Matth. 28.* vt notat *Walden.
 tit. 4. cit. cap. 44. num. 5.*

30 *Ite miſſa eſt*, cum *Deo gratias*, in
 mentem reuocat quæ dixerunt Ange-
 li: *Viri Galilai, quid ſtatis aſſicientes in
 calum*? *Ite*, & reuerſi ſunt cum gratia-
 rum actione, *Microl. ſuprà.*

31 Orabant Apoſtoli vſque ad Pen-
 teco-

tecosten secretò ; quod ego puto significati in Oratione cum inclinatione Sacerdotis ad Altare, *Placeat tibi, &c.* & orabant ij vnanimiter . quod in osculo Altaris designatur.

32 Vltima benedictio missionem Spiritus sancti in Pentecoste in nomine Trinitatis exprimit, *Innocent. cap. 14.*

33 Quid aliud restat, quàm vltimum *S. Ioannis Euangelium* ? de hoc mysticè nemo ex antiquioribus quem legerim. Dicam ergo cum *Principissa Parmensi in eiusdem Praxicitata*, Predicationem Apostolorum hinc demonstrari, tum Diuinitatis, tum Incarna-

tionis Christi, qua Gêtes magis quàm Hebræi (vnde in cornu legitur Euangelij) ad Deum deuenerunt post Pentecosten. *Ecce conuertimur ad Gentes*, ait Paulus *Act. 13.*

34 Regressus in Sacrificium est ad necessitatem, non ad mysterium, nisi velis dicere, post prædicationem, & opera bona, tandem ad Deum in cælum nos quoque peruenturos, vnde exiuit à principio Dominus Iesus, qui vixit in mundo annis circiter triginta quatuor, & nunc in cælo viuunt & regnat Deus in sæcula sæculorum, Amen.

Canonis expositio litteralis, eorum nempe verborum quæ sunt difficilioris intelligentiæ. XVII.

Fvsè, neque confusè, post *Bielum & alios Io. Steph. Duran. lib. 2. de Ritib. à cap. 33. vsque ad 45.* sacrum Canonem explicat, allaris Antiquorum interpretationibus, vt nihil certè, nisi breuitas, ab eo desiderari videatur: breuius ego, & apertioribus omissis, obscuriora propono, & expono.

1 *Te igitur, clementissime Pater.*] Ad Patrem docente Christo dirigitur omnis oratio, *Florus in expositione Missæ.*

2 *Sacrificia illibata.*] Id est incontaminata, *Alcuin. cap. de Celebrat. Missæ. sine macula offerentis, Innoc. III. lib. 3. cap. 3. sine labe, Durand. lib. 4. cap. 36.*

3 *Pro Ecclesia tua sancta.*] *Tua* habet emphasim ad mouendum Deum, *Durand. loc. cit. Orthodoxis*, hoc est, re-cta gloriæ hominibus nullo errore deprauatis, *Alcuin. Florus, & Biel. lect. 24.*

4 *Vel qui tibi offerunt.*] Non modò Sacerdotes, sed etiam qui votis & oratione cooperantur, *Innocent. supra;* & qui eleemosynam pro Missa dederunt,

aut alio modo celebrari curarunt, *Azor. lib. 10. cap. 36. quæst. 13.*

5 *Et incolumitatis suæ.*] Pro corporali sanitate precamur, *Alcuin. & Innocent.*

6 *Reddunt vota suæ.*] Vota sua fidei & deuotionis, quæ sunt in libertate arbitrij, & idèd sua, *Innocent.*

7 *Communicantes.*] In Communione Sanctorum valet Sacrificium, *Innoc. sed Microl. cap. 12.* ex interpositione verborum, quæ fit in Festis quibusdam, colligit, non significari hic communionem Sanctorum qui sunt in cælo, sed communionem Catholicorum fidelium.

8 *Oblationem seruitutis nostræ.*] Id est Cleri; & est patriæ, quæ soli Deo debetur, *Odo Camer.*

9 *Et cunctæ familiæ.*] Id est totius assistentiæ collectæ, *idem Odo.* totius Ecclesiæ, *Florus.*

10 *In electorum tuorū iubeas grege numerari.*] Vt annumeretur cum electis secundum præsentem iustitiam, vt habeat

habeat gratiam : nam alioquin certus est electorum numerus, *Biel. lect. 33.*

11 *Adscriptam.*] In numerum placitorum sibi receptam esse velit Deus, *Alcuin.* Adscribat & numeret inter grata, *Azor. supra cap. 37.*

12 *Ratam.*] Certam, permanentem, mutata substantia corruptibili in incorruptam, *Odo.*

13 *Rationabilem.*] Ut hominem verum pro hominibus offeramus, *Odo.*

14 *Acceptabilem.*] Quæ omnino placeat Deo, *idem.*

15 *Venerabiles manus suas.*] Venerationis mentione attentior fit Sacerdos ad opus futurum, *Card. Puccius Homil. 5. de Sacrific. Corporis Christi.*

16 *Elevatis oculis in calum.*] Omittunt Euangelistæ, sed Apostoli tradiderunt, *S. Thom. 3. par. quest. 83.*

17 *Gratias agens.*] Inde Eucharistia dicta, id est gratiarum actio.

18 *Benedixit.*] Ac deinde fregit, deditque discipulis; non enim fregit, & postea dixit, *Hoc est Corpus meum;* hæc enim est sententia communior Theologorum, *S. Thom. 3. par. quest. 78. artic. 1. ad 1. Biel. lect. 36.* & ita intelligendi sunt etiam Euangelistæ per postpositionem verborum locuti; & nos consecramus, frangimus, distribuimus, ait *Bessarion Card.*

19 *Ex hoc omnes.*] Tradidisse hæc verba Apostolos credimus, quamvis Euangelistæ omiserint; ut omnes unum sint.

20 *Et hunc præclarum Calicem.*] Fit allusio ad Psalm. 22. *Calix meus inebrians quam præclarus est!* *Florus sup.*

21 *Hic est enim Calix sanguinis mei, &c.*] Omnia verba huius formæ sunt de substantia Sacramenti, *S. Thom. 3. par. quest. 78. artic. 3.* sed *Magister Sententiarum 4. dist. 8. cum Bonavent.*

& alij docet, prima tantum verba quæ posuimus, esse de substantia formæ. *Idem habet Concil. Floren.*

22 *Novi & æterni testamenti.*] Supple confirmatio, quia per mortem Christi, & effusionem Sanguinis eiusdem novum confirmatur Testamentum; & consequenter fit immutabile, & æternum, *Durand. cap. 42.* Testamentum autem hoc loco est idem ac promissio, *Qui manducat meam carnem, &c. idem ibidem.*

23 *Mysterium fidei.*] Hoc est, Sacramentum fidei occultum, quod sola cernitur fide, *Odo Camer. interiecit Ecclesia, ut moneat, aliud esse in specie, aliud in fide, Ivo Carnot. cap. 264.*

24 *Hæc quotiescumque feceritis.*] Id sacrificaveritis, facere enim est sacrificare, *Exod. 29. Lev. 23.*

25 *In mei memoriam facietis.*] Præcisè Paulus: *Mortem Domini annuntiabitis, 1. Cor. 11.*

26 *Supra quæ propitio ac sereno vultu.*] Id est, propitio nobis, *Durand. lib. 4. cap. 43.* nam Deus est propitius Filio suo, qui est in Hostia, & Calice. Verba hæc ad offerentem referuntur, ut nimirum cum utilitate nostra offeratur, *Alexand. de Ales 4. parte quest. 37. de Offic. Missæ mem. 3. artic. 2.* Nominantur autem hic Abel puer, à puritate, *Florus sup. Abraham, & Melchisedech;* quorum fuerunt Sacrificia & nobiliora, & in hoc præsignando imagè propria, *Durand. d. cap. 43.*

27 *Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui.*] Id est ministrari. Non enim petimus, ut Angeli perferant Corpus & Sanguinem in cælum; sed fidem, memoriam Passionis, vota fidelium, eo modo quo Angelus dicitur obtulisse orationem Tobia, *cap. 12. Altare*

in celo est spirituale, *vt in Apoc. dicitur.* & ex hoc loco *S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 58.* colligit, Angelorum Choros adesse Sacrificio.

28 *Nobis quoque peccatoribus.*] Plane pro seipso orat Sacerdos, *Alber. Mag.* Debet enim quemadmodum pro alijs, ita & pro seipso offerre, *Hebr. 5.* numero plurali utitur, quia Sacrificium non est vnus personæ, sed militantis Ecclesiæ: gemendo ergo illud dicat, *Amalar. lib. 3. cap. 26.*

29 *Partem aliquam & societatem.*] Partem, quia licet Deus totus detur, non tamen totaliter in celo datur Beatis. vnde *Dauid: Dominus pars hereditatis meæ, Psal. 15.* & item, quia datur secundum differentiam meritorum, *ex Innocent. III. lib. 5. cap. 8.*

30 *Cum tuis sanctis Apostolis, &c.*] Ante consecrationem postulatur Sanctorum suffragium, post consecrationem eorum confortium. Bis nominantur Sancti, quasi Sacerdos indutus sit superhumerali, in quo erant no-

mina Patrum, *Stepha. Eduon. ait, vt orent pro nobis, cap. 18.*

31 *Non estimator meriti.*] Estimat merita Deus, contra Ioviniani errorem; sed precamur, vt ex sua liberalitate superaddat plura. Meritum etiam hoc loco significare potest peccatum.

32 *Semper bona creas.*] Vidit Deus quæ fecerat, & erant valde bona; eadem nunc semper creat bona, *Alcuin.*

33 *Sanctificas.*] Vt, quæ erant simplex creatura, sacra fiant, *idem.*

34 *Vinificas.*] Vt sint mysteria vitæ, *idem.*

35 *Benedicis.*] Omni benedictione caelesti, *idem.*

36 *Et præstas nobis.*] Ad fruendum, *Amalar. lib. 3. cap. 26.*

37 *Per ipsum.*] Vti per mediato-rem, *Florus.*

38 *Cum ipso.*] Tamquæ æquali, *idem.*

39 *In ipso.*] Tamquam consubstantiali, *Florus in Exposit. Missæ.* Et hæc finis Canonis esto.

